

BRIEVEN VAN OMA

Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog
(en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen.

Een ware familiegeschiedenis
uit de jaren 1938-1952.

door

Jacob Arie de Raadt. (geb. 1942)

DEEL IV

GRASSROOTS CONSULTING SERVICES,
Osoyoos, British Columbia, Canada.

All rights reserved. The moral right of the author has been asserted. The use of any part of this publication, reproduced, transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, or stored in a retrieval form, without the prior written consent of the publisher is an infringement of the copyright law.

Legal stuff.....

Canadian Cataloguing in Publication Data

De Raadt, Jacob, Arie, 1942 –

Brieven van Oma: Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog (en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen – Een ware familiegeschiedenis uit de jaren 1938-1952. / “Letters from Oma: How my parents and grandparents came through World War II (and the difficult time after that) – A true family history from the years 1938-1952” / Jacob Arie de Raadt – 1st ed.

Ter nagedachtenis aan mijn Vader's Moeder,
Wilhelmina Hendrica de Raadt - van der Wart.

Grassroots Consulting Services,
8921 – 122nd Avenue, RR # 2,
Osoyoos, B.C. V0H 1V2 Canada.
jacoblydia1@gmail.com

Printed in Canada.

(De nummers van brieven en voetnoten zijn doorlopend van Deel I naar Delen II, III en IV.)

GARLICK'S OFFICE EQUIPMENT COMPANY

CXXXVI

CAPE TOWN JOHANNESBURG DURBAN PORT ELIZABETH EAST LONDON
 BLOEMFONTEIN BULANDIYA SALISBURY PIETERMARITZBURG KIMBERLEY SPRINGS
 VEREENIGING OORSTROMING CHAMBERG MOGELING LINTALI

HEAD OFFICE: LINCOLN HOUSE 99-104 ST GEORGE'S STREET
 POSTAL ADDRESS: P.O. BOX 844
CAPE TOWN

TELEGRAMS: OFFGAR
 TELEPHONE: 2-1490

9th November 1951

TO WHOM IT MAY CONCERN.

This is to certify that Mr. Th. A. De Raadt of 15 van Dykstraat, Alphen, A.D. Rijn, Holland, has been offered employment by us as a typewriter mechanic in the Union of South Africa.

The employment would be of a permanent nature, provided of course that Mr. de Raadt's services prove satisfactory.

GARLICK'S OFFICE EQUIPMENT CO.

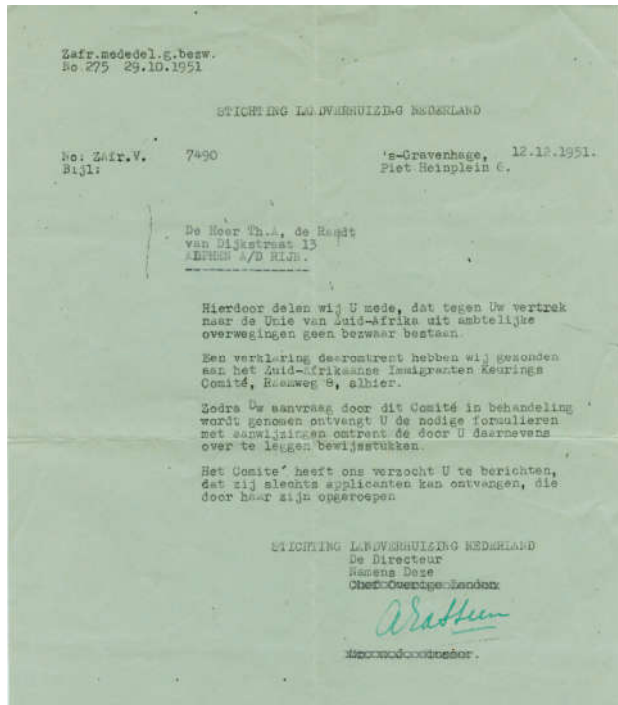
J. G. Little
 JOINT GENERAL MANAGER.

J.G. Little*MEM

397

(Oom Andries Domburg, die in 1951 naar Bethlehem, Oranje-Vrijstaat verhuisde, ging op doortocht van Aliwal-Noord af bij Garlick's Office Equipment Company in Bloemfontein vragen of men daar om een kantoormachinemonteur verlegen was. Niet dat ik daar in mijn jeugd al van hoorde, maar van wat ik later met stukjes en beetjes vernam tijdens familiebezoeken heen en weer. Zo kwam er contact tussen Vader en het hoofdkantoor van Garlick's in Kaapstad, een sollicitatie (?) en een „werkgeversverklaring”, nodig voor een emigratie. Hiernaast staat deze “offered employment” brief van 9 November 1951. Net daarvoor begon Vader om in Nederland toestemming te krijgen om te emigreren; zie de datum 29 October 1951 in de brief links onder. Hoe dat precies ging, weet ik niet. Deze brief van 12 December 1951 maakte onze emigratie mogelijk, maar een officieel proces moest eerst gevolgd worden met een zg. „keuringscomité”. Dit comité stond onder beheer van de Suid-Afrikaanse

◀ Ambassade. Ik hoorde later wel eens dat roomse gezinnen oorspronkelijk voorkeur gekregen hadden, en dat al heel gauw ná de regeringsovername van Mei 1948, een hoge attaché bij de Ambassade door de NP regering van Dr. D.F. Malan subiet afgedankt was (omdat hij dat gedaan had). Van toen af werden de „gereformeerden” dus niet meer genegeerd. Ik heb ook wel eens horen zeggen dat sommige Nederlandse immigranten in Suid-Afrika in de oorlog „fout” geweest waren, m.a.w. lid van de N.S.B. Maar ieder land had zijn eigen voorkeur: Nieuw-Zeeland wilde bijna alleen maar jonge mannen, en geen gezinnen met kinderen; Canada wilde (eerst) agrariërs, en bovendien was er een groot overschot van „Displaced Persons” of “DP's” uit Oost-Europa, die overal naar toe wilden waar men hen maar wilde hebben. Die mensen hadden het zeker het moeilijkst; waar ze ook al kwamen, vanwege de „stigma” aan hun status. Sommigen van hen waren heel goed gekwalificeerd; ze werkten later ja-

ren lang voor weinig meer dan een hongerloon en moesten helemaal ander werk doen. Wat dat betreft, was mijn ouders' emigratie zeker maar een peuleschilletje: Vader kreeg eerst al een baan.

³⁹⁷ Werkgeversverklaring van Garlick's Office Equipment Company van 9 November 1951. Ik herinner me dat deze brief door de gleuf van de voordeur kwam, met de speciale postzegel van Jan van Riebeeck er op. Oma's volgende brief CXXXVII werd misschien wel geschreven nadat ze al in kennis gesteld was dat hiermee de kogel door de kerk was met onze emigratie.

Lieve kinderen,

Gouda, Zondagavond. (midden Nov. 1951)

'k Zit alleen in de kamer en dacht 'k zal Theo en Saar maar eens schrijven, anders zagen jullie mij nogal eens verschijnen, maar dat is nu niet doenbaar.

Zoo je weet ben ik gevallen, dat na 4 weken niets opschoot, daarna zei de specialist zittende bestralen, de knie, en nu ik 3 weken gezeten heb moet ik weer in beweging en zien hoe 't uitwerkt. 't Is heelwat, en daarmee altijd thuis, maar toch ben ik voor erger gespaard. Maar toch zegt de dokter, dat 't misschien niet beter wordt op deze leeftijd. Dat moet ik dan ook goed vinden.

Hoe gaat 't met je Saar, je bent niet goed geweest hè, dat is gelukkig weer achter de rug. Wat is dat toch erg naar in een huishouden als de moeder niet goed is, nu kan je eens bemerken hoe om haar alles draait, 't is niet doenbaar en kan men niet voorzichtig genoeg leven, bv. kou vatten, en dan deze dure hulpen want daar ben je dan op aangewezen. We hebben het deze weken maar geschikt.

Wij kunnen het bemerken dat Ger thuis is, trouwens ieder persoon meer is merkbaar, 't is altijd drukker. Vader is nu niet meer alleen maar is dat al een 1 jaar lang gewend geweest en voelt zich nu onrustig en is nog niet op dreef. Hij bespeelt vandaag het orgel in Nieuwerkerk s'ochtends en s'avonds. Daar tobt die jongen maar over maar wij weten niet wat ze 'm zullen doen. Hij is niet bedankt voor 't orgel, maar hij hoort niets, er waren anderen aangesteld in dien tijd, dus hopen maar en afwachten. Hij zit met vele problemen, dat valt niet mede.³⁹⁸

Vader is naar de Groote Kerk waar een zoon van Ds. de Planque optreedt die gaat naar Indië als zendeling.

Wat is 't al koud hè, niet leuk.

Vader is gisterenmiddag naar Oom Arnold³⁹⁹ geweest. Hij was in z'n keel gesneden vanwege angina. Hij kon haast niet spreken. Ik kon niet mede, ik kan niet in de auto⁴⁰⁰ komen. Ook is Vader alleen naar de verjaardag van tante Bets⁴⁰¹ geweest; 't werd gevierd in Boslust op 't Bezuidenhout. Ja, dat is wat, vroeger ging ik altijd mede, 'k heb 't zeker niet genoeg gewaardeerd. Maar ik had de laatste tijd zoo'n tegenzin in 't autorijden. 't Was me te mal, ik kon er niet makkelijk in, kortom, 't trok me niets. Alles wat maar voor de beenen inspant is hopeloos.

Ook kon ik niet op Aartje's verjaardag mede, ik had te veel pijn om in de bus⁴⁰² te komen, en op Jaap's verjaring twijfel ik er aan. 'k Heb net een briefje aan Jacqueline⁴⁰³ geschreven; die had een briefje geschreven, en Ton aan Tante Mien.

We hebben pas een mooi boek gelezen van van Hoogstraten, schrijver, de Steenen Pelgrim. Wij hebben er erg van genoten maar helaas ik kan niet zo veel lezen, want de oogen tranen zoo. Ik heb die bril van Dr. Elzenmöhler niet meer op, de oogen zijn erg gaan tranen, of die dat veroorzaakt hebben ik weet het niet voor 't evenwicht hielp 't niets.

Ik heb erge klachten, 'k hoop dat het nog eens minder mag worden. Nu kreeg ik het juiste en minder zorgelijk, maar de Heere heeft 't anders gedacht en heb nu met mezelf zoo veel te doen.

Nu ga ik eindigen. Groet de jongens en weest zelf Gode bevole door

je liefh. Moeder.

³⁹⁸ Na zijn vrijlating in October 1951 werd hij gewoon net niet meer gevraagd om te spelen.....

³⁹⁹ Oom Arnold van der Wart was een halfbroer van Oma.

⁴⁰⁰ Opa had toen z'n tweede Volkswagen. Van de eerste brak een torsiestaaft, en hij kreeg zomaar een nieuwe.

⁴⁰¹ Tante Bets was een halfzuster van Oma en vrouw van Oom Anton de Boer, banketbakker in Den Haag.

⁴⁰² Autobusdienst Citosa: Alphen – Gouda, via Bodegraven. Arie's verjaardag was op 24 October geweest.

⁴⁰³ De van Kootens verhuisden in die (zomer)vakantie 1951/52 van Keimoes, K.P. naar Bethlehem, O.V.S, waar ook Kees muzikleraar werd voor het Vrystaatse Onderwysdepartement, en organist in een van de N.G. kerken.

(en or onder staat getypd) Lieve Theo en Saar,

Moeder heeft een pessimistische bui en dan gaat ze schryven. Dat is natuurlyk niet goed, maar ja, houdt ze eens tegen. Trek het je niet te veel aan. Alle menschen worden een maal oud en krygen dan wat. Maar dat moet je accepteeren en dat doet ze nog niet. In de school van Jezus kryg je harde lessen. En vaak heel moeilijke. Maar het zal met moeder wel weer eens wat beter gaan. Alles heeft zyn tyd nodig.

Ik moet niet langer schryven want ik heb nog al wat te doen. Spoedig kom ik weer eens even overwippen. Met Ger gaat het goed en hy gevoelt meer de verantwoordelykheid. Daarom doet hy nu ook het noodzakelyke avondwerk.

Hartelyke groet en tot ziens,

je liefh. Vader.

GEMEENTE ALPHEN AAN DEN RIJN

CXXXVIII

meentesecretarie
deling paspoorten

---ooooOoooo---

ALPHEN AAN DEN RIJN, 6 Dec 1951.

de heer en Mevr. Th. H. de Raadt. A A N
van Dijkstr. 13.

ALPHEN AAN DEN RIJN.

Hiermede bericht ik U, dat ^{de} ~~het~~ door U aangevraagde paspoort, gereed ~~is~~ en door U afgehaald ^{worden} worden ter gemeentesecretarie, afdeling paspoorten, loket burgerlijke stand.

De secretarie is geopend des morgens van 9.00 tot 12.00 uur en des middags van 2.00 tot 3.00 ~~uur~~ (in zaterdag gesloten).

Tenslotte moge ik U er nog op wijzen, dat het paspoort uitsluitend door ^u ~~U~~ persoonlijk in ontvangst kan worden genomen.

De ambtenaar, belast met de afgifte van paspoorten,

Hierboven staan onze „en profil” paspoortfotos die in November 1951 by Foto Lux genomen werden. Er waren ook gezichtsfotos. Nadat de formulieren ingevuld en verstuurd waren met 8 fotos, kregen we toen een brief van de Gemeentesecretaris, dat de paspoorten op het Raadhuis afgehaald konden worden.

Ik verstom mij soms hoe jurisdicties in verschillende landen paspoorten hanteren, en hoe dat veranderd is in de afgelopen 70 jaar. Er zijn zeker wel goede en slechte systemen, maar om bv. zoals in Canada, mensen 120 km te laten rijden naar een kantoor, terwijl het vlak bij ons (over de grens van Washington State) bij het postkantoor gedaan kan worden, en in Nederland bij de Gemeente, is maar een aanduiding van “iedereen op zijne wijs” (en die van mij is # 1.)

(Als echte Gouvenaars konden Opa en Oma ná hun overgang naar Nederlandse Hervormde Kerk (en ik weet niet precies in welk jaar dat gebeurde) elke Zondag van de Goudse glazen in de Sint Jan genieten, vóór, tijdens en ná de dienst! Er werd in die tijd al een begin gemaakt met het exploiteren van dit internationaal beroemd cultureel erfgoed, door rondleidingen voor touristen aan te bieden en om kerstkaarten te laten drukken en verkopen ten bate van de restauratie, zelfs met Engelse titels. Hiernaast (de voorkant) en hieronder (de binnenkant) is wat Opa en Oma ons in Alphen stuurde in December 1951, met een korte meditatie er bij getypt. Na onze emigratie werden deze kaarten ook nog wel gestuurd, ieder jaar met een ander plaatje van een van de glazen, of een plaatje van een detail. De huwelijksbevestigingen van Vader's drie zusters die trouwden, m.a.w. Aat, Thil en Bep, waren in de Sint Jan bevestigd, maar zonder die kleurvolle glazen. Dit werd onze laatste viering van Kerstfeest in Nederland.)

GOUDA 18 Dec. 1951

Dit kind vervult al onze verwachtingen.
 Zijn komst is het anker onzer hoop en het bewijs van ons geloof in
 de eeuwige liefde van God jegens ons.
 Zijn wederkomst is het, die ons heil volmaakt.
 Wij zien reeds zijn ster.
 Heer, Jezus, wij aanbidden U, wij verheerlijken U, wij loven en prijzen
 Uw Naam.

Halleluja.

WISHING YOU A MERRY CHRISTMAS
 AND A HAPPY NEW YEAR

DEK BEBÉ EN MEV. TH. A. DE HAANT-SIEPPEL
 ALPHEN AAN DEN RIJN

Der gezegend Kerstfeest en een
 gelukkig nieuwjaar toedewenscht
 van de

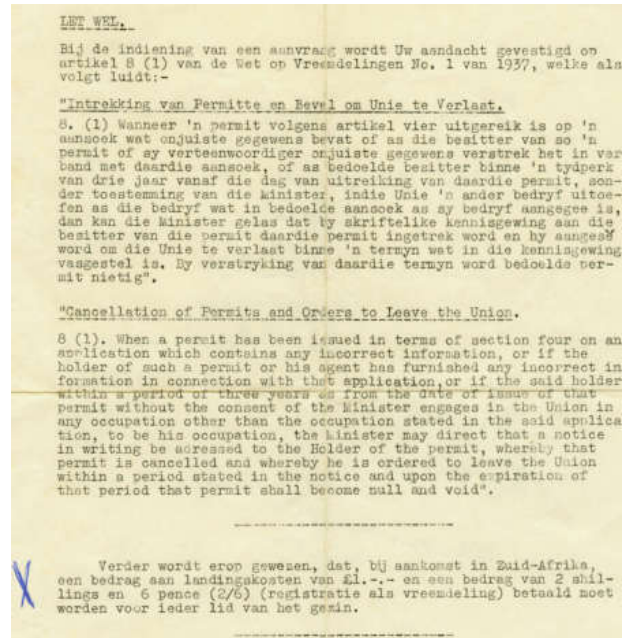
Vader en Moeder

Vader en Moeder

WOUTER CRABETH,
 1564
 Birth of Jesus.

FRAGMENT FROM
 GOUDA WINDOWS
 Holland

(Eigenlijk raar dat Opa er helemaal niets bijschreef over zichzelf of over Oma.)

próef van schrijfmachine nr 55
(krachtige aanslag nodig)

Daar is geen ding zo schoon en groot
 Of 't is begonnen met veel nood
 Geen oeder op den Libanon
 Die niet als kleine spruit begon
 Geen stad zo prachtig en zo stout
 Die niet uit hutten werd gebouwd.
 Geen man zo kundig en geleerd,
 Die 't A,B, C niet heeft geleerd.
 En daarom, vrienden! laat niet af,
 Ofschoon 't begin wat moeite gaf;
 Houdt vol met onverdroten vlijt,
 De Heer geeft zegen op Zijn tijd.
 Vangt gij met God den arbeid aan,
 Dan is reeds 't halve werk gedaan.

próef van schrijfmachine nr 54
 (eveneens krachtige aanslag)

Daar is geen ding zo schoon zo groot
 Of 't is begonnen met veel nood
 Geen oeder op de Libanon
 Die niet als kleine spruit begon

404

(Vader stapte toen ook naar het kantoor van de heer Nico Samsom, en vroeg daar om een getuigenschrift. Hierboven staat de brief die hij op 21 December 1951 kreeg. Ik vermoed dat hij een gewaardeerd lid van de grote groep werknemers geworden was.

Rechts boven staat een bericht over landingskosten van £1.-.- per persoon, en ook een bedrag van 2/6 als registratie als vreemdeling per persoon, allebei te betalen bij aankomst in Suid-Afrika. Die £4.10.- werd door Vader in Kaapstad betaald. De strekking van de laatste zes regels van het mooie gedicht hier-naast werd door allebei mijn ouders altijd in acht genomen. Hun emigratie was een zaak van gebed, en van niets anders, en dat staat bij mij als een paal boven water.

⁴⁰⁴ Voorbeeld van Vader's werk om het resultaat van „zijn” schrijfmachines te toetsen, in plaats van het algemene “The quick brown fox jumps over the lazy dog” (waarbij iedere letter gebruikt wordt). Zie de notities die hij bij de individuele letters maakte. Om dié letters recht te trekken, was er een serie speciale tangen. Het gedicht (dat hij natuurlijk uit het hoofd kende) stond ergens in de zaak aangeplakt, naar zeggen ook in de WC! Ik weet niet hoe oud het is of wie de dichter was.

No 47	Continental	Afd. Abb.
No 48	Underwood	Expeditie
No 49	Remington 17	Hollerith afd.
No 50	Remington 17	Hollerith afd.
No 51	Remington Port	Mhr.Schouten vert.
No 52	Swissa Port	Mhr. van Eck. vert.
No 53	Torpedo	Afd. Klachten. Gr. Kantoor. Oei. afd.
No 54	Torpedo	Deb. afd. A
No 55	Patris Port.	Kant. Mhr.Koning.
No 57	Smith-Corona	Mhr.Rehbus vert.
No 58	Smith-Corona	Mhr.Hazzeveld vert.
No 60	Woodstock	(wordt ingeruild.)
No 61	Continental port	Kant.Mhr. Verhaar.
No 62	Continental Port	Mhr.Beaumont vert.
No 63	Olivetti	Zwolle
No 64	Hermes	Zwolle
No 65	Mercedes Port	Deb,afd. A
No 66	Remington Port	????????
No 67	Remington Nois.	Mhr.Verwey vert.
No 68	Remington Torp.	Hollerith afd.
No 70	Swissa Port.	Mhr.Frumers vert.
No 72	Remington Port	Mhr. Vastbinder.
No 73	Remington 12	Afd.Corr.Archief.

*11/4 '52
de Raad*

405

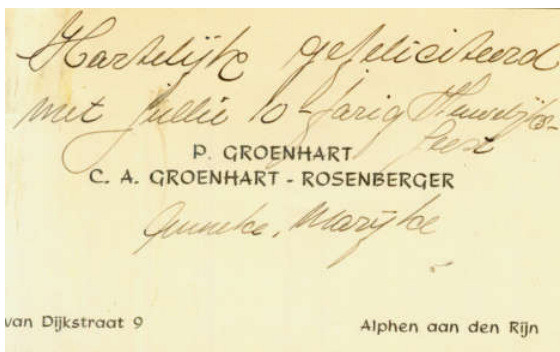
(In Vader's handschrift over de gelegenheid in Gouda hiernaast – waar men geen flits had, en ▼ er dus twee fotos genomen moesten worden:

*45 jarige huwelijksdag van Vader en
Moeder de Raad op 16 Januari '52*

Dit was de allerlaatste laatste keer dat Opa en Oma met vier van hun zes kinderen samen bij elkaar waren. Een half jaar later zouden er maar drie in Nederland over zijn, met drie in de Unie van Suid-Afrika. Dat overkwam ook menig ander ouder echtpaar van emigrerende kinderen.)

CXLI

(Nederlandse echtparen vieren meestal hun 12½ jarige huwelijksfeest, maar mijn ouders blijkbaar niet, want ik kan niets herinneren van Augustus 1954. Hiernaast is het kaartje van de architect Piet Groenhart en gezin, die op de hoek van het Hazeveld woonden, ter gelegenheid van 12 Februari 1952. Hij had zijn kantoor boven aan huis, aan de kant van de van Dijkstraat. Later werd dit de pastorie van ds. W. Wijma en zijn gezin, die eerst in de Raadhuisstraat woonden, vlakbij de kerk. Ik was daar eens op een verjaardagfeestje van Ineke, die bij mij in de klas zat. Er waren veel meisjes en maar een paar jongens.

⁴⁰⁵ Vader's eigen Memento, April 1952, van de lijst van schrijfmachines waarvoor hij verantwoordelijk was. Ik merk 23 machines van 13 verschillende merken, van verschillende landen, en ook de twee machines van Zwolle!

Uitnodiging tot bijwoning van de
Ouderavond der Oranjeschool

OP D.V. MAANDAG 3 MAART 1952
's avonds 7.30 uur in de lokalen der school

Agenda:

Opening
Zang en declamatie door leerlingen
Het hoofd der school zal een inleiding houden over:
„Eenkele zijden van het schoolleven”
Bespreking van de inleiding
Sluiting

Zowel voor als na de vergadering zal er gelegenheid zijn om met het personeel te spreken en het werk der leerlingen te bekijken. Evenals andere jaren is er des middags van 2 tot 4 uur zogenaamde openbare les; in de klassen 1 en 2 echter eerst na 3 uur

Het Bestuur: E. v. d. Pol voorz. S. J. Koning secr.

(Mijn ouders gingen geregeld naar de Ouderavonden die door juffrouw van Wijk van de Juliana-kleuterschool en door het schoolbestuur van de Oranjeschool werden geregeld, maar niet omdat Arie en ik slecht leerden. Integendeel, denk ik. Als kind wist ik natuurlijk niet dat de vader van juffrouw van der Pol (van mijn tweede klas) jarenlang de voorzitter van was het bestuur van de Oranjeschool. Dat besefte Arie en ik in 1962 met de verrassing voor juf Belgraver.)

Onderwijzeres P. Belgraver jubileerde in Alphen

DE jubilerende onderwijzeres van de Vereniging voor scholen op Gereformeerde grondslag te Alphen aan den Rijn, mej. P. Belgraver, is gisteravond in de Salvatorizaal hartelijk gehuldigd. Hoewel het weer tijdens de receptie zeer ongunstig was, waren toch nog velen gekomen om haar te feliciteren met het zilveren jubileum, waarbij de jongeren niet ontbraken. Het bestuur had de avond keurig voorbereid. In de zaal stonden talrijke bloemstukken, die mej. Belgraver in de loop van de dag ontving. Ze kreeg ook vele schriftelijke gelukwensen.

Nadat de jubilaresse, die was vergezeld van haar zuster, was begroet met een daverend applaus, heette de voorzitter van de schoolvereniging, de heer W. W. Smitt haar welkom op deze bijzondere schoolavond. U hebt het 25 jaar bij ons volgehouden, aldus spreker. Juffrouw Belgraver was een van de beste leerkrachten. Wij zijn bijzonder dankbaar, dat God u deze dag schenkt, zei de heer Smitt, die vervolgens het woord gaf aan oud-voorzitter E. van der Pol, die bijna de volle 25 jaar met haar samenwerkte.

Deze wenste mejuffrouw Belgraver van harte geluk, maar niet minder het

van de leerlingen aan, een fraai tinnen servies.

De heer P. J. Schuijl, hoofd van de J. W. Hoornborschool, was de tolk van de leerkrachten. Hij sloot zich in waardering bij de vorige sprekers aan. Juffrouw Belgraver heeft perioden van op- en neergang meegemaakt. Op de school, waar ze thans werkt, gaat het nu langzaam maar zeker vooruit. Spreker wees erop hoe de jubilaresse fundamenten heeft mogen leggen. Het werk in de scholen bestaat ook uit meten (van de capaciteiten). Juffrouw Belgraver heeft nog een andere interesse waarbij

„meten” van belang is en daarom bood hij namens het personeel een foto-belichtingsmeter aan.

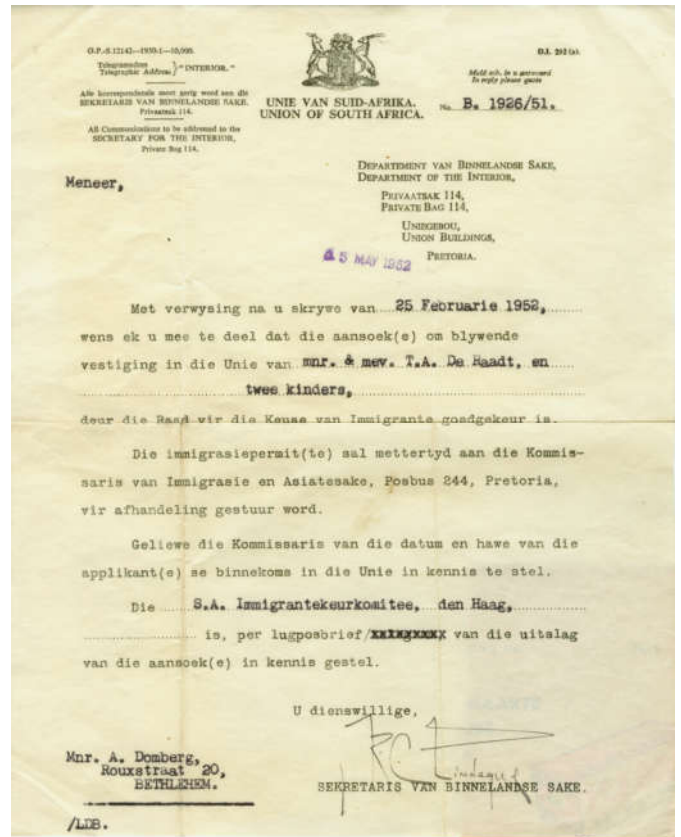
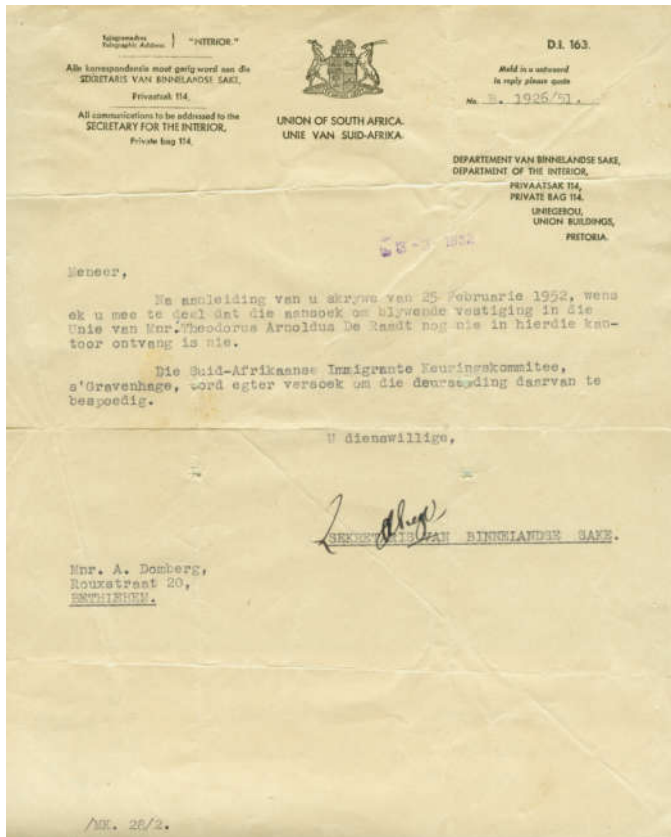
Hierna trok een lange rij personeel langs de jubilerende „juf”, om haar de hand te drukken. Onder andere zagen we oud-hoofd van de Oranjeschool, de heer D. Streefkerk, thans te Voorburg, die een reeks van jaren met juffrouw Belgraver aan genoemde school samenwerkte, en dr. W. Wijma. Twee oud-leerlingen, Jac. en Arie de Raadt, studeerden resp. te Pretoria en Potchefstroom waren resp. present.

Ongetwijfeld zullen juffrouw Belgraver en haar zuster aan deze dag de beste herinneringen bewaren.

De heer Van der Pol bood als ere-voorzitter van het schoolbestuur de jubilerende Alphense onderwijzeres een gouden polshorloge aan.

„Ga daar maar naar toe”, zei Moeder, „want daar zal ze wel van opkijken, na zo’n lange tijd.”

(Ondertussen zat oom Andries Domburg in Bethlehem ook niet stil, en probeerde wat schot te krijgen in de aanzoek voor onze immigratie. Zijn brief naar Pretoria van 25 Februari 1952 kreeg al op 3 Maart 1952 een antwoord, dat op de volgende bladzij links staat.. Waar liep het alles scheef – bij het keuringscomité in ’s-Gravenhage misschien? Ik denk van wel. Maar we hadden ook nog geen pokkeninrentingen. Gelukkig kreeg hij ook een antwoord op 5 Mei 1952, op de volgende bladzij rechts, met de goedkeuring, waarvan het comité in den Haag „per lugposbrief” in kennis gesteld zou worden! De finale keuring gebeurde dus in Pretoria en niet in de Ambassade.)

CXLV

Gouda, 5 Maart 1952.

Lieve Jaap,

Tot nu toe was ik er niet toe gekomen je te schrijven. Verleden week was ik by Tante Tilly waar je Moe voor mij dat mooi gewerkte kleedje⁴⁰⁶ had achtergelaten. Ik dank je daar wel voor en zal 't een goed plaatsje geven. Wat liggen de steekjes netjes, was 't erg inspannend voor je? Moe heeft je er zeker wel eens mede geholpen?

Jij bent meer als een vent. Als 't war-mer weer is kom ik nog eens met Opa mede, nu trekt 't nog niet.

Groet Vader, Moeder en Aart van ons.

Je liefhebbende Opa en Oma.

CXLVI

(Op 28 Juli 1950 was er al een Siebelzaak in de binnenstad van 's Gravenhage geopend, bij Lange Poten 11. Zie links boven op de volgende bladzij. Er waren dus drie winkels toen het 40-jarig bestaan van de zaak van Opa Siebel gevierd werd, op 31 Maart 1952, met een dinee by Caland-West in Rotterdam op de vorige dag. Vader en Moeder gingen er naar toe, en wij werden thuis opgepast. Vader werd wat voor gek gezet door een goochelaar met de naam Mr Domista. En men zong er wat schone (en opruiende!) feestliederen, speciaal geschreven voor de gelegenheid, op de wijze van bv. het internationaal bekende „Daar bij die molen”, (wat eigenlijk het begin van de eerste regel van het refrein is, en niet de eerste zin van een van de verzen).

⁴⁰⁶ Ik hield als kind van borduren. Echt waar! Bij de redactie van het tijdschrift „Voor de Jeugd” was een „tante” aan wie men brieven schreef en dan een antwoord kreeg. Mijn schuilnaam was „Kruissteekje”.

Rotterdam,
Amsterdam, Juli 1950

Geachte Relatie,

Hiermede berichten wij U de opening van onze
nieuwe zaak in Den Haag, Lange Poten 11.
Deze opening zal plaats vinden op Vrijdag 28 Juli
a.s. om 10.30 uur.
Ter gelegenheid hiervan nodigen wij U gaarne tot een
bezoek in de morgenuren uit.

Hoogachtend,
Fa. Siebel
JUWELIER - HORLOGER

ONS TELEFOONNUMMER IN DEN HAAG IS: 117004

„KOOP BIJ SIEBEL”

1

Er was een plekje op deez' aard,
Gelegen in Rotterdam.
Waar in al op de 30ste Maart
Heer Siebel zijn intrek nam.
Het werd een zaak in Zilver-Goud
In de Weste Wagenstraat.
En als je het nu goed beschouwd,
Lijkt het of 't zaakje gaat.

Wijze: „Bij die molen”.

Refrain:

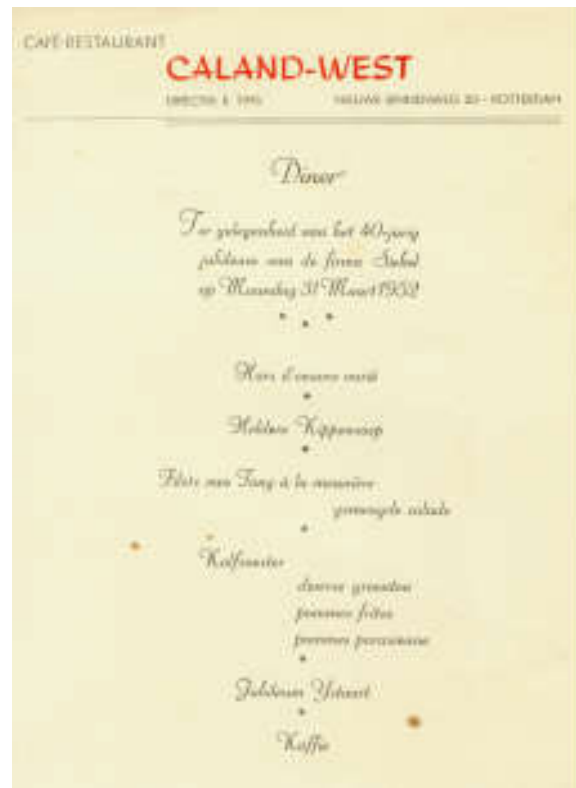
Koop dan bij Siebel, koop dan bij Siebel,
Op de Binnenweg en in de Kalverstraat
Koop dan bij Siebel, koop dan bij Siebel,
Ook in den Haag staat het personeel paraat.

2

In de Jonker Fransstraat kwam er toen,
Een aardig zaakje vrij.
En zei Heer Siebel: ik moet dat doen,
Dit is voortaan van mij.
De Binnenweg die volgde dra,
O, wat een reuze feest.
En was het niet zo goed gegaan,
Waren wij nooit hier geweest.

3

Koene had er op de Binnenweg,
Een reuze grote zaak.
Maar die moest er door slapheid weg.
Heer Siebel zag een taak.
Die zaak ontbrak er nog net aan,
Die nam hij er maar bij.
Die zaak die hoorde nu voortaan,
Al in de Siebel rii.

407

408

Dit was helaas ook de laatste keer dat mijn ouders met de hele familie Siebel bij elkaar kwamen, behalve dan een decade later, in Juli 1962 bij Hotel „De Bilderberg”.)

⁴⁰⁷ V.l.n.r. Moeder, Vader, tante Nelleke, tante Jenny, oom Bas, het achterhoofd van Opa Siebel, Oma Siebel.

⁴⁰⁸ V.l.n.r. Een bedrijfsleider (Urtbanus of Wielinga), oom Bas, Oma Siebel, Opa Siebel, (tante Elly is verscholen achter Opa), oom Aart, tante Coks en (achter een onbekende dame) oom Albert.

De oorlog ach, die ligt ons niet.
 Toch moet het hier gezegd.
 De drie zaken gingen ook te niet.
 Werden in de as gelegd.
 Het ging gelijk als Nederland:
 Ze verzezen eens zo sterk.
 We zijn op de Binnenweg beland.
 Dat is Heer Siebel's werk.

5

De zaak dat werd een firma ras.
 Wie had dat ooit gedacht.
 De twee zaken kwamen goed van pas.
 Juist voor het nageslacht.
 Heer Aart die kwam in Rotterdam.
 In de Amsterdamse zaak
 Heer Bas daarin zijn intrek nam.
 Zo hadden ze beid' een taak.

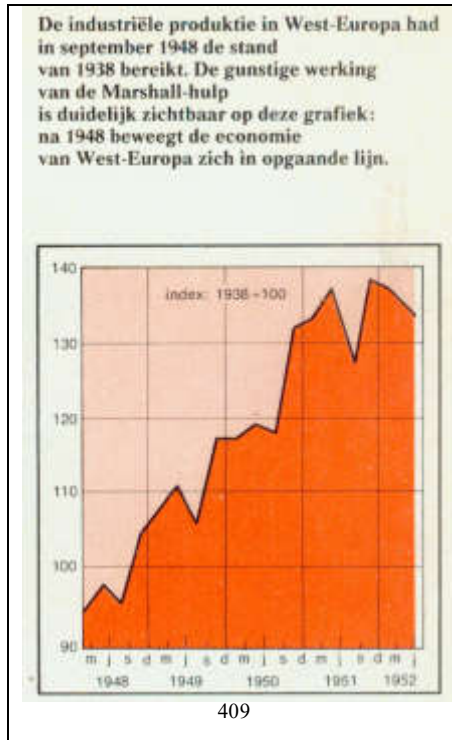
6

De Firma vond al in den Haag
 Een aardig plekje grond.
 Dat hadden zij wel heel erg graag.
 Wijl de firma daar niet bestond.
 Als concurrent mag hij er zijn.
 Zijn naam is al geducht.
 De concurrenten vonden 't fijn.
 Als hij maar was gevluht.

7

Dit versje is nu tot besluit.
 Het geeft een overzicht.
 Heer Siebels zaken gaan vooruit.
 Maar stil hoor, mondje dicht.
 In Utrecht, Arnhem, Apeldoorn.
 Noord-Brabant en Maastricht.
 In Leiden, Groningen en Hoorn
 Prijkt Siebel's zaak wellicht.

(Ook uit Moeder's plakboek.)

Opmerking: Eigenlijk weet ik echt niet of mijn Opa en Oma Siebel misschien gekant waren tegen de mijn emigratie van mijn ouders. Ik heb daar nooit iets over gehoord. Het was een decade van emigratie, terwijl het in Nederland economisch juist zo goed begon te gaan, wegens de Marshall-hulp. Als Vader ander werk zou willen, kon Opa Siebel hem misschien wel een baan geven? Nelleke werkte later een zomer in de winkel bij de pier van Scheveningen, en twee zoons (Ronald en Eric) van oom Bas (en zijn schoonzoon Wim Weeda) gingen ook bij Siebel werken. Eén van de

ooms van Moeder, (een van Meerkerk) had ook jarenlang voor zijn zwager, Opa Siebel gewerkt. Als Opa zo'n voorstel maakt zou hebben, zouden mijn ouders het afgekeurd hebben?

Intussen jubileerde Vader op 25 Maart 1952 met 12½ jaar dienst by de firma N. Samsom N.V.

Fabrieks-, magazijn- en administratiegebouw van N. Samsom N.V.

Jubilea: 12½ jaar in N.S.-dienst

21-2-1952 J. S. Deurloo	29-2-1952 A. Rijnveld
29-2-1952 P. N. Verzeide	11-3-1952 J. F. v. d. Vate
18-3-1952 J. van Kleef	25-3-1952 Th. de Raadt
25 jaar in N.S.-dienst	25-2-1952 B. Lammers

Beneden rechts op bladzij 8 van het blad „Wij Varen”, Maart 1952.

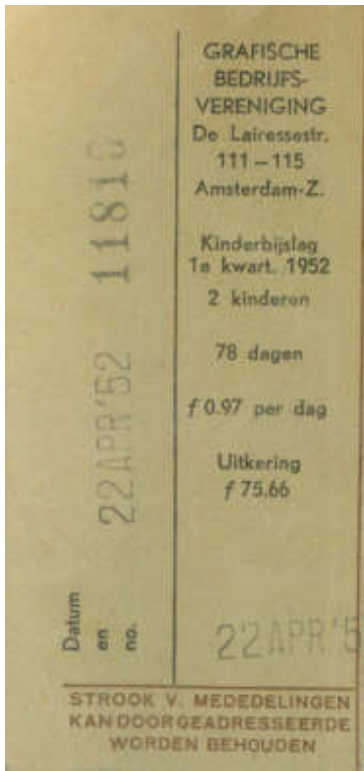
(Hiernaast is ook het bewijs dat mijn ouders in Nederland hun burgerlijk recht uitoefenden door aan een politieke partij te behoren, in dit geval de ARP of Anti-Revolutionaire Partij, die thans al lang niet meer bestaat. Vader en Moeder stierven in Suid-Afrika zonder om te naturalizeren, en hebben van 1952 tot hun dood toe nooit meer gestemd. Dat kon in die tijd helemaal niet, er was ook niet een „dubbele nationaliteit”. Gedurende de laatste halve eeuw is er wel heelwat omgesprongen met wat de eigenlijke ethische inhoud is van belangrijke woorden zoals „identiteit”, „lojaliteit”, „verantwoordelijkheid” en „volksbesef”. Want men kan niet twee heren dienen, zei de Here Jezus 2000 jaar geleden al, en dat is nog steeds geldig.

⁴⁰⁹ Bladzij 517 van „Het Marshall-plan, Aflevering 17 in de reeks „Onze Jaren 45-70”, Amsterdam Boek, 1972.

CXLVII

(Hiernaast is een bewijs van de invloed van de „Kinderbijslag” op de economie van Nederland – een uitbetaling aan Vader van f 75.66, voor het eerste kwartaal van 1952. Vergelijk dat met het „normale” maandsalaris van Vader uit die tijd, en men kan zien dat deze socialistische maatregel (van minister Liefstinck) toch een hupstootje betekende in de welvaart van het volk; men kon eens naar een concert.)

Betaald via de N.C.G.B.

Naam: <i>A. de Raat</i>	
Bruto-salaris	f 277.84
+ "Uitkering ineens"	6.95
2½ % ziektepremie	f 284.79
	6.40
1.3 % ziekenfondspremie	f 278.19
	5.14
Loonbelasting	10.39
	15.57
	f 262.88

410

CXLVIII

(De Wiener Sängerknaben kwamen met hun eerste na-oorlogse opvoeringen door Nederland ook naar Alphen aan de Rijn. Moeder, tante Bep Baas en Arie gingen naar het evenement – in de Hervormde kerk, op 13 Februari 1952. Vader wilde niet mee. Ik denk dat ik ook thuis bleef. Vader ging véél liever (alleen, en voor het laatst, dacht hij?) luisteren naar een uitvoering van de Matthäus Passion in Gouda, en ging met de bus; want dat was bij elkaar absoluut wel f 4 waard.)

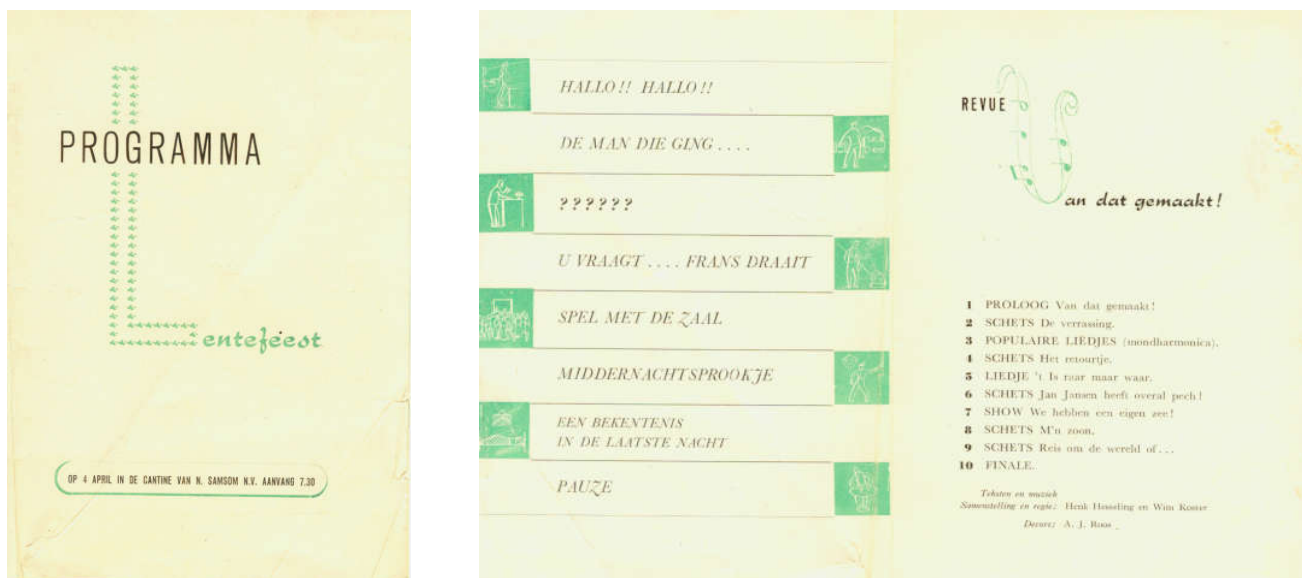

⁴¹⁰ Er staat geen datum bij, maar misschien was dit wel Vader's allerlaatste maandsalarisstrookje.

(Voor 5 Januari 1959, Vader's verjaardag, in Potchefstroom, moest ik van Moeder stiekem de Deutsche Gramophon Gesellschaft „Archiv” platen van dit werk kopen, en voor hij opstond, de platenspeler aanzetten. Hij werd dus wakker met de machtige muziek en woorden van „Herr, Heer, unser Herrscher” in huis. *(Terwijl ik dit schrijf, krijg ik er gewoon kikkervel van.)* Deze platen – en/of de Johannes Passion – werden daarna elke Goede Vrijdag afgedraaid, en meer dikwijls. Van echte opvoeringen was helaas toen geen sprake meer, G.F. Händel's meesterstuk „Messiah” was in Nederland lang niet zo bekend als in Suid-Afrika, zelfs vertaald in Afrikaans.)

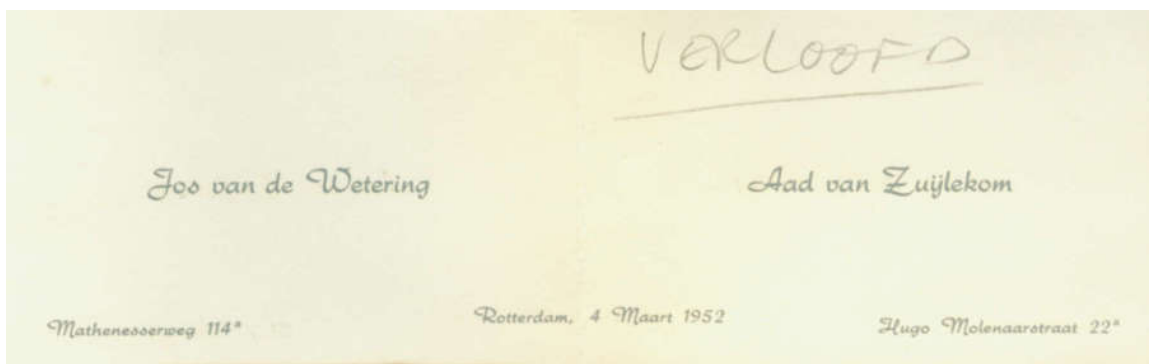
CIL

(En dan was er de gelegenheid van het „Lentefeest” dat op 4 April 1952 door het personeel van Samsom aangeboden werd, in de cantine, en de toegang was dan zeker gratis. Samsom was een firma met een sociale verantwoordelijkheid, in de dagen dat zo'n uitdrukking nog niet eens in algemeen gebruik was. De Directie ondersteunde dit soort artistieke vermaak. Naast Roos - die „Slahamer” genoemd werd in de programmas - waren er ook andere dichters; Vader kreeg wel eens iets moois toegestuurd als hij een technisch klusje voor een collega had opgeknapt.)

CL

(Moeder's dierbare „neef” Aad van Zuylekom uit Rotterdam kwam, verloofde zich op 4 Maart 1952. Ik herinner me een veel vroeger bezoek aan zijn ouderlijk huis; tante Zija woonde in een zg. souterrain, ergens dichtbij de middenstad. Hieronder staat dat adres, op zijn verlovingskaartje.

**MILITAIR GEDOOD TIJDENS
OPBLAZEN VAN BUNKER**

Gistermiddag is tijdens het opblazen van een aantal bunkers bezuiden de vissershaven in IJmuiden, waar 30 ha. industrie-terrein geëgaliseerd moet worden, een ernstig ongeval gebeurd, dat de 22-jarige sergeant der genie, A. J. van Z. het leven heeft gekost. Tijdens de explosie van een der kazematten, die daartoe met water worden gevuld, omdat men minder springstof nodig heeft dan wanneer het langs de normale weg gaat, is de sergeant, die in de Ripperdakazerne te Haarlem gelegerd was, door stukken rondvliegend puin zo ernstig gewond, dat hij even later overleed.

Maar hiernaast staat een kranteknippsel van een paar weken later, dat Moeder later direct onder het verlovingskaartje in het plakboek plakte. Aad was 22 jaar oud en in militaire dienst bij IJmuiden, om oude Duitse bunkers op te blazen, en toen ging er iets mis.... “Collateral damage” van de tweede wereldoorlog noemt men dat. Een andere „neef” - want het was familie van Oma Siebel - was in de oorlog bij Vught omgekomen.

De toestand werd eigenlijk bemoeilijkt omdat de families Siebel en van Zuylekom vervreemd waren geraakt na de „Vrijmaking” die in 1944 ongeveer 10% van de leden van de Gereformeerde Kerken in Nederland naar de kerken bracht die onder prof. Klaas Schilder zich de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) noemden. Zie ook LXXI in Deel II. Bas, het jongere broertje van Aad, werd later predikant in de GKN(v). Er waren

veel meer zulke familie-verhoudingsproblemen in Nederland als gevolg van die Vrijmaking.

CLI

Zwarte 1951/1952.
Raadt

Paasrapport

Geefrag	8
Blijft	8
Bijb. gesch.	9
Lezen	8
Schrijven	6
Rekenen	8
Nederl. T.	8
Vaderl. G.	8
Handreksk	9

Kennis d. N.

Zingen	8
Tekenen	6
Multige Randw	7
Psalmen	10
Verre med. sch.	12
Totaal	133

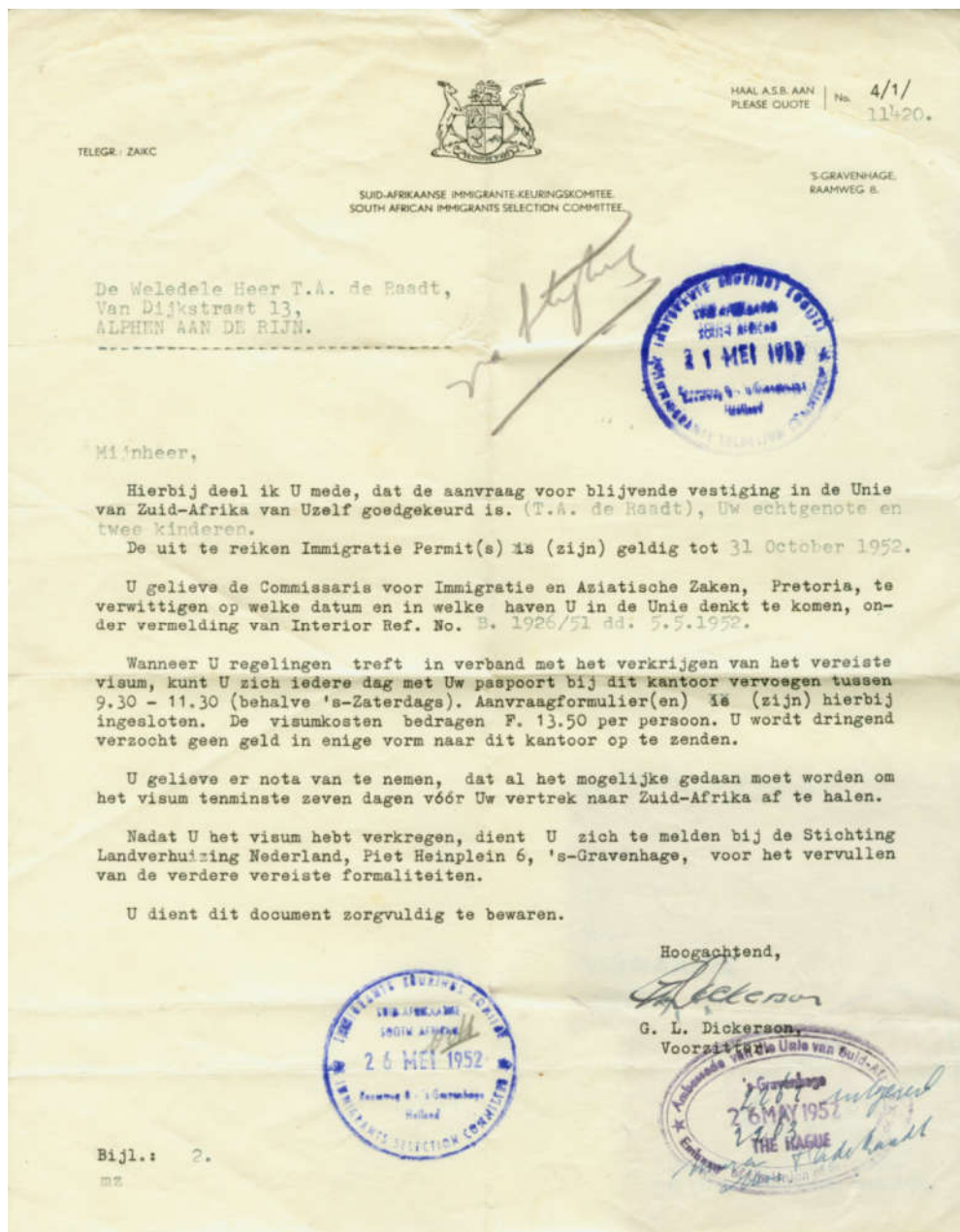
Ik ga over.

(In mijn eigen handschrift, op een vodge papier, de cijfers van het Paasrapport dat ik kreeg voordat het boekje naar huis ging om door Vader getekend te worden. Ik erken dat mijn handschrift, 68 jaar later, nog steeds middelmatig is, en dat tekenen ook niet tot een hobby is ontwikkeld. Of ik misschien de allerbeste leerling van de 4^e klas van meester W. Maaskant was, wist en weet ik gelukkig niet. Maar ik was goed bewust dat mijn ouders en alle groot-

ouders erg blij en trots op mijn schoolprestaties waren, en die van Arie ook. Volgens het rapport boekje (dat natuurlijk oranje was) waren mijn cijfers met mijn overgangsrapport nog mooier. Dat boekje werd aan mijn ouders gegeven met de laatste schooldag, maar Vader zette er zijn handtekening niet onder, want dat had geen doel.)

CLII

(De datums 21 Mei en 26 Mei (2x) staan gestempeled in de brief op de volgende bladzij; dié datum werd de goedkeuring voor vestiging aan Vader in Den Haag uitgereikt, geldig tot 31 October 1952. Toen begonnen mijn ouders zeker te beseffen dat er nog heel wat gedaan moest worden om ons op tijd in Kaapstad te krijgen. We hadden visas nodig, en pokkeninenting, en wat nog alles meer.)

(In Mei 1952 kwam Moeder's andere Zwitserse vriendin, Klärli Schoenholzer, bij ons op bezoek, op terugreis naar Zürich, want ze had een tijdlang in Schotland gewerkt. Ze stuurde ons de 13e een telegram van Newcastle on Tyne, en kwam toen met een boot naar Nederland. Ze bracht voor Arie en mij ieder een Schotse das, (mijn eerste!); die van mij had het tartan van Hay en die van Arie het tartan van McGregor.

Met Hemelvaartsdag kwamen de van den Molens ook op bezoek, uit De Bilt. Hun kinderen Simon en Han waren allebei jonger dan Arie. Tante Dien (née de Jong) had Heidi in April 1939 in Eudokia ontmoet, maar Klärli niet; Moeder had Klärli het laatst gezien met Bundesfeier in Augustus 1939. Die dag gingen we naar de dijk van de Gouwe, waar de scheepvaart druk was; oom Jan (weerkundige bij het K.N.M.I.) maakte

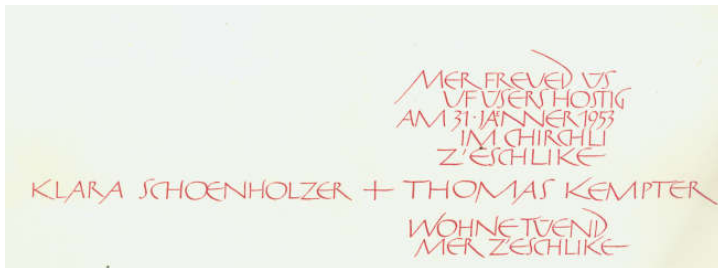

411

412

⁴¹¹ Bij een hek van een boerderij met de spoorbaan. Wij wandelden uit gewoonte naar Gouwsluis met de weg, en terug langs de noordekant van de spoorbaan, tot vlakbij ons huis. Dat was wat griezelig als er een trein kwam.

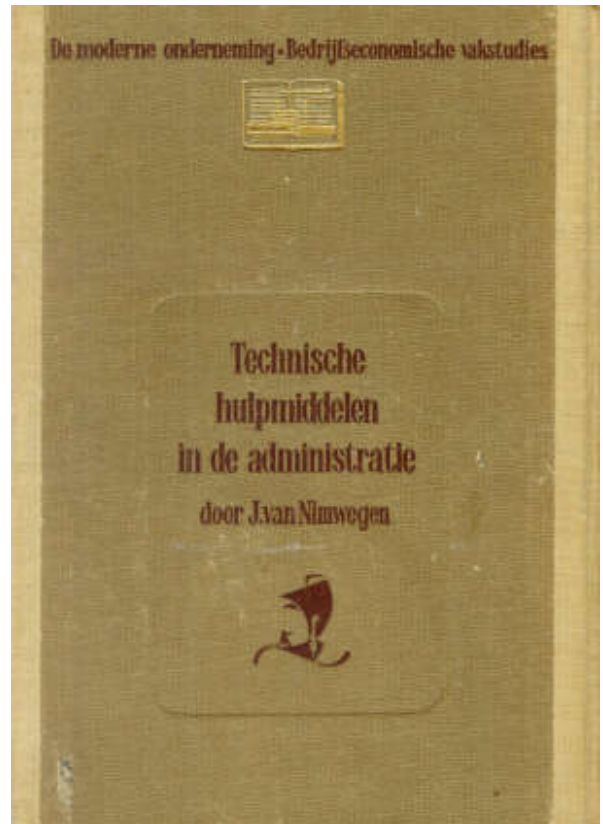
fluitjes en had veel bekijks; tante Klärli probeerde het ook. Het was een prettige dag.

Na onze emigratie kregen we per post een trouwkaartje uit Zwitserland, in een taaltje dat zo'n beetje op Duits leek. Op 31 Januari 1953 gingen Klara en Thomas Kempter toen

trouwen in de kerk van Eschlikon. Heidi bleef ongetrouwd. In 1962 bezochten mijn ouders beide Zwitserse vriendinnen.)

CLIV

(Samsom was niet alleen een bedrijf waar schriften en andere schoolboekjes gedrukt werden en allerlei andere papieren voor de gemeentelijke administratie; er werden ook boeken gedrukt die er wel wat of absoluut niets mee te maken hadden. Rechts is de kaft van een belangrijk boek dat te doen had met administratie in het bedrijfsleven. Het was een dubbel boek, met een linkerdeel van tekst en een rechterdeel van plaatjes. Vader kreeg zeker een exemplaar toen het in ongeveer 1949(?) vers van de pers kwam. Het gaat alles om beginselen, en er staat geen enkele advertentie in, behalve een glippertje als twee voorbeelden van wat een frankieermachine⁴¹³ kan doen, en wel op een bladzij aan het deel met de afbeeldingen. ▼

◀ De heer Starrenburg deed frankering.

⁴¹² Bij de spoorovergang van het Rietveldse Pad, met de Gouwsluise molen op de achtergrond.

⁴¹³ Vader schreef „Werksontleidingen” voor kantoormachines, ook voor het dagelijks instellen van deze machine.

◀ De fa. N. Samsom N.V. ontwierp ook een moderne schoolbank met de naam „Comtès”-meubel, (= combinatie tafel en stoel) die door samenwerking met een schoolmeubelfabriek „De Driehoek” in Wildervank gebouwd en bemerkt (?) werd. Dat evenement werd pas na een zwijgen van 9 maanden bekend gemaakt in de uitgave van „Wij Varen” van Juni 1951. Want er waren direct al wat mededingers in de markt....

En dan waren er de beloningsstempeltjes, die ieder schoolkind kreeg als er iets goeds in de klas gedaan werd. Toen het mooie vooroorlogse groene cahieromslag in de oorlog niet meer te krijgen was en het een lelik grauwe werd, werd door de tekenares Ruscha Wijdeveld, voorop dié cahiers, plaatjes ontworpen, (die heb ik niet meegemaakt), maar wel de naoorlogse vijf stempeltjes van de tekenares Rie Cramer (die ook kinderboeken illustreerde), met de woorden „Goed zo!”, „Ga zo voort!”, „Mooi gedaan!”, „Heel goed!” en „Uitstekend!” bij een eenvoudig plaatje. In een ◀ artikel met de titel „WAT MAKEN WIJ?” werd dat in „Wij Varen” van Maart 1952 bekendgemaakt. Misschien waren er nog wel andere dingen waar ik nooit van wist, maar Vader en Moeder wel. Na de fusie gaf Samsom meer andere boeken uit.

CLV

(11 Juni 1952; Schoolreisje van de Oranjeschool, naar Amsterdam, met acht jongens uit mijn 4de klas, (de klas van meester Maaskant), op Vlieghaven Schiphol.

Achter v.l.n.r.: Joop de Gans, Jaap Hofland, Kees van Oosterom, Jaap de Raadt en Piet Zuijdam. Voor v.l.n.r.: Henk Vis, Piet van Arkel, Piet Verhagen en Ab Mooy. Guido van Elk, (wiens Vader een fotowinkel had tegenover St. Jozef) nam de foto's die dag, en staat er dus niet op, maar de beheertoren van Schiphol wel.

We gingen per trein, op de lijn die pas geëlectriceerd was. We hadden dus niet meer een van die ouwe Duitse lokomotieven en houten wagons, die na de oorlog bij de Nederlandse Spoorwegen reden, als een gebaar van „oorlogsreparatie”. Het was een fijne reis, met o.a. een bezoek aan het Arboretum van Artis, waarvan ik ook een klein fototje kocht van Guido, en natuurlijk aan Schiphol. Met ons vertrek die morgen nam Moeder foto's op het perron van Alphen aan den Rijn; die staan ook in de album.

Dit is maar de helft van de groep van de Oranjeschool, want Arie staat niet op deze foto. De album heeft hier een lege plaats, waar hij er in California eens een foto (waar zijn klas / groep op staat) uithaalde. „Eerlijk zullen w' alles delen, suikergoed en marsepein.....” meldt het Sinterklaasversje. Er zijn wel meer van deze hiaten in de fotoalbums, die ik jaren geleden een paar jaar te leen gaf aan Arie. Zes dagen later gingen we naar onze huisdokter, dr. Henk van Kooten.)

**INTERNATIONAL CERTIFICATE OF VACCINATION
AGAINST SMALLPOX**

THIS IS TO CERTIFY that Joop de Raadt
(age) 9 (sex) male whose signature appears below has
this day been vaccinated by me against Smallpox.
Origin and Batch No. of vaccine: Rotterdam 2nd State of Vaccination
W 24-7-51 Rotterdam

Signature of Vaccinator: [Signature]
Title: [Title]
Place: Holland Date: 07.6.52

Signature of person vaccinated: Joop de Raadt
Home Address: van Dijk 12 Alphen a.d. Rijn Holland

Important Note. — In the case of primary vaccination the person vaccinated should be warned to report to a medical practitioner between the 8th and 14th day, in order that the result of the vaccination may be recorded on this certificate. In the case of revaccination the person should report within 48 hours for first inspection in order that any immune reaction which has developed may be recorded.

THIS IS TO CERTIFY that the above vaccination was inspected by me on the date(s) and with the result(s) shown hereunder:

Date of Inspection: 25.6.52 Result: typical primary vaccination

Signature of Doctor: [Signature]
Title: [Title]
Place: Holland Date: 25.6.52

* Use one or other of the following terms in stating the result, viz.:
"Reaction of immunity", "Accelerated reaction (vaccinoid)", "Typical primary vaccination". A certificate of "No reaction" will not be accepted.

Signature of person vaccinated: Joop de Raadt
(This certificate is not valid for more than 3 years from date of issue)

5018 P. T.D. 11-791-0200

**INTERNATIONAL CERTIFICATE OF VACCINATION
AGAINST SMALLPOX**

THIS IS TO CERTIFY that Arie G. de Raadt
(age) 7 (sex) male whose signature appears below has
this day been vaccinated by me against Smallpox.
Origin and Batch No. of vaccine: Rotterdam 2nd State of Vaccination
W 24-7-51 Rotterdam

Signature of Vaccinator: [Signature]
Title: [Title]
Place: Holland Date: 17.6.52

Signature of person vaccinated: Joop de Raadt
Home Address: Van Dijkstraat 13 Alphen a.d. Rijn Holland

Important Note. — In the case of primary vaccination the person vaccinated should be warned to report to a medical practitioner between the 8th and 14th day, in order that the result of the vaccination may be recorded on this certificate. In the case of revaccination the person should report within 48 hours for first inspection in order that any immune reaction which has developed may be recorded.

THIS IS TO CERTIFY that the above vaccination was inspected by me on the date(s) and with the result(s) shown hereunder:

Date of Inspection: 25.6.52 Result: typical primary vaccination

Signature of Doctor: [Signature]
Title: [Title]
Place: Holland Date: 25.6.52

* Use one or other of the following terms in stating the result, viz.:
"Reaction of immunity", "Accelerated reaction (vaccinoid)", "Typical primary vaccination". A certificate of "No reaction" will not be accepted.

Signature of person vaccinated: Joop de Raadt
(This certificate is not valid for more than 3 years from date of issue)

5018 P. T.D. 11-791-0200

CLVI

(Deze oudere broer van oom Kees van Kooten, die ons allebei geboren had laten worden, entte ons in op 17 Juni, en hij inspecteerde ook de „typische” resultaten op de 25°. Maar drie van ons waren er goed ziek van; Vader het langste en ergste, met hoge koorts. Moeder was al eerder ingeënt en mankeerde totaal niets.)

CLVII

(Dat er in 1952 een goedkeuring nodig was om huisraad mee te nemen met een emigratie, was zeker omdat men niet wilde hebben dat Nederland nog armer zou worden als het al geworden was!

no.162-5-52

STICHTING LANDVERHUIZING NEDERLAND

Afdeling Deviezen
Telefoon 39.23.80

's-Gravenhage, 12 Juni 1952.
Piet Heinplein 6

VERKLARING

De Stichting Landverhuizing Nederland verklaart, dat tegen de uitvoer van de verhuisboedel van

Naam: ..T.A. de Raadt,.....

Adres: ..van Dijkstraat 13, ..Alphen a/d Rijn.....

geen bezwaar bestaat.

STICHTING LANDVERHUIZING NEDERLAND

J.H. Slesuw.

N.B. Met nadruk wordt er op gewezen, dat bovenstaande verklaring niet inhoudt, dat de verklaring Emigratie/deviezenvergunning zal worden afgegeven. Mitsdien blijft het voor risico van betrokkene indien hij/zij de verhuisboedel verzendt, voordat de verklaring Emigratie/deviezenvergunning is afgegeven.

STICHTING LANDVERHUIZING NEDERLAND
'S-GRAVENHAGE

DUPLICAAT

bestemd voor den vergunninghouder

VERKLARING EMIGRATIE TEVENS DEVIEZENVERGUNNING A. N° 14298 nm

(ingevolge machtiging van De Nederlandsche Bank N.V.)

De Stichting Landverhuizing Nederland verklaart, dat haar uit een oogpunt van deviezencontrole van bezwaar tegen het verleggen van de woonplaats/gewoonlijke verblijfplaats van

(naam) De Heer T.A. de Raadt,
wonende te (volledig adres) van Dijkstraat 13,
Nationaliteit Nederlandse Alphen a/d Rijn.
Houder van paspoort NrD136175
Beroep kant.nach.monteur.

naar (land van bestemming) Kaapstad, Zuid Afrika, met echtgenote en ^{2 kinderen} niet is gebieden.
Houder dezes wordt mits dezes vergunning verleend tot het aankopen bij een deviezenbank, alsmede tot het uitvoeren, van een bedrag zijnde tegenwaarde van f 400.-- (vierhonderd gulden) in Zuid Afrikaanse ponden.

in bankpapier Z.Afr.S.4.-

waarvan in cheques het restant.

Van deze verklaring tevens deviezenvergunning kan, behoudens verlenging, slechts tot 1 Augustus 1952, gebruik worden gemaakt.

1248/ 14

's-Gravenhage, 17 Juni 1952.

STICHTING LANDVERHUIZING NEDERLAND

Handwritten signatures and initials

De houder dient het origineel van deze verklaring tevens deviezenvergunning bij het verlaten van het Rijk in Europa aan de ambtenaren der Invoerrechten en Accijzen ter inbeslaging over te leggen.

EvdH

Indien de houder van deze verklaring tevens deviezenvergunning op den datum waarop de geldigheid van deze verklaring/vergunning eindigt het land nog niet heeft verlaten, dient het origineel siterlijk binnen 3 dagen te worden teruggezonden.

Mijn ouders hadden misschien wel een schilderij van Rembrandt in hun bezit kunnen hebben, en dat mocht dan zeker niet mee, zodat de emigratie dan daarom zou kunnen afketsen! In ieder geval, op 12 Juni werd een Verklaring door het kantoor „Stichting Landverhuizing” in 's-Gravenhage uitgereikt, met “geen bezwaar”, behalve dat er ook nog een „Emigratie/deviezenvergunning nodig was, m.a.w. weer een ander papier waarvoor mijn ouders iets moesten gaan tekenen, en wel van dezelfde Stichting! Die Verklaring Emigratie Tevens Deviezenvergunning werd 5 dagen getekend. Wij werden toegelaten om f 400.-- in ZA£ mee te nemen. Dit document noemt Kaapstad, Zuid-Afrika als de plaats van bestemming, en dat was toen al zeker met de firma Garlick's overeengekomen.

De volgende stap was om een schip te vinden en om alles te laten inpakken wat we meenemen wilden. Er waren toen nog geen containers; twee houten kisten lieten we maken voor meubels en alles wat we aan boord niet nodig hadden. Drie hutkoffers werden gekocht voor kleren en alles wat wel aan boord nodig was, samen met de

koffers die mijn ouders al hadden. Een paar leren handtassen gingen ook mee.)

N.V. VEREENIGDE NEDERLANDSCHE SCHEEPVAARTMAATSCHAPPIJ
HOLLAND-AFRIKA LIJN

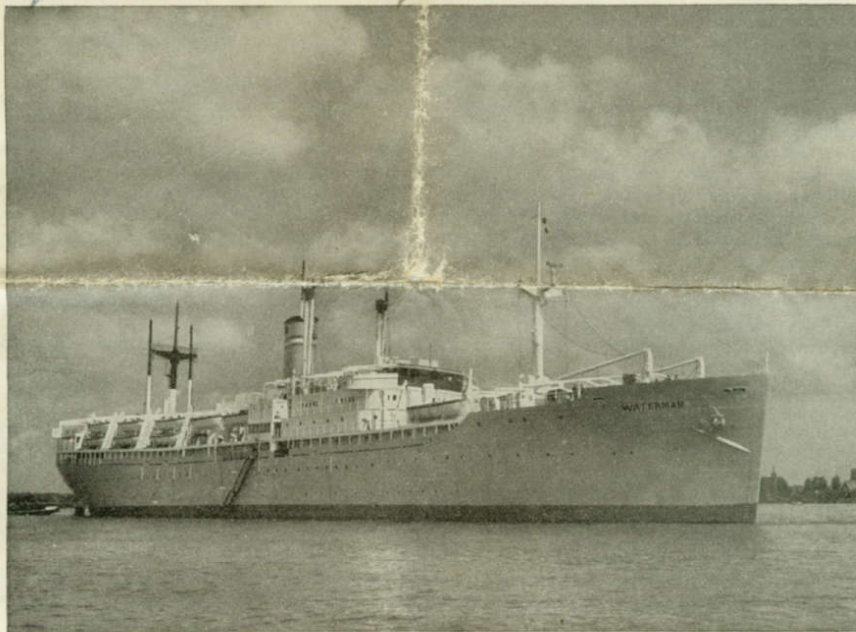
s.s. „WATERMAN” (Juli 1952)

(IN DIENST VAN DE NEDERLANDSE REGERING)

Offerte aan: *Kissone-Lindeman, Leiden,*

AMSTERDAM, April 1952

t.b.v.: *Echtsp. T. A. de Raadt + 2 kinderen,
v. Dijkstraat 13, Elphen a/d Rijn.*

s.s. „Waterman” 9126 B.R.T.

AFVAART NAAR ZUID-AFRIKA.

Wij delen U mede, dat de Nederlandse regering besloten heeft, bovengenoemd emigrantenschip een reis van Amsterdam naar Zuid-Afrika te laten maken.

De Nederlandse Regering heeft ons verzocht de plaatsen ter beschikking te stellen van de ingeschrevenen op onze wachtlijst en de organisatie op ons te nemen. Wij hebben aan deze uitnodiging gaarne gevolg gegeven en wij verzoeken U, **door gebruik te maken van bijgaand formulier, ons binnen 10 dagen** te laten weten of U bereid bent, met bovengenoemd emigrantenschip te vertrekken.

Het schip zal 24 Juli 1952 van Amsterdam vertrekken en op 29 Juli Las Palmas aanlopen, om daarna op 11 Augustus te Kaapstad aan te komen, alles onvoorziene omstandigheden voorbehouden. Daarna loopt het schip Walvisbaai nog aan.

De accommodatie bestaat uit:

16 vierpersoonshutten	(Tarief II)
35 vijfpersoonshutten	(Tarief II)
30 zespersoonshutten	(Tarief III)
31 achtpersoonshutten	(Tarief IV)
2 tienpersoonshutten	(Tarief IV)
2 slaapzalen voor elk 55 mannen	(Tarief V)

De tarieven werden als volgt vastgesteld:

Tarief II: £ 72 of f 766,—
Tarief III: £ 70 of f 745,—
Tarief IV: £ 65 of f 692,—
Tarief V: £ 60 of f 639,—

Het schip, dat onlangs werd verbouwd en gemoderniseerd, beschikt over salons en dekken, een kinderkamer, een medische staf, hospitaal, bioscoopzaal e.d. Alle passagiers hebben toegang tot alle ruimten en dekken, welke voor hen zijn bestemd. De maaltijden worden in de eetzaal geserveerd.

Bovenstaande tarieven gelden per volwassene van Amsterdam naar Walvisbaai of Kaapstad.

Hoewel wij met de wens met betrekking tot onderbrenging op grond van de ons ingezonden formulieren zoveel mogelijk rekening zullen houden, wijzen wij er op, dat dit wellicht niet steeds mogelijk zal zijn. (Zie verder onder: Toewijzing der plaatsen).

Echtparen zullen gescheiden moeten worden ondergebracht, tenzij de samenstelling van het gezin en het tarief, dat zij bereid zijn te betalen, onderbrenging in één hut toelaat.

Er bestaat beperkte gelegenheid tot het onder de reis laten wassen van lijfgoederen; aan baby-was wordt voorrang gegeven.

Zij, die lijdende zijn aan of gedurende de laatste 3 weken vóór de inscheeping in aanraking zijn geweest met besmettelijke ziekten, zijn verplicht ons hiervan kennis te geven onder opgave van naam en adres van de behandelende geneesheer.

Hoewel het schip over een medische staf en een ruime hospitaaloutillage beschikt, kunnen vrouwen, die langer dan 7 maanden zwanger zijn, niet ten vervoer worden geaccepteerd.

Aanvragen voor passage op de „Waterman” zullen in behandeling worden genomen, nadat bijgaand formulier, volkomen duidelijk met de schrijfmachine of met blokletters ingevuld, door ons is terug ontvangen. In verband met het grote aantal plaatsen, dat op het schip beschikbaar is, verwachten wij, dat wij een groot gedeelte der op onze wachtlijst ingeschrevenen zullen kunnen helpen.

Nu de Nederlandse Regering ons in staat stelt, passagegelegenheid met het s.s. „Waterman” aan te bieden, zal het vele emigranten, die menen dringende redenen te hebben om een beroep op onze lijn te doen hen te vervoeren, mogelijk zijn aan hun voornemen gevolg te geven.

Voor hen, die met de „Waterman” zullen reizen laten wij nog de volgende bijzonderheden volgen:

BOORDGELD: (DEVIEZENBEPALINGEN).

Het is niet toegestaan Nederlandse betaalmiddelen tot een hoger bedrag dan f 50,— per persoon uit te voeren. (Emigranten mogen in het geheel geen Nederlandse betaalmiddelen meenemen). Ten einde U in staat te stellen, Uw vereringen, fooien e.d. te voldoen, wordt de gelegenheid geboden een bedrag van maximum f 160,— per persoon van te voren bij ons te storten.

Indien U hiervan gebruik wenst te maken, verzoeken wij U dit op bijgaand formulier te vermelden. Wij wijzen er nog op, dat latere opgaven of veranderingen, in verband met de daaraan verbonden administratie, niet kunnen worden aangenomen.

Tevens wijzen wij er nog zeer nadrukkelijk op, dat deze z.g. „Boordgeld-regeling” slechts geldt voor ingezetenen van Nederland of voor niet-ingezetenen, die een vergunning van de Ned. Bank hiervoor ontvangen.

Indien dit scheepscrediet, waarvoor U uiteraard een credietbrief zult ontvangen, niet geheel aan boord zou worden verbruikt, dan zal het restant door onze bemiddeling aan een nader door U op te geven relatie in Nederland worden gerestitueerd.

Ter vermijding van moeilijkheden bij de deviezencontrole, wordt U ernstig in overweging gegeven te regelen, dat U bij aankomst in de embarkementsloods niet meer contanten bij U hebt dan het bedrag, nodig voor het betalen van eventuele overvracht op Uw bagage, alsmede het juist genoemde bedrag, waarvan de uitvoer is toegestaan.

Mocht U bij vertrek echter toch over meer contanten blijken te beschikken, dan kan het teveel in de embarkementsloods aan één der Heren der Maatschappij worden afgedragen, ter overmaking aan een op te geven relatie in Nederland.

BETALING IN AFRIKA.

Indien de betaling der passage-gelden en bijkomende kosten geheel of gedeeltelijk in Afrika zal geschieden, dient dit in de daarvoor bestemde ruimte van bijgaand formulier te worden medegedeeld. De nota zal dan in £ Sterling worden berekend; in de nota wordt tevens medegedeeld, hoe en waar in Afrika de betaling kan geschieden.

(Dit besluit van de Nederlandse regering maakte van de s.s. „Waterman” ons emigratieschip.)

REISBUREAU LISSONE-LINDEMAN N.V.
Hoofdkantoor gerechtigd te Den Haag

AANTREKKEN.

De Weledele Heer Th.A. de Raadt,
 Van Dijkstraat 13
 ALPHEN AAN DE RIJN

LEIDEN, 7 Juli 52

AM.I
 Referentie: JK
 Bijlagen:
 Onderwerp: s.g. WATERMAN -
 24 Juli a.g.

Bosstraat 35
 Telefoon 20604 - Giro 760600
 Telegr.-adres: Lissone Leiden

KANTOREN IN NEDERLAND
 APeldoorn
 AMSTERDAM
 AMERSFOORT
 ARNHEM
 BREDA
 DEN HAAG
 DEVENTER
 DORDRECHT
 EINDHOVEN
 ENKHOVEN

KANTOREN IN HET BUITENLAND
 GROENINGEN
 HAARLEM
 HEERLEN
 'S-HERTOGENBOSCH
 HILVERSUM
 LEEUWARDEN
 LEIDEN
 MAASTRICHT
 NIJMEGEN
 UTRECHT
 ZWIT

Mijnheer,
 Hierbijgesloten stuur ik U het passagebiljet, boordre-
 dietbrief, label etc.
 Wij vestigen er Uw aandacht op, dat voor administratiekos-
 ten F. 1.- door de maatschappij wordt berekend voor het
 doen gereedmaken van het boordgeld, alsmede 30 cent zegel-
 kosten.

De totale kosten bedragen thans na aftrek van het reeds
 gestorte bespreekgeld F. 2395.05 en gezien U bij ons
 reeds een bedrag van F. 2395.- heeft gestort, kan deze
 passage financieel als afgewikkeld worden beschouwd.

Wij vertrouwen dat een en ander U duidelijk is en zien
 t.z.t. Uw bezoek op ons kantoor alsnog tegemoet voor het
 opnemen van reisdeviezen.

Hoogachtend,
 REISBUREAU LISSONE-LINDEMAN
 LEIDEN

[Handwritten Signature]

**ISSONE
 LINDEMAN**

Uitslagen en prijsopgeven worden naar beide kanten en met de meest mogelijke nauwkeurigheid verstrekt, doch zij geheel vrijblijvend en buiten onze aansprakelijkheid

61/19 1000 S.31

(Op 7 Juli 1952 kreeg Vader een brief (links) van het kantoor van Reisbureau Lissone-Lindeman N.V. in Leiden. Hij had toen al f 2,395. besprekingsgeld gestort voor overtocht op dit schip met de „Holland-Afrika Lijn”, dat uit haar (schepen zijn immers vrouwelijk!) normale emigratie-route (Amsterdam-New York) genomen was voor een enkele vaart naar Las Palmas, Kaapstad en Walvisbaai. In deze brief werd Vader de laatste stuiver vrijgescholden. Deze boot was oorspronkelijk in Portland, Oregon, V.S.A. gebouwd als een „Liberty” schip. In 1947 was het een Nederlands schip geworden, om gebruikt te worden voor troepen-transport naar Nederlands-Indië, en daarna als een emigrantenschip naar de V.S.A. en Canada. De boot was pas „verbouwd en gemoderniseerd”. Hieronder staat ook de kwitantie van f 676.47, betaald aan Holland-Afrika Lijn, en dat was zeker voor het vervoer van onze twee kisten, compleet met laadgeld en wat daar niet alles bij hoort.

HOLLAND-AFRIKA LIJN
 AMSTERDAM

ONTVANGEN VAN
 de Heer Th.A. de RAADT.

DE SOMMA VAN
 Zes Honderd Zes en Zeventig Gulden 47 cents,-----

VOOR voldoening nota A.U.8365 Waterman en zegel

AMSTERDAM, DEN 24 Juli 1952

ZEGGE F 676.47

HOLLAND-AFRIKA LIJN
[Handwritten Signature]

15

Il. 126. 3000. 2-52

In die tijd voltooiden Arie en ik ons schooljaar, verkochten mijn ouders zekere spullen, zoals een petroleumfornuisje, het ledikant van de logeerkamer en wat kleren; twee vroegere Eudokia-collegas van Moeder kwamen afscheid nemen; bij de heer van Hemsbergen was de huur natuurlijk al opgezegd. Daarna gingen we overal afscheid nemen van kennissen, vrienden en familie, (in Den Haag en

Rotterdam, herinner ik me - Vader gebruikte Opa's Volkswagen) en dat was niet zo makkelijk voor ons twee als wat het voor mijn ouders geweest moest zijn. Moeder had veel vriendinnen en familie, Vader ook - vooral in de omgeving van Gouda - en we gingen dus bv. naar Piet Six en Piet van Eijk en naar zijn twee oude tantes in Den Haag (de ene tante woonde in de Galvanistraat en de andere in de Marconistraat), en we moesten ook naar de banketbakker-oom, en ik weet niet of we al die bezoeken maakten nadat we al ons huis ontruimd hadden en de school al uit was. Het was een heel drukke tijd. De laatste nacht in Alphen aan den Rijn sliepen Arie en ik bij Cees Treur op de zolder, en we werden daar opgehaald door oom Aart en tante Ell, voor de tocht naar de haven van Amsterdam.

414

415

(Ik herinner me opeens dat de Oranjeschool een zomer bijna afbrandde, maar weer hersteld werd voordat het schooljaar begon. Ik weet niet welke zomervakantie het gebeurde; er was veel rook.)

416

417

418

419

420

421

⁴¹⁴ Afscheid van de familie Huijssoon, op de bank van het Hazeveld. De buurkinderen waren Johanna (die er niet op staat), Corry, Jacob, Rutger en Marietje. Links staan er wat andere buurkinderen bij, en iemand z'n hond.

⁴¹⁵ Afscheid van het personeel van de Oranjeschool – op de laatste schooldag. V.l.n.r.: Juffrouw Belgraver, Meester Schuyt, Juffrouw van der Pol, Bovenmeester Streefkerk, Meester de Wolf en Meester Maaskant. Op de achtergrond is de drogisterij van oom Jaap van Wijk, waarboven hij en zijn gezin ook woonden. Ik sta met mijn handen in de zakken; mijn overgangsrapport was - volgens het boekje - nog beter dan mijn Paasrapport, en ik ging inderdaad over. Ook maar goed dat we in de zomervakantie emigreerden.

⁴¹⁶ Afscheid van tante Bep Baas, waarbij Arie een scheve bek trekt, en ik haar (?) hond vasthoud. Zie de klimop!

⁴¹⁷ Afscheid van de werkster Rie van den Bosch, die kort daarna trouwde en in Katwijk mevr. Zuyderduyn werd.

⁴¹⁸ Afscheid van oom Jaap (Moeder's neef) en tante Mien (Moeder's schoolvriendin) Streefkerk, in Rotterdam.

⁴¹⁹ Afscheid van oom Bas en tante Jenny Siebel en oom Albert en tante Coks Borkent, Noordwijk aan Zee.

⁴²⁰ Bij oom Joop en tante Til, Willy en Nelly in Bodegraven, met Opa en Oma de Raadt.

⁴²¹ Afscheidsdinee in de „Witte Bergen” met Opa en Oma Siebel, en tante Nelleke. Dit restaurant had een donkerblauw plafond met sterren, en de woorden „Kom binnen man, kom binnen vrouw, hier is de hemel altijd blauw.”

Afscheid van Opa en Oma de Raadt ▲ bij hun huis te Peperstraat 74, Gouda. Tante Mien staat er bij, en oom Gerrit nam zeker deze foto.

Afscheid van Opa en Oma Siebel, ▲ op de stoep van het huis van oom Joop en tante Thil Schoo in Bodegraven. Vader nam de foto, maar waar is Arie? Mijn nichtjes (Willy en Nelly) staan vooraan; tante Nelleke met haar latere man (Jan Kooy) staan er ook bij. (Hij was een jongere broer van tante Jenny, de vrouw van oom Bas Siebel.)

CLIX

N. Samsom, p/a H. Burggraaf
 „Brooklyn” Kamp Zeeverheuveldgroep
 Alphen a.d. Rijn „De Holl. Nachtegale”
 Botshol C 41 (Vinkeveen)

(Datum van poststempel) 22 Juli 1952.

Beste Mijnheer de Raadt,

Gezeten in mijn wapperende tent, kom ik U een vaarwel op de valreep toeroepen. Tot mijn grote spijt is het me helemaal ontschoten om U even te komen groeten, wat mijn plan was. De laatste dagen zijn erg druk geweest, met de voorbereiding voor dit kamp.

Als U tijd hebt, gaat U dan vooral nog even naar mijn moeder. Zij heeft nog wel wat Engelse kinderboeken, die voor Uw jongens en misschien ook wel voor U nog goeie diensten kunnen bewijzen.

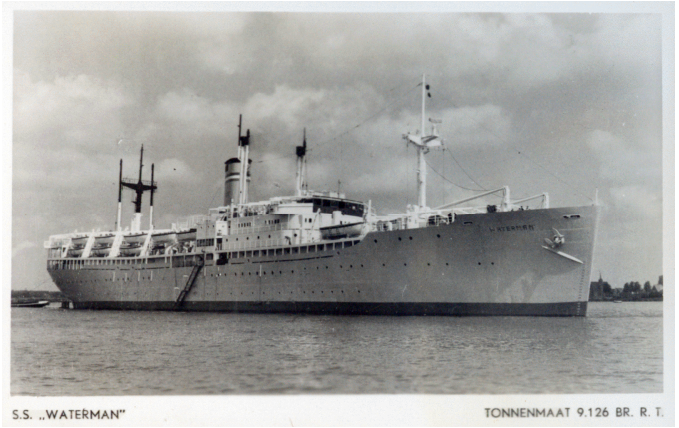
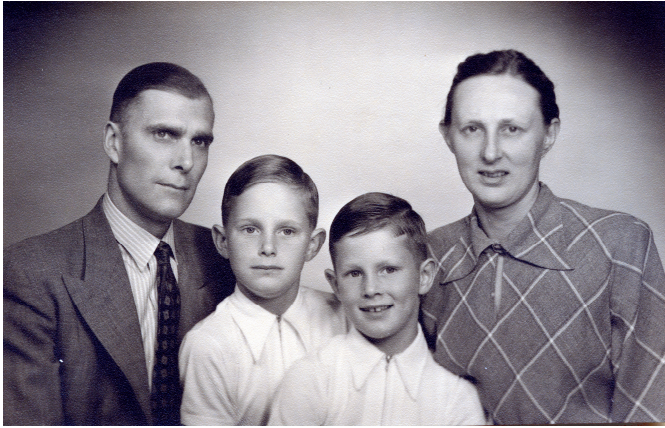
Helaas moeten we dit beschouwen als het einde van onze vele gezellige conversaties in de bankwerkerij. Ik hoop van harte dat eerst de zeelucht en daarna de Zuid-Afrikaanse lucht, U beter zal bevallen, dan de vuile dampen uit de S-type.

Ik wens U, Uw vrouw en de jongens, van harte een goede reis, een goede toekomst en last but not least Gods onmisbare zegen voor de toekomst.

Yours, Ed Samson.⁴²²

⁴²² Ed Samsom was een van de twee zoons van „meneer Nico”. Zijn zoon (ook Ed geheten) vertelde mij onlangs (Juni 2020) op Facebook (Alfen Toen en Nu) dat mij oorspronkelijke opinie over de jubileumfoto van Samsom foutief was.

CLX

— Attestatie werd aangevraagd naar Velp door br en zr R. Tuinsma en echtgenote met drie gedoopte kinderen (Zaalbergstraat 30, wijk VI) en naar Kaapstad (Z. Afrika) door br en zr Th. A. de Raadt en echtgenote met twee gedoopte kinderen (van Dijkstraat 13, wijk VI), terwijl doopattest ten name van Dieuwertje v. d. Perk (v. Boetzelaerstraat 66, wijk IX) verzonden werd naar Katwijk a. d. Rijn.

▲ Attestatie van de Gereformeerde Kerk, en burgerlijke goedkeuring. ►

Theodorus Arnoldus de Raadt, geboren 5 Januari 1913 te Gouda wonende te Alphen aan den Rijn, van Dijkstraat 13, heeft verklaard, dat hi met zijn gezin, t.w. echtgenote en twee kinderen, op 24 Juli 1952 zal vertrekken naar ZUID-APRIKA.

Alphen aan den Rijn, 21 Juli 1952.

Secretarie Alphen aan den Rijn
Bureau Bevolking

CLXI

(MOEDER'S REISJOURNAAL VAN JULI – AUGUSTUS 1952.)

24 Juli, half 9 n.m., s.s. „Waterman“.

Inscheping: 11 uur v.m. Het begin was mooi, dat we elkaar direct kwijt waren! Overall liepen we te zoeken, wat is zo'n boot groot! Jaap z'n eerste handige zet: Hij vroeg aan de doeane waar het eten was!

423

424

425

⁴²³ Voor de vertrekloods (waar de doeane was) bij de Amsterdamse haven. Oom Aart en tante Elly brachten ons.

⁴²⁴ Als men héél goed kijkt (en natuurlijk weet waar om te kijken) kan men ons op de valreep zien lopen....

⁴²⁵ Hier staan wij als gezin al te kijk voor de uitwuijenden. Tante Til nam deze drie foto's.

Afvaart: Amsterdam 4 u 15. Nadat we uitgewuifd waren, gingen we op het bovenste dek fruit van tante Elly eten. De kinderen gingen apart eten en wij daarna, alles prima be-diening, goed, stolpen vol!

426

IJmuiden: Heel veel volk aan de kade - de fam. van der Molen stond bij de sluisen. Zelfs op het puntje van de pieren stonden nog mensen te zwaaien.

427

Buitengaats gekomen gingen we weer boven op het dek zitten, het schip begon te schommelen, we zagen de kust verdwijnen. De eerste passagier wordt al zeeziek.

25 Juli 1952. Langzamerhand werd het donker en kwamen lichtjes van vuurtorens te voorschijn; 10 u. avondwijding, ds. G. J. van Kamp uit Amsterdam. Tegen het naar bed gaan, werd ik naar maar zeeziekte is het gelukkig niet geworden. 't Viel niet mee in zo'n kooi te moeten klauteren. Als je op je rug ligt en je been optrekt, stoot je je knie aan het plafond! De tweede dag aan boord

428

begon met stralend zonneweer en kalme zee. Alle klokken worden een uur teruggezet. Ongeveer om half 7 gingen de kinderen al ontbijten.⁴²⁹ Er valt volop van zon en zeelucht te genieten op het achterdek. Om half 10 mag iedereen in het bagageruim om spullen uit de hutkoffers te halen, was- en strijkegelegenheid is aanwezig want alles komt natuurlijk gekreukeld uit de koffers. Eten aan boord is allemaal prima. Men went spoedig aan de Indische bedienden, die wanneer ze vrij zijn, overal gehurkt gaan zitten. 's Avonds is er filmvertoning en ook weer een avondsluiting. We hebben de Golf van Biskaje nu bereikt en dat is goed te merken. Steeds meer passagiers worden zeeziek. Met flink eten houden wij het nog op de been.

(Het langbewaarde bagagekaartje van Vader's actetas.)

⁴²⁶ De achtergeblevenen op de kade: Tante Til en meneer Locker (Vader's fijne collega bij Samsom) en zijn zoon.

⁴²⁷ Nadat de achtergeblevenen / wegbrengers al verdwenen waren, net voor de afvaart.

⁴²⁸ Deze foto van ons voor op de boot werd genomen bij de sluisen van IJmuiden. Ik weet niet waar Arie was.

⁴²⁹ Ik was met Vader en drie anderen, (inclusief een Duitse jongen Helmut Noi en zijn oom, meneer Frank, die naar Windhoek SWA op weg waren) in een buitenhut vooraan in het schip, op een dek boven dat waarin Moeder en Arie (met een vrouw en kinderen) gehuisvest werden. Ik weet eigenlijk niet waarom de gezinnen opgebroken werd. Ik was onbewust dat de brochure in CLVIII dat wel duidelijk maakte, maar het was wel lastig.

26 Juli. De dag begint met stralende zonneshijn, met een Vitagist pilletje er bij heb ik goed geslapen. Theo en de jongens weten nog niet wat zeeziekte is. Op het grote zonnedek wordt het nu bijna te heet. 's Middags is er een filmvertoning met lezing door een Afrikaan, over Zuid-Afrika. Was- en strijkinrichting, waar veel gebruik van wordt gemaakt. 's Middags komt we wat bewolking; het wordt frisser aan dek. We zijn nu de Golf van Biskaje uit, steken recht de Atlantische Oceaan over.

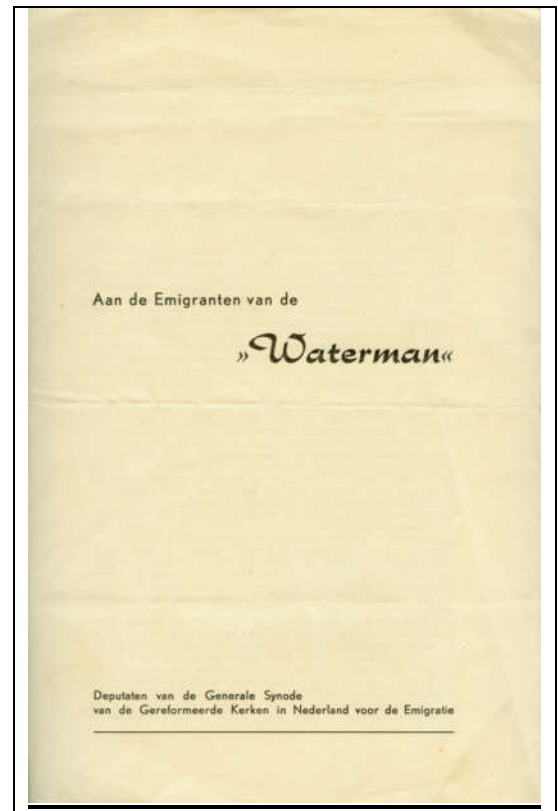

27 Juli. Zondag. Er wordt 10 uur een kerkdienst gehouden in de bioscoopzaal, die echter niet erg druk bezocht wordt. 's Middags om 2 uur is er Zondagschool voor alle schoolgaande kinderen en daarna worden wat liederen gezongen met pianobegeleiding. 's Avonds weer dagsluiting. Met de fam. Frank, (meneer slaapt bij Theo in de hut), wordt een politiek debat gevoerd wat echter in goede harmonie verloopt. 's Avonds maken we zo terloops een praatje met de kapitein, en deze nodigt ons uit, de stuurhut te komen bezichtigen, wat zeer interessant is, en daarna tracteert hij ons in z'n eigen kamer, die prachtig ingericht is, op een borrel en limonade. Verteld het een en ander over zijn leven en wat hij meemaakte in de oorlog. We voelen ons bevoorrechte personen.

28 Juli. De tijd is al weer een half uur teruggezet. We zitten 's morgens voor 8 uur al te schrijven in de grote salon, de jongens doen gym op het sportdek. Het water is nu helblauw, de diepte is hier ongeveer 5 km. Voor de verandering gaan ze nu de klok weer een uur vooruit draaien, zodat we nu nog één uur met Holland verschillen.

(Commentaar door JAdR): Dat de kerken in Nederland (in het meervoud) de emigratie van volksgenoten in die tijd niet licht opnamen, bewijst een pamflet dat aan boord van de s.s. „Waterman” uitgereikt werd door ds G.J. van Kamp (rechts). Dit was hoe de Gereformeerde Kerken in Nederland hun schapen begeleide deed als landverhuizers. Andere kerken deden het misschien anders, sommige kerken deden misschien niet veel meer dan „Vaarwel” zeggen. Mijn ouders hadden niet alleen een attestatie gekregen; zij kregen ook deze mooie voorbede. Er was een roomse pater aan boord, én een gereformeerde dominee.

Vanwege de historische context van wat emigratie toen al was, wordt de complete inhoud daarom op de volgende twee bladzijden overgenomen. Misschien werd dit wel geschreven als een algemeen document (= “boilerplate”) dat ook voor alle andere reizen van emigranten naar Canada, Australië, enz. bedoeld was, maar toch heeft het een zekere vorm, alsof het specifiek voor Suid-Afrika bedoeld was door de deputaten, als een ondersteuning, juist wanneer het voor sommigen al nodig werd. Er was immers al precies 300 jaar lang een „kerkelijk verband” geweest!)

Bij Uw vertrek naar Uw nieuwe vaderland willen de Deputaten van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland voor de Emigratie een kort woord tot U richten.

Emigreren is een hoogst belangrijke gebeurtenis in een mensenleven. Oude, hechte banden moeten worden losgemaakt. Men gaat een nieuwe en onbekende toekomst tegen. Wat zal deze toekomst brengen? Voorspoed en geluk, of strijd en zorg? Wij kunnen alleen maar dankbaar zijn, dat, nu Nederland voor zijn snel groeiende bevolking geen ruimte en toekomstmogelijkheden biedt, een stamverwant land als Zuid-Afrika nieuwe mogelijkheden biedt voor Nederlanders, die werken kunnen en werken willen. Maar emigreren is altijd een harde zaak. Ook de meest geslaagde emigranten hebben dikwijls in het begin moeilijke jaren meegemaakt. Het nieuwe land is ook een land, dat zijn eigen problemen heeft, die onmiddellijk ook op de emigrant aanstormen. De eenzaamheid kan zwaar drukken en men bereikt slechts zelden zijn ideaal, zonder dat er eerst teleurstellingen moeten worden overwonnen. Ook hier geldt: Zonder strijd geen overwinning.

Nu komt ge voor de vraag te staan: zal ik de strijd aan kunnen? In moeilijke omstandigheden en in de eenzaamheid kan de mens eigen *nietigheid en onvermogen* zo sterk voelen. En daarom willen wij U erop wijzen dat gij die strijd niet alleen behoeft te strijden. Er is een God in de Hemel, die om Jezus Christus' wil, horen en helpen wil, allen die eigen kleinheid zien en Hem aanroepen om hulp. Voor zover er onder U zijn, die hier in Nederland misschien zonder God hebben geleefd, zouden wij er bij U op aan willen dringen, op dit hoogst belangrijke moment in Uw leven: aanvaardt deze lange reis niet alleen! Gaat deze onbekende toekomst niet alleen tegen! Vraagt God om hulp en zoekt reeds op de boot en ook in Uw nieuwe vaderland contact met de kerk en met mensen die U in dit opzicht helpen kunnen. Voor zover ge in Nederland reeds met God hebt geleefd en lid van de één of andere kerk zijt geweest, roepen wij U toe: houdt dat geloof ook in de vreemde vast. De eenzaamheid kan tot God uitdrijven, maar allerlei beslommeringen en idealen kunnen ons ook van Hem aftrekken. Hier in Nederland gaat alles als vanzelf. Dan is altijd het gevaar groot, dat het echte leven afsterft en dat alleen de traditie overblijft. Als ge dan in een vreemd land komt en ge kunt niet naar de kerk, of ge kunt alleen maar naar een kerk, waar ge aanvankelijk bijna niets van de preek verstaat, bestaat het gevaar dat ge afzakt, dat ge de kerk loslaat en hoe langer hoe verder afdwaalt. Belijdt en beleeft ook in het nieuwe vaderland Uw geloof. Bezint U op Uw geestelijk bezit en bidt God om trouw te mogen zijn. Zo vindt ge de kracht die ge zelf nodig hebt. Zo kunt ge Uw medemensen en ook Uw nieuwe vaderland ten zegen zijn.

Het doet ons genoegen U te kunnen mededelen, dat **Ds G. J. van Kamp, Gereformeerd Predikant te Amsterdam-C.**, met U meereist als geestelijk verzorger van de Protestantse Emigranten aan boord van de „Waterman”, die U gaarne met raad en daad ter zijde wil staan.

U zult in Zuid-Afrika tal van dingen anders vinden dan U gewoon was, maar op kerkelijk terrein verkeert U in de gunstige omstandigheid, dat er verschillende kerken zijn, in welke in de Hollands-Afrikaanse taal wordt gepreekt en die in heel hun kerkinrichting overeenkomen met soortgelijke kerken in Nederland. Indien U in het vaderland kerkelijk meeleeftde, zult U van Uw kerkeraad wel een attestatie voor één van deze kerken hebben meegekregen. We dringen er bij U op aan, dat U aanstonds de gemeenschap met één van deze kerken zoekt, opdat door middel van Woord en sacrament in de Zuid-Afrikaanse gemeenschap der heiligen Uw geloof worde gesterkt. Ds Van Kamp is gaarne bereid U van deze kerken iets meer te vertellen, opdat U de voor U aangewezen weg moogt vinden. Ge zult dan waarschijnlijk wel tot de ontdekking komen, dat God ons in ons oude vaderland op dit gebied veel schenkt, dat wij soms pas voldoende gaan waarderen, als we het missen moeten. Maar bedenkt ook, dat God overal Zijn kinderen heeft. Zoekt contact met hen. Natuurlijk moet men in de eerste plaats zoeken naar die kerk, waar prediking en eredienst het meest aansluiten bij wat men in Nederland gewoon was. Het verdient aanbeveling Uw kerkelijke papieren niet aanstonds af te geven. Laat U voorlopig slechts als gastlid inschrijven.

Tenslotte nog dit.

Als U straks in Zuid-Afrika bent, laat ons dan nog eens iets horen over Uw ervaringen op kerkelijk gebied. Met Uw inlichtingen kunnen we degenen, die na U komen, wellicht weer van dienst zijn. U kunt Uw correspondentie richten aan het Algemeen Bureau van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Utrecht, Koningslaan 35.

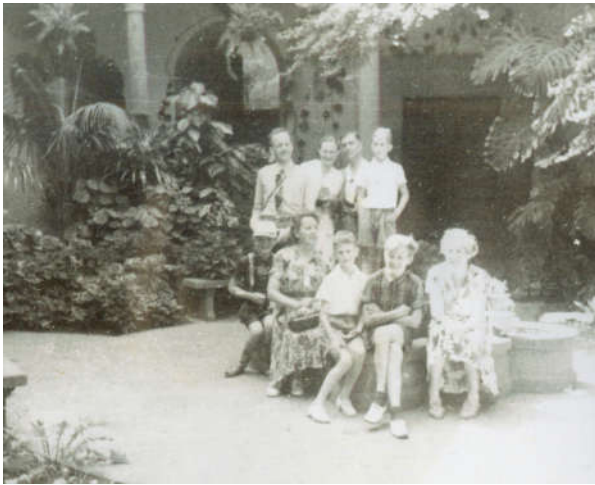
En nu, het ga U goed!

Houdt ook in het nieuwe vaderland de naam van Nederland hoog! God schenke U een voorspoedige reis en een gelukkige toekomst.

De Deputaten voornoemd:

Ds J. KREMER, Utrecht, Voorzitter.
Dr P. PRINS, Amsterdam, Vice-Voorzitter.
A. WARNAAR, Waddinxveen, Secretaris.
Ds D. J. SCHOLTEN, Bierum, Penningmeester.
T. CNOSSEN, 's-Gravenhage.

29 Juli. Om 5 uur zijn de meeste passagiers al in de weer want we naderen Las Palmas bij zonsopgang. Het is een schitterend gezicht, zo langzaam het eiland naderbij te zien komen, de toppen van de bergen zijn nog in nevels gehuld. Las Palmas is ongeveer zo groot als de provincie Utrecht, en heeft verschillende dorpen en steden. Om 8 uur mogen de passagiers van boord. We gaan met z'n elven in een Buick anno 1920, en toeren zo naar de stad, na eerst bedongen te hebben dat het 1

430

pound moet kosten. Het was prachtig. In de open wagen konden we alles goed zien! Prachtige huizen met bloemen begroeid en tuinen met palmen, cactussen en allerlei exotische bloemen. Op het plein voor de kerk worden we om 9 uur afgezet, en we spreken af om elf uur weer te worden afgehaald. Eerst gaan we de kerk bekijken. Een duistere oude kathedraal. We worden er echter spoedig uitgestuurd door de pater omdat de dames korte mouwen dragen. In de kerktuin gaan we foto's maken en een oud mannetje biedt alle dames een bloem aan. De koorknapen houden we zoet met toffee's. Daarna maken we een wandeling door de stad. We zien enorme rijkdom, o.a. moderne sleën met keurig aangeklede mensen, naast een schrijnende armoede. Mensen die niet veel meer dan een hol tot woning hebben. Hooggelegen een modern gebouwde witte gevangenis in een prachtige tuin. Een soort gendarme verteld ons het een en ander in het Frans. Dan gaan we weer terug om precies om 11 uur bij de kerk te zijn. Onderweg komen we nog langs een openbare wasserij waar een stel kakekende vrouwen de was doen met koud water dat van de berg afstroomt en in stenen bakken loopt. We maken ook nog foto's van het karakteristieke groepje en ze wuiven ons met veel gejoel uit. We zien (stiekum!) interieurs van huizen de betergesitueerden. Allemaal met een hal of binnenplaats vol planten, heel typisch gebouwd. Om 11 uur tuffen we weer terug met de auto naar de haven, en gaan het kippentrapje naar de boot weer op. 's Middags gaan we van vermoeidheid een flinke poos slapen. Tussen 3 en 4 uur laat de boot van de kade los, we draaien en varen met volle kracht bij Las Palmas vandaan. De zon schijnt prachtig, het is een schitterend schouwspel, langzamerhand het eiland te zien verdwijnen. De zee wordt wat ruwer.

30 Juli. 's Morgens om 10 uur krijgen we les in Afri-

kaans door den heer de Waal, een Afrikaner die de reis meemaakt, gevolgd door een film over het Voortrekkermonument in Pretoria. De zee is nogal onrustig. Wij zijn echter nog niets gewend. Gelukkig zijn we niet zeeziek. Deze dag kwam er een telegram van de firma Garlick's, dat we di-

⁴³⁰ V.l.n.r. achter: Ds. G. van Kamp, Moeder, Vader en ik; Arie naast Helmut Noi op deze foto van meneer Frank, ook op de onderste foto waar we bij het vehikel staan.

rect vanuit Kaapstad naar Kroonstad kunnen doorreizen.⁴³¹

31 Juli. De zee wordt ontstuimiger, de een na de ander wordt zeeziek en verzuimt de tafel! Het zee-water is prachtig blauw.

1 Augustus. Alles water en nog eens water, er is wel afleiding in de vorm van een kinderfeest, maar ik heb weinig interesse wegens zeeziekte.

Nederlandsche Telegraaf Maatschappij „RADIO-HOLLAND“ N.V. Amsterdam.

N° 394057 Radiostation /s. **WATERMAN**

Voor het radiotelegram aangeboden de { 29-7-52 19 aantal woorden } 4
 For the radiotelegram accepted on { number of words }

en bestemd voor { Garlick } te { Kaapstad }
 and destined for { at }

is betaald de som van buitenl. valuta = fl. 2.15
 has been paid the sum of foreign currency

N.B. Bij navraag omtrent het telegram, moet dit formulier ingesloten worden. This form must accompany any enquiry respecting the telegram. Chef van het station. Officer in charge.

2 Augustus. Het aantal passagiers wordt met één vermeerderd wegens de geboorte van een baby.

3 Augustus. Zondag. Ik kan niet naar de kerk, omdat dit gehouden wordt in de bioscoopzaal vooraan in het schip, en daar deint het ontzettend, en ik blijf steeds misselijk. De baby wordt 's middags onder grote belangstelling R.K. gedoopt.

4 Augustus. 's Morgens om 9 uur verschijnt Neptunus met gevolg aan boord van de Waterman. Grote hilariteit en geplas met water. De dominé en de pater moeten er het eerst aan geloven, ze hebben er echter op gerekend en hebben onder hun kleren hun badpak aan. Eerst worden ze ingezeept met roze en gele vla, met een enorm scheermes afgeschoren. Krijgen een borrel (zeewater) en een gebakje. Gaan met hun hals en polsen in de schandpaal (zoals die reclame in Holland van Van Rossum's troost!). Daarna worden ze in een grote badkuip vol zeewater gegooid, mogen daarna hunsweegs gaan. Na hen volgen vele van bemanning en passagiers. Onze Jaap krijgt ook de equatordoop en dientengevolge ontvangt hij een certificaat van Neptunus, dat hij voortaan ongehinderd alle zeën mag doorkruisen!⁴³³ 's Avonds is er een amateuravond door passagiers voor passagiers, Aart zong mee in een kinderkoortje Afrikaanse liedjes⁴³⁴. Ook wordt er een bespreking gehouden door de heer de Waal, dat is die Afrikaner, over het kerkelijk leven in Zuid-Afrika. Enkele algemeenheden en de verschillende Prot. Kerkgenootschappen worden besproken. Ook is er gelegenheid tot het stellen van vragen.

(Commentaar door JAdR): Omdat verschillende geldeenheden op het schip (zoals alle andere schepen) gebruikt werd, en omdat de valutakoersen wisselden, had men op de Waterman ook „boordgeld“ dat nergens anders gebruikt kon worden. Om misverstand na het einde van de reis te voorkomen, werd dus een circulaire verspreid, kort voordat we bij Kaapstad kwamen. Men kon de „boordcredieten“ alleen maar overmaken aan familie in Nederland; de rest moest men aan boord opmaken. Deze circulaire beschreef en bevestigde ook allerhande dingen over de ontscheping, en bereidde idereen daarvoor. Een dagelijkse telex met nieuws bestond aan boord ook.)

⁴³¹ De directe verplaatsing naar Kroonstad werd hiermee dus bevestigd.

⁴³² Kwitantie van het sturen van een telegram op 29 Juli, naar Garlick's, vóór het antwoordtelegram van de 30°.

⁴³³ Ik heb dat certificaat, en ben bewust dat ik sindsdien al heelwat zeën heb doorkruist, maar ... uit een vliegtuig.

⁴³⁴ „Vrolijk soos die vliedertjie, nooit droef of olik nie, tussen die kleure, tussen die geure ...“ was een van die verzen, en anderen uit de Nuwe FAK Sangbundel.

BOORDCREDIETEN:

Het restant boordgeld kunt U slechts in HOLLAND aan een familie-relatie doen overmaken. VRIJDAG 8 Augustus 1952 kunt U dit restant scheepsgeld terug storten aan het kantoor Administrateur en wel tot 6 uur N.M. Nadien is het niet meer mogelijk en wordt begrepen dat U dit boordgeld aan boord zal besteden.

NEDERLANDS
IMMIGRATIE
COMMITTE :

Leden hiervan zullen aan boord en in de loods aanwezig zijn voor informatie en assistentie.

VOLGORDE
ONTSCHEPING:

De passagiers zullen als volgt van identificatielabels worden voorzien en in de onderstaande volgorde ontschepen.

(WIT) GROEP A. - ALLE UNIE- en Britsche Onderdanen.

(ROOD) GROEP B. Alle passagiers voor kaapstad(dus die in kaapstad blijven, hetzij voor eenige dagen of voor goed en die worden afgehaald. Bovendien de passagiers met bestemming Port Elisabeth.

(GEEL) GROEP C. Alle passagiers voor East London en Transvaal.

(BLAUW) GROEP D. Alle passagiers, voor Oranje Vrij-Staat en Rhodesia.

(BRUIN) GROEP E. Alle passagiers voor Durban en NATAL

(GROEN) GROEP Z.W. Alle passagiers voor Walvisbaai.

Iedere passagier wordt van een identificatie-label voorzien, dat gedragen moet worden en dat de letter alsmede het volgnummer van de passagierslijst aangeeft.

Een ambtenaar zal zich bij de ingang, waar het immigratieonderzoek plaats vindt, bovendien die de toestroom van passagiers zal regelen. Gezinnen moeten in hun geheel ontschepen en mogen absoluut niet gescheiden worden, zelfs al zou dit betekenen, dat groepen groter worden dan 25 personen. Zoodra een groep bijna onderzocht is, zal de volgende groep via de scheepsluidsprekers verzocht worden in de rij te gaan staan voor Immigratie-onderzoek.

DUS WACHT KALM TOT DE GROEP
OPGEROEPEN WORDT:

Indien U allen hierin medewerkt, dan zal de ontscheping vlot verlopen.

B E L A N G R I J K

Eenmaal het schip verlaten, is het onmogelijk terug te komen voordat het Immigratie onderzoek geheel is afgelopen.

XXXXXXXX

POSTSLUITING
KAAPSTAD

ZATERDAG 9 AUGUSTUS 1952 om 12 uur 's middags wordt de POST HIER AAN BOORD DEFINITIEF GESLOTEN.

De Administrateur.

5 Augustus. Voor mij geen aangename dag. De zeeziekte neemt toe. De maaltijden worden steeds minder bezet. Vanwege de slechte lucht in⁴³⁵ (einde van bladzij 6)

◀ (Ik heb geprobeerd om de horizon vlak te krijgen, want de foto werd in erg ruw weer genomen.)

Arie op de „Waterman”.

(Omdat bladzijden 7 en 8 in dit Reisjournaal weg zijn , zal ik proberen om uit mijn eigen herinnering te vertellen wat er van 5 tot 9 Augustus gebeurde:

436

Moeder was erg zeeziek, en we kregen ook slecht weer, een échte storm. Vader, Arie en ik hadden geen last van zeeziekte. Ik las wat boeken in de scheepsbibliotheek, en zat te luisteren naar gesprekken van Vader met meneer Frank en een dr. Otto Strassner, die in de buurt van Kaapstad ging wonen – hoewel ik niet veel van het Duits verstond. De reis ondervond ik als een avontuur, Arie zeker ook, onbewust dat hij zestien jaar later al Suid-Afrika per schip zou verlaten. Ik genoot van verkenningen op het schip, en liep dus alle dekken af, van voren naar achteren, aan bakboord en stuurboord. Ik begreep wel dat we heel gauw naar de familie zouden gaan, en dat vond ik fijn. Het Menu van een Afscheidsdinee – dat op Donderdag 7 Augustus plaatsvond, is in Moeder's plakboek. Ik herinner me niet of Moeder daar naar toe ging; misschien was de storm toen al uitgewoed, want die gebeurde vóórdat St. Helena gepasseerd was zonder dat we dat eiland zagen. De kapitein zei eens tegen Vadere dat hij niet hield van

Liberty-schepen zoals de „Waterman”, de „Zuiderkruis” en de „Grote Beer”, omdat de rompen van die Amerikaanse schepen gelast waren en niet geklonken, zoals dat vroeger altijd gebeurde. Hij zei dat een gelast schip in een storm zomaar in tweeën zou kunnen breken, en dan zinken....)

(begin van bladzij 9)⁴³⁷: Tafelbaai, 10 Augustus. Zondag. Wel kwamen met kleine bootjes de doeanebeambten aan boord, en personeel van Cook's om geld te wisselen en spoorwegpersoneel kerkdienst was er 's morgens niet. Iedereen stond uren in de rij voor de doeane en de formaliteiten en paperassen. Met invoerrechten viel het nogal mee, er behoefde over 't algemeen bijna niets te worden betaald. Het was die dag prachtig weer, we hadden volop gelegenheid de Tafelberg, de Seinheuvel en Leeuwenkop uit de verte te bewonderen. Het tafelkleed werd echter pas tegen 6 uur verwijderd! Het was winter in Afrika, maar we hebben de hele middag heerlijk boven op het zonnedek gezeten. Verschillende passagiers werden door familieleden of echtgenoten verwelkomd,

⁴³⁵ De deur van Moeder's hut was bijna tegenover de deur naar het grote machinekamer in het midden van de boot, waar allerhande walmen uitkwamen – het was een stoomschip dat het dus met steenkool deed. Dat was misschien een bijoorzaak van Moeder's zeeziekte, en verklaart de onvoltooide zinsnede van 5 Augustus.

⁴³⁶ Staat de handtekening van de kapitein misschien op dit Menu?

⁴³⁷ Ik herinner me dat op de vorige avond, net voor zononder, Tafelberg al opdoemde in de verte. Op Zondagmorgen zag ik dat we buiten de haven geankerd lagen. Op Maandagmorgen bracht een loodsboot ons in Duncan-dok.

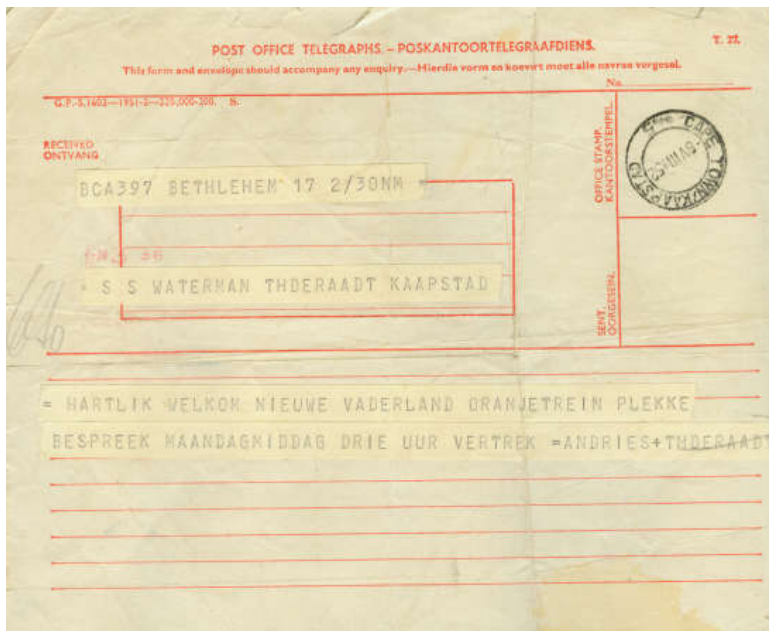
438

die kwamen dan in roei- of motorbootjes om het schip heen varen en men kon elkaar uit de verte beschouwen. 's Avonds om 8 uur was er een afscheids-kerkdienst. De ds. sprak naar aanleiding van Zondag 10 en Romeinen 8; bracht dit in toepassing op de emigranten die op het punt stonden hun nieuwe vaderland in te stappen. Na afloop werden er nog eenige hartelijke afscheidswaardes gewisseld. Theo viel de eer te beurt de ds. als aandenken een aardigheidje aan te bieden waarvoor we inzameling hadden gehouden. Voor hem een Delfts blauwe asbak in druk-systeem; voor z'n vrouw een lepeltje van de Waterman. Na de kerk hebben we nog een poosje met de fam. Frank in de bar zitten praten onder een glas limonade, anders was niets meer te krijgen. Dat was dan de laatste avond aan boord. Toen we kwart voor 11 naar bed zouden gaan, deden we de minder prettige ontdekking dat Aart, die de hele reis niets gemankeerd had, nu de boot stil lag z'n hele bed vol had overgegeven. Toen zijn we aan het redderen gegaan. Hofmeester en hofmeesteres werden gealarmeerd. Schone lakens en dekens en slo-

pen werden aangebracht, Aart gewassen, kleren uitgespoeld, vloer gedweild. De dokter kwam zelfs uit z'n bed om Aart te temperen. Enfin 't geheel viel nogal mee. We hebben hem mee naar 't hospitaal gesjouwd met dekens en lakens, daar heeft hij lekker geslapen.

De volgende morgen - 11 Augustus, Maandag - was de boot al vroeg aan de kade. Alles was in rep en roer, iedereen was de klutz kwijt, een zenuwtoestand, zo'n ontscheping. Het Nederlands immigratiecomitee kwam aan boord om de mensen met raad en daad bij te staan; de post werd uitgedeeld in de salon, namen afgeroepen van honderden brieven, een hopeloos gedrang! Enfin om half 10 stapten we van de boot af, eerst door de doeane, die sprak gelukkig Zuid-Afrikaans. Daarna kwam de vertegenwoordiger van de firma Garlick's op ons af en na enkele doeane-formaliteiten en afspraken omtrent bagage nam hij ons mee in de auto naar de zaak waar we kennis maakten met een heer Little, een echte typische Engelsman. 't Was er staande receptie, de vertegenwoordiger werd op treinkaartjes uitgestuurd, en wij werden op een fatsoenlijke manier voor een half uur de stad in gestuurd; toen zijn we in een groot warenhuis gegaan, zoiets als de Bijenkorf in R'dam, en daar hebben we koffie gedronken. Het betalen gaf enige moeilijkheden met het Afrikaanse geld, dat moet je allemaal eerst leren. De jongens moesten natuurlijk naar de WC, en maakten meteen van de gelegenheid gebruik met de lift naar de 4^e etage te gaan en met de roltrap

⁴³⁸ Kan men op deze foto misschien al zien dat Arie niet zo goed voelt op deze Zondagmiddag?

439

terug. Bij Mr. Little teruggekomen, verscheen spoedig meneer Steel⁴⁴⁰ met de kaartjes. Daarna konden we natuurlijk verdwijnen. Toen zijn we naar een z.g. rustkamer gegaan. Eerst met behulp van een neger de bagage naar het station gebracht. De rustkamer die ons aan boord aanbevolen was, bleek een post van het Leger des Heils te zijn, waar de sandwiches en koffie ons wachten; Mevr. de Jong en mnr. van Dam die resp. 3 jaar en 14 jaar in Kaapstad wonen. We hebben daar genoeglijk wat bij elkaar gezeten, de sandwiches waren heerlijk, belegd met ei, kaas en ham; koffie kregen we zoveel we wilden, ook cake en fruit. Met mev. de Jong (zij is een dochter van meneer de Graaf in Alphen), zijn we toen naar een warenhuis gegaan om wat levensmiddelen in te slaan voor in de trein. Daarna heeft zij ons om 3 uur naar de trein gebracht. Ze zwaaide ons na en daarna begon de lange treinreis naar Bethlehem. We reden door een schitterend berglandschap, zagen verschillende besneeuwde toppen, dan weer leek het op Zwitserland, dan weer wat op de Ardennen, en met volle vaart ging het er door heen, uren lang. Om 6 uur aten we de meegebrachte boterhammen van de boot op, met thee en melk die in de coupé gebracht werden. Reeds om half 7 kwam een kleurling de bedden opmaken. Banken werden opgeklapt en verduft met dekens en lakens, die toen uit elkaar werden gevouwen, werden 4 keurige bedden getoverd. Het was inmiddels donker geworden en we zijn toen allemaal maar gaan slapen.

Aankomst Bethlehem station 12 Augustus. Dinsdagavond 9 n.m.

(Einde.)

⁴³⁹ Wij kregen dit welkom-telegram uit Bethlehem, met nieuws dat de treinkaartjes al besproken waren!

⁴⁴⁰ Deze meneer Steel was zeker in de plaats van meneer Cecil Wilson gekomen....

Papierwerk van Kaapstad, 11 Augustus 1952, een „tydelike permit” voor „permanente verblyf”.

Voorkant.

G.P.S.1192-1952-3-2.000-100. 8. Inkomste 189.

UNION OF SOUTH AFRICA.
UNIE VAN SUID-AFRIKA.

E 01540

THE ALIENS ACT, 1937.
DIE WET OP VREEMDELINGE, 1937.

FREE.
VRY.

IMMIGRATION DEPARTMENT.
DEPARTEMENT VAN IMMIGRASIE. Particulars of Passport :
Besonderhede van Paspoort.

No. 136175 en 136179

File No. _____ Place of Issue Dalrymple
Lias No. _____ Waar uitgereik _____
Date of Issue 3/12/52
Datum van uitreiking _____
Date of Expiry _____
Vervaldatum _____

Amount Deposited f. Samuel
Bedrag deponeer £ een

TEMPORARY PERMIT.
TYDELIKE PERMIT.

FREE-VRY.

This permit is granted to M. Theodorus Hendrikus van ROOYD
Hierdie permit word uitgereik aan en familie

an alien of _____ nationality, to enter the Union of South
'n vreemdeling van _____ nasionaliteit, om die Unie van Suid-Afrika

Africa or the mandated territory of South West Africa for the purpose of Perm. Verblyf.
of die mandaatgebied Suidwes-Afrika binne te kom met die doel om Perm. Residensie.
and is subject to the provisions of Section five of the Aliens Act, 1937, and to the following conditions,
en is onderworpe aan die bepalinge van Artikel vyf van die Wet op Vreemdelinge, 1937, en aan ondervermelde
viz., that the holder of this permit—
voorraardes, nl., dat die besitter van hierdie permit—

(a) registers his address in the Union or South West Africa as follows:—
sy adres in die Unie of Suidwes-Afrika registreer as volg:—

(i) postal address M. G. Carlricks Street
posadres _____

(ii) residential address Kaapstad
woonadres _____

(b) shall not, without proper authority, alter the purpose for which he was permitted to enter;
nie, sonder dat hy behoorlik daartoe gemagtig is, die doel waarvoor hy toegelaat is om binne te
kom, mag verander nie;

(c) shall, without expense to the Government, depart from the Union and the Mandated
sonder onkoste vir die Staat, die Unie en die Mandaatgebied Suidwes-Afrika moet verlaat
Territory of South West Africa on or before (date) 20/8/53
op of voor (datum) _____
or such later date as a duly authorized immigration officer may have endorsed on this
of sodanige later datum as 'n behoorlik gemagtigde immigrasiebeampte op hierdie permit mag
permit for the purpose of extending the period of its availability;
geëndosser het ten einde die geldigheidstydperk daarvan te verleng;

(d) shall, immediately before so departing, surrender this permit to an immigration officer;
onmiddellik voor sy vertrek aldus, hierdie permit aan 'n immigrasiebeampte moet oorhandig;

(e) shall deposit the sum of Samuel which shall be forfeited to the
'n bedrag van £ een moest stort wat aan die Goewerment
Government if the holder does not comply with the conditions set out herein or does not
verbeur word indien die besitter nie die voorwaardes hierin vermeld nakom nie, of nie die Unie
leave the Union or South West Africa on or before the date mentioned.
verlaat die Unie of Suidwes-Afrika op of voor die datum in vermeld verlaat nie.

Place _____
Plek _____
Date _____
Datum _____

IMMIGRATION OFFICER
SOUTH AFRICA / SUID-AFRIKA
No. _____
(11-8-1952)
INITIALS _____
VORLETTERS _____
CAPE TOWN / KAAPSTAD
IMMIGRASIEBEAMPTÉ

H. Smith
Immigration Officer.
Immigrasiebeampte.

WARNING.—Under Section five of the Aliens Act, 1937, the holder of a temporary permit who,
without proper authority, allows himself to be issued a permit to enter, or remains in the Union after the expiration
of the period for which the permit was issued, is guilty of offences under the Act, and liable on conviction, to
a fine not exceeding £100 or imprisonment for not more than 12 months.
WAARSKUWING.—Kragtens die bepalinge van Artikel vyf van die Wet op Vreemdelinge, 1937, is die besitter van
'n tydelike permit wat, sonder behoorlike magtiging, die doel waarvoor hy toegelaat is, verander, of in die Unie bly na die ver-
stryking van die tydperk waarvoor sy tydelike permit uitgereik is, skuldig aan oortredings kragtens die Wet en by veroordeling
struflaar met 'n boete van hoogstens £100 of met gevangenisstraf van hoogstens ses maande.

WARNING TO BE SIGNATURE OF DATE

Specifieke blunders: Moeder was 35, ik was nog geen 10, en Arie Godfrey nog geen 9 jaar oud.

Achterkant.

Rev./Ink. 189.

EXTENSIONS AND ENDORSEMENTS.
VERLENGINGS EN ENDOSSEMENTE.

Vrouw Sara (✓) 36
Jacob (M) 10.
Arie Jacob (M) 9.

Final disposal of case.
Saak finaal afgehandel.

Place _____
Plek _____

Date _____
Datum _____

Immigration Officer.
Immigrasiebeampte.

RECEIPT.
KWITANSIE.

I hereby acknowledge the receipt of the sum of _____
Hierby erken ek die ontvangs van die som van _____

(£ _____), being the refund of the deposit made by me in respect of this permit.
synde terugbetaling van die deposito wat deur my gestort is in verband met hierdie permit.

(Signed) _____
(Get.) _____

Place _____
Plek _____

Date _____
Datum _____

(Receipt stamp)
(Kwitaansieseel)

Ook opgesteld bij de aankomst. Voorkant van Vader's kaart, achterkant van Moeder's kaart.

D.I. 145

No. of Identification Card
No. van Identifikasiekaart 3581

Surname
Van DE RAADT

Given Name
Voornam Theodorus Arnoldus

Date of Birth
Geboortedatum 5 Januarie 1913

Country of Birth
Geboorteland Holland

Nationality
Nasionaliteit Nederlands

Height
Lengte 6' 2" Colour of Eyes
Kleur van oë Blou

Physical disabilities
Liggaamlike gebreke Geen

Signature
Handtekening T. A. de Raadt

The person referred to above landed at
Die bo-omskreuse persoon het geland te Kaapstad.

From S.S.
van die S.S. Wakemary on
op 11 Augustus 1952

Place
Plek _____

Date
Datum _____

Immigration Officer.—Immigrasie-beampte.

PHOTOGRAPHS OF HOLDER.
PORTRETTE VAN HOUER.

G.P.S. 12018-1951-2-10.000 8.

D.I. 145.

Union of South Africa. Unie van Suid-Afrika.

ALIENS ACT, 1937. WET OP VREEMDELINGE, 1937.

Identification Card No. Identifikasiekaart No. 3582 Year Jaar 1952

THIS CARD IS ISSUED for the identification of the person whose name appears on the reverse side as the holder of Permit No. 3582 issued by the undersigned, deur die ondergetekende uitgereik.

This card is not transferable and will not be valid for purposes of identification in the Union or South West Africa until duly signed by an Immigration Officer at the port or place of entry in the Union or South West Africa.

Hierdie kaart is nie oordraagbaar nie en sal nie vir doeleindes van identifikasie in die Unie of Suidwes-Afrika geldig wees voordat dit behoorlik deur 'n Immigrasiebeampte by die hawe of plek van binnekoms in die Unie of Suidwes-Afrika geteken is nie.

Place/Plek PRATORIA Secretary for the Interior.—Sekretaris van Binnelandse Sake.

Date/Datum 1 Mei 1952

Die houer is nie toegelaat om enige ander beroep te volg as Huisvrou. Vir 'n tydperk van drie jaar vanaf 1 Mei 1952.

met een beroepsbeperking (als „Huisvrou”), voor een tydperk van 3 jaar van de visadatum af. ▲

(Commentaar door JAdR: Naar aanleiding van Moeder's opmerking over problemen - „dat moet je allemaal eerst leren”, het volgende: Men vertelde van de taxichauffeur, die 10 /- (= tien shillings) vroeg voor een rit. Toen de spliksplinternieuwe immigrant hem £10-00-00 (tien pond) in de hand stopte, aanvaarde hij dat en stopte het doodgewoon in zijn zak! Het was misschien wel niet de eerste keer dat hem zoiets gebeurde. Met decimalisatie van de Rand in 1961 kwam er een einde aan dit systeem, Groot-Brittanje deed het zelf ook kort daarna. En het was al donker toen oom Andries en oom Kees ons van het station van Bethlehem ophaalde en naar de Rouxstraat bracht voor een aangename herontmoeting met tantes, neven en nichten, en twee nieuwelingetjes.)

CLASS		TRAIN MILES TREK MYLE		ENGINE MILES LOKOMOTIEFYLE			ENGINE HOURS LOKOMOTIEFYLE																				
UP	DOWN	1	2	3	STEAMING STOMING	EXHAUSTION (CREWS)	PREPARATION IN TRAINS																				
OP	AF	1	2	3	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80												
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0												
55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70												
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3												
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6												
9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9												
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27												

Kaapstad - Bethlehem

S.A.R.—S.A.S.

M1 S1

CAPE TOWN / KAAPSTAD

4-11-12 Aug 52.

BEDDING TICKET — BEDDEGOEDKAARTJIE

RECEIPT FOR CHARGE FOR HIRE OF ONE SET OF BEDDING OR ONE MATTRESS.

KWITANSIE VIR KOSTE VAN HUUR VIR EEN STEL BEDDEGOED OF EEN MATRAS.

Available for one unbroken journey if presented intact with Bedding Attendant's check.

Vir een ononderbroke reis geldig wanneer dit gehou word met die beddegoedbediende se bewys oorhandig word.

NOTE: An "unbroken" journey is one performed by a passenger from point to point without changing from one train to another except in the case of accident or other unforeseen circumstances.

OPMERKING: 'n „ononderbroke reis is een wat van punt tot punt deur die passasier afge word sonder om van een trein in 'n ander oor te stap, behalwe in die geval van 'n ongeluk of onvoorsiene omstandighede.

NOT AVAILABLE ON THE LINES OF THE DE BEERS RAILWAYS NORTH OF BULLHOLE.

NIE GELDIG OOR LYNEN VAN DIE RHODESIËSE SUID-OOR BENOUI DE BULAWAYO NIE.

Issued subject to the regulations of the South African Railways & Harbours Administration.

Uitgereik onderworpe aan die regulasies van die Administrasie van die Suid-Afrikaanse Spoorwee en Havens.

M.a.w. dit koste ons ook 16/- voor de eerste nacht, en was niet inbegrepen geweest in de kaartjes!

Van. A. de Jang,
Vitarogstr. 10,
Geelweerd bij Kaapstad.
Zuid-Afrika.
Tel. no. 989115.

Bij niet thuis:
Van. P. v.d. Hyl
Caledonstr. 43,
Geelweerd bij Kaapstad.
Zuid-Afrika.
Tel. no. 989408.

Mijn ouders' Kaapstadse contactlijstje.

D.I. 171.

UNION OF SOUTH AFRICA

Immigration Landing Permit.

This card must be presented on arrival to the examining immigration officer.

Not valid for re-boarding until ship is opened to public.

Name of Ship S.S. WATERMAN

No. on Passenger List 152

Name of Passenger de Jang
Jacob Aris.

IMMIGRATION OFFICER'S STAMP.

441

C.D. 47

S.A. Spoorwee / S.A. Railway

Vervoersdepartement. / Transport Department.

Hierdie kwitansie moet bewaar en op aanvraag vertoon word.

S 16563

This receipt must be retained and shown on demand.

KWITANSIE VIR 3/6
RECEIPT FOR
MIDDAGETE — LUNCHEON.

Uitgereik deur / Issued by 19 AUG 1952

Datum / Date

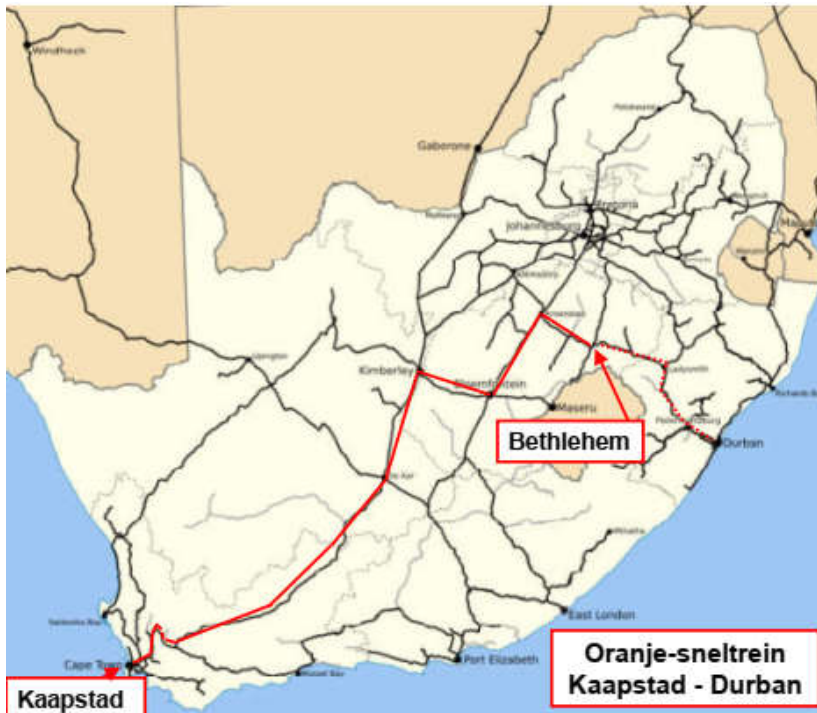
Slegs geldig op 1 van uitreiking op die eetsteele waarop dit kwitansie uitgereik word
Only available day of issue on dining car issuing receipt.

G.P.S. 21381-1950-1-4,000-100. (S.C. 1176.) S.

Drie sjielings en 'n sikspens.⁴⁴²

⁴⁴¹ Een tweetalige kaart waarvan de ene (Engelse) kant al ingevuld was. Vader vulde toen de Afrikaanse kant in.

⁴⁴² Kwitansie voor „Middagete” op de trein, 12 Augustus 1952, ergens tussen Bloemfontein en Kroonstad in de Oranje Vrijstaat. Ik herinner me dat Vader mij in de verte, aan de linkerkant van de trein, bewust maakte van mijnschachten en kleine mijnhopen van de Vrijstaatse goudmijnen; iemand had hem verteld wat het waren.)

(Moeder schreef dit Reisjournaal toen ik 9 jaar en 8 maanden oud was; Arie was 7 jaar en 9 maanden. Met Vader's direkte overplaatsing naar Kroonstad gedurende de bootreis, was het dus een goed idee om ons op de 11e maar direct op de trein te zetten voor een reis van meer dan duizend mijl.⁴⁴³ Ik weet niet wie het eerst met dit voorstel kwam; oom Andries' telegram bewijst dat hij al plaatsen op dié Oranje-snelrein besproken had. Het was pas in Februari 1965 dat wij als gezin voor het eerst weer per auto naar Kaapstad gingen, op familiebezoek by de Domburgs die toen pas naar Paarl waren verhuisd. De van Kootens waren in Augustus 1957 al teruggekeerd naar

Nederland. Ik kan mij eigenlijk niet goed indenken hoe mijn leven, en het leven van ons gezin, zou hebben kunnen verlopen als we in Kaapstad waren gaan wonen van 1952 af.)

(Al dit nieuws werd natuurlijk met geuren en kleuren in brieven met fototjes naar Gouda en Bilthoven gestuurd, waar het keer op keer u i t g e s p e l d (en heel goed b e k e k e n) werd.)

CLXIII

Lieve Kinderen,

Gouda, 29 Aug. 1952.⁴⁴⁴

Al jelui brieven hebben we in gezondheid mogen ontvangen; wij hebben ze met belangstelling gelezen en wil jelui nu probeeren te antwoorden. 't Is soms een puzzle. Gelukkig bent jelui goed aangekomen, hoewel Saar en Aart ziek zijn geweest, hoewel dat aan wal weer beter werd. Ik zie jelui al kijken in die vreemde omgeving en de jongens ook vreemd. Wat hebt je een mooie reis gehad; 't weer was steeds mooi en ook alles wat jelui zagen was mooi en vreemd. Ik wil gelooven, dat Gods grootheid in alles te zien is als je er oogen voor hebt. Nu is alle begin moeilijk, en zal voor jou in 't bijzonder niet meevallen, die Hollandsch dacht en Hollander waart en dat nu geheel omkeert. Je moet nu ook anders gaan denken Theo en om dat geheel in je macht te krijgen, weet dat God ook alle talen verstaat;⁴⁴⁵ dat drong van de week tot me door en dat is voor jelui ook een heerlijke gedachte.

Ik zit voor 't raam in de slaapkamer te schrijven. 't Is schoon weder. Va is naar den Haag voor zaken; alléén, Saar. Vader heeft maar last van mij. Ik ben niet vlug. Moeder ging niet mee

⁴⁴³ De Bloutrein (Kaapstad-Johannesburg) had een route van duizend mijl lang. Bethlehem was verder weg.

⁴⁴⁴ Dit is de eerste brief van Oma na ons vertrek uit Nederland op 24 Juli 1952, gestuurd naar Bethlehem (?).

⁴⁴⁵ Vader had al heel gauw een dreigend „taalprobleem” met de bestuurder van Garlick's, toen deze man hoorde dat wij tweeen naar een Afrikaanse lagere school zouden gaan (of in Bethlehem al gingen) en niet naar de kleinere Engelse lagere school. Er waren wel collegas die tweetalig waren, maar niet iedereen bij deze firma, en bij de klanten ook niet, vooral niet de goudmijnen. Dat wij bij een Afrikaanse kerk aansloten, viel ook niet bij hem in goede aarde. Van het begin af gingen we naar de Gereformeerde kerk in Kroonheuvel, binnen loopafstand.

net als naar Alphen; de zomer is voor mij dit jaar heel anders als andere jaren geweest. Anders ging ik heen waar ik wilde, nu moet ik steeds geleid worden maar heb Goddank geen pijn. Van de week was Nelly⁴⁴⁶ jarig en ben medegeweest en heb meteen Moe Schoo bezocht. Zij heeft haar (zeere) been gebroken, ze viel over haar stok. Er is veel in te bezien. Hoe komt die ziel weer tot lopen daar 't been ook korter is dan 't andere en ze zoo'n heup heeft. Tante Nellie⁴⁴⁷ heeft haar arm gebroken; ze is van de trap gevallen. 'k Word hoe langer hoe banger, daar de dokter Vader nog zei: „Ze moet goed oppassen dat ze niet valt”, maar ik ben voor God overtuigd dat ik voorzichtig ben.

't Leven heeft nu weinig fleur voor mij, ook na alles weg is en ik zelf invalide. Zaterdagmiddag kwam Theo nog wel eens aan, Gerrit geeft zich niet zoo. Hij is als hij vrij is, altijd veel weg, niet leuk; voor Vader ook niet. Nu is 't wel waar, ze zijn altijd tesamen. Je hebt zeker wel een photo gemaakt van die dikke pater die een drieling geelk?⁴⁴⁸ Wat hebben jullie de meisjes ontmoet, jammer dat je 't hier niet wist dat je naar Bethlehem doorreisde, anders had je voor hen Goudsche stroopwafelen mede kunnen nemen, zeewaardig dicht gesoldeerd. Was Bep niet blij je-lui te zien? Dus nu ben jij bij Kees en Aatje - Saar en Theo, zoolang tot je je appartement betreft alleen in Kroonstad.

't Gaat nogal als 't nu verder maar gaat. Ik schrijf jelui graag maar word te moe en daar-bij onduidelijk, houd maar moed. Alles is bij God bekend, ook hoe je zit met de taal Theo, 't is natuurlijk zakentaal. Weest in alles Gode bevolen, door je liefh. Moeder.

Lieve jongens Jaap en Aart, We hebben een poes; we hadden veel muizen, er gaan al verder op naar de burens. Dag jongens. <tante Mien>

(getypd)⁴⁴⁹ Lieve Theo en Saar,

Zojuist heeft de post het lepeltje van de „Waterman” gebracht waar ik erg mee in mijn schik ben. Over wat we voor jullie gedaan hebben, moet je maar niet meer schrijven want we gevoelen zeer onze groote tekortkomingen. Je Moeder. (en geschreven) Ik deed alles zoo gaarne. Dank je wel. Ik zal 't altijd gebruiken.

(Opa, geschreven) Brief van mij volgt spoedig. Theo, houdt moed⁴⁵⁰; Jezus de Zoon van God was 20 jaar timmerman en moest hout met kwasten schrijven⁴⁵¹. Hij weet alles. Bidt tot Hem.

Ik moet naar de Jaarbeurs Utrecht en kan nu geen tijd vrijmaken. Maandag naar Jaar-beurs Zuilen. Vader.

CLXIV

⁴⁴⁶ Nelly Schoo, tweede dochter van Joop en Thil Schoo, en Moe Schoo is de moeder van oom Joop.

⁴⁴⁷ Tante Nellie van der Wart, zuster van Oma.

⁴⁴⁸ Verwijzing naar ons dagbezoek aan en rondrit op Las Palmas.

⁴⁴⁹ Oma's schrijven was zo slecht dat ze maar begon te typen (De ziekte van Parkinson.)

⁴⁵⁰ Naar herinnering bleven Arie en ik bij oom Andries en Tante Bep (Rouxstraat 20) en gingen in Bethlehem al direct naar school. Vader en Moeder gingen na een paar dagen al naar Kroonstad, waar Vader zijn werk begon en kamers gehuurd werden by de familie le Roux te Peckstraat 74, Kroonheuvel, met ingang van 1 September. De weekends waren ze aan huis bij oom Kees en tante Aat te Rouxstraat 17A (?) vlakbij de Domburghs. Op 1 September reisden we per trein naar Kroonstad; waar we op 2 September naar school gingen, op een „Lentedag”.

⁴⁵¹ Misschien een verwijzing naar Vader's brief met teleurstellende inlichting over zijn werk in Kroonstad? Of over zijn voornemen om van de planken van de twee kisten met onze huisraad wat meubels te maken – wat hij ook kort daana deed door wat tafels en kasten te timmeren. Ik herinner mij het demonteren van die kisten bij een drukkerij met een Nederlandse eigenaar, direct tegenover Oranjestraat 10, het kantoor van Garlick's, waar meneer Gijs van Heerde (onze latere buurman op plot Braehead) werkte.

Rouxstraat 20.

Rouxstraat 17A.

(Net na onze aankomst werden deze groepfoto's genomen by Loch Athlone, een park bij Bethlehem. Meneer en mevrouw van Woerkom, Nederlandse vrienden, staan ook op de foto, met hun jongste dochter Liesje, met klompen en namaak „Volendamse dracht” dat misschien verband had met de onlangs gehouden van Riebeeck-feesten dwarsdoor het land. Huisfoto's zijn ook van 1952. Dit was op een Zondagmiddag in Augustus, voordat wij naar Kroonstad gingen. Het was winter, en koud. Maar we reden ook een Zaterdag naar Clarens, Golden Gate, de preekstoel en Kestell.

Name/Naam <i>DE RAADT SARA</i>	1
Alias	
Sex/Geslag <i>Female</i>	
PHOT. (1952)	
PHOT. (1952)	
DATE OF ISSUE <i>20 9 52</i>	
REGISTRATION CERTIFICATE No. <i>109241</i>	
RIGHT THIRD PRINT. REGTERDRIEMAANDERUK.	
Date of Issue <i>20 9 52</i>	
Police District No. <i>28</i>	
Particulars of passport or other document establishing nationality and identity. <i>No passport particulars</i>	
12090-2	

THIS CERTIFICATE DOES NOT ENTITLE THE HOLDER TO RE-ENTER THE UNION.
 HIERDIE SERTIFIKAAT GEE DIE HOUDER GEEN REG OM DIE UNIE WEER BINNE TE KOM NIE.

Date of last entry into Union *11 8 52*
 Datum van laaste binnegans in die Unie

Address of last residence outside Union *Holland*
 Adres van laaste woonplek buite die Unie

Single or married *Married*
 Getroud of ongetroud

If married, full name of husband or wife and registration certificate No. *DE RAADT THEODORUS BENEDICTUS*
 Indien getroud, meld die volle naam van man of vrou en die certifikate No. van die registrasiesertifikaat

Date of birth *5 12* Country of birth *Holland*
 Geboortedatum *Holland*

Nationality *Hollander by birth*
 Nasionaaliteit

Previous nationality (if any)
 Vorige Nasionaaliteit (indien enige)

CLXV

Na aankomst in de Unie moest iedere immigrant (groot en klein) een identiteitsdocument laten maken bij de plaatselijke politie, om alle veranderingen van woonadres aan te geven.

Moeder's tweetalig boekje werd op 20 September 1952 te Kroonstad uitgereikt, en werd gebruikt tot met haar overlijden op 23 September 1969. De Suid-Afrikaanse Polisie was in die tijd nog wat Engelstalig, zelfs in de OVS!

CLXVI

Lieve Theo, Saar en jongkies,

Gouda, 5 October 1952.

'k Ben net thuis van wandelen met Mien; we hebben de stegen geloopt⁴⁵² en langs de molen van van Schelven, de Haven terug en nu zal ik dus de tijd benutten om jelui even te schrijven. Vader is naar Nijmegen en zal niet vroeg weerom zijn. 't Is mooi weer en daar houd hij zoo van! 't Loopen ging vanmiddag niet best, ik knap door de homeopatische middelen nog niet op. 't Zit hem in de beenen constateer ik, maar gelukkig loop ik nog. Er was bij Vaders brief niets over om te schrijven, dus waag ik er nu een postzegel aan. 'k Weet jelui kijken er naar uit; wees er maar tevreden mee, zoo'n stuntel.

In gezondheid ontvingen we de brief en lazen jelui waart ook gezond. Hoe is 't met de kloven, Theo?⁴⁵³ Je moet maar denken „alle begin is moeilijk”, vooral nu je door een andere taal je moet duidelijk maken. Daar zal nog wel een poosje overheen gaan eer je dat onder de knie hebt. En alles is nog niet in orde. Jammer dat je nog geen huis hebt, waar je je ontdoen. Op 's Heeren tijd zal je dat ook wel vinden. „Zelfs vind de mus een huis, o Heer”, dus die is ook bij Hem niet vergeten als wij er Hem steeds om vragen.

Jan⁴⁵⁴ gaat weg, Vader heeft er veel van. Gelukkig hebben we niet veel met hun omgegaan. Ze zijn nog nooit geweest en vlees haal ik niet alleen bij hem; alleen zien we elkaar wel eens.

14 October is Gerrit jarig, Zondagavond komen z'n vrienden.

We hebben een poes, we moesten wel want er waren een eskadron muisen en zijn nu weg, er is in de steeg 'n eevvageben (?) opslagplaats en daarvan kwamen zij vandaan. Vader is nog de oude met katten, maar hij mag niet op de stoelen en aan de crapeau z'n nagels scherpen, dan zet Vader een stem op en geeft op een oude krant korsjes voor de vette neuzen.

Gelukkig maken jelui allen 't goed. 't Aanpassen zal voor de jongens makkelijker zijn als de groten, 't gaat alles zoo spelende er in, ze zijn op alles niet zoo kieskeurig. Ook de spijzen eeten ze al gauw op. 't Is 't beste dat je alles van elkaar verwacht en elkaar steunt in deze moeilijke tijden.

Hebben jelui nogal een goeie school voor de jongens? Je kisten heb je allemaal nog niet, hè Saar? Vind je het naar inwonen en zoo primitief? 'k Hoop dat er gauw verandering in is. Voor dat ik het vergeet, gefeliciteerd met Aartje. Wij kennen ze zo goed, spreken ze nog wel eens over ons? Gelukkig dat je niet meer bij die huisschilder in huis bent⁴⁵⁵, wat moest je daar veel betalen?

Nu ga ik eindigen, want 't schrijven is me wat veel. Een volgend keer hoop ik D.V. Weest Hem in alles bevolen,

je liefhebbende Moe.

Ik zal de familie met beleid over jelui spreken en geen brieven laten lezen. Mijn hart ligt niet op mijn tong.⁴⁵⁶

(Door Opa):

En ook van mij nog hartelijk gegroet. Ik heb pas geschreven. Die krant „Herald of His Coming” (De Heraut van Zijn Komst) heb ik juist gepost als drukwerk per zeepost.

Gode bevolen, Vader.

CLXVII

⁴⁵² Van Peperstraat 74 af; de binnenstad van Gouda was vroeger vol van steegjes, in 1952 waren er nog een paar.

⁴⁵³ Veel mensen in Europa hadden geen idee dat de winter in het zuidelijke halfrond in October al voorbij was.

⁴⁵⁴ Jan en Dien Kaars en hun drie(?) kinderen emigreerden dus gedurende 1953. In de 1990'er jaren had ik e-mail contact met twee van hun zoons; hun moeder Dina was toen al naar Nederland teruggekeerd.

⁴⁵⁵ Van Hemsbergen was de huisbaas van het huis te van Dijkstraat 13, Alphen aan den Rijn.

⁴⁵⁶ Ik heb geen idee waarom Oma dit schreef, of wat de aanleiding hiertoe zou kunnen zijn.

'k Heb nogal lang gewacht terug te schrijven, maar zal nu toch beginnen, want ik weet Theo krijgt zoo graag een brief van Moeder. 't Mag hoor, jongen, ik schrijf nog. In gezondheid ontvingen we de brief, waar ik blijde mee ben.

Je gaat al een klein beetje wennen, en verstaat een beetje de taal, dat zal nog wel even duuren.⁴⁵⁷ Ja, die moedertaal is de schoonste taal, hè? De jongens hebben d'r heul nog niet, schrijf je, neen, ze waren in de van Dijkstraat gewonnen en geboren, en nu tezamen in een huis⁴⁵⁸ is niet aan te bevelen, maar je weet niet hoe lang nog.

Jelui hebben ook van alles medegemaakt, bombardement en nu woon je in, laat het niet ontstemmen kinderen, hierna zullen we hopen beter, de een heeft te veel en de ander te weinig ruimte. Wat leuk dat Jaap die rapporten stuurde, doe maar goed je best, ventjes, we hebben je-lui een tekst gestuurd, bewaar ze goed, nu nog zal je ze kunnen lezen in 't Hollandsch.

Ik ben nu onder behandeling van een Mevrouw Leeuw in Hillegersberg. Zij geneest op gebedsverhooring. Door Karetman zijn we aan dat adres gekomen, daar zijn dochter daar dient. 't Is à la Mevrouw Szauw maar anders, ze geeft geen medicijnen.

Jammer dat Aartje zoo hard groeit, was het andersom dan was het ook niet goed; er geschied niets bij geval en geef het maar over, maar let op z'n eten en slapen. Eer dat ze 7 jaar geweest zijn, is 't wat en ook daarna nieuwe zorgen. 't Leven is zoo, maar niet te zwaar opnemen, ieder heeft wat. Gelukkig dat Saar moedig is, ja al die dingen stalen je, 't leven is geen peuleschilletje; steun elkaar maar flink.

Vader is Goddank gezond, ik zelf loop nog even slecht. Ger is zorgzamer en Mien een zorgje, en zoo wonen wij nog hier in de Peperstraat. 't Is precies de helft dat nog hier is, de andere helft is in Afrika.⁴⁵⁹ Arend is weer hertrouwd en Jan stuurde om een kaart. Die nieuwe slager in zijn plaats doet goed z'n best; hij brengt 't vlees voor 't raam en niet in de ijskast. Dat deed Jan te veel, men zag altijd haast een lege winkel, men zou er haast wat van denken.

Nu ga ik eindigen anders schrijf ik zoo slecht. Nu heb je toch een woordje van Moe. Weest hartelijk gegroet, en allen de Heere bevolen en houd moed. Kus de lieve jongens en weest zelf gegroet en in alles 't beste,

je liefh. Moeder.

460

Arie's 8e verjaardag, in de voortuin van Peckstraat 74.

Plot Villa Rosa, Valsrivier op de achtergrond, December 1952.

⁴⁵⁷ Vader moest op z'n werk Afrikaans leren van de twee Tswanas. Hij kreeg weldra een Tswana bijnaam „Oe batleng”. (= „Wat zoek jy?”)

⁴⁵⁸ Tezamen met een gezin met twee kleuters en een oma – m.a.w. vijf personen. Wij huurden twee kamertjes.

⁴⁵⁹ Drie kinderen in Nederland, en drie in Suid-Afrika.

⁴⁶⁰ (Bijna?) alle neven en nichten samen op de preekstoel tussen Golden Gate en Kestell, Augustus 1952.

Met den brand der St. Janskerk te Gouda in Januari 1552 vielen alle klokken naar beneden en smolten in den vuurhaard, uitgezonderd de beierklok „Gabriël”, die in de luigaten bleef hangen. Deze klok werd later in het stadhuis geplaatst, ze draagt het jaartal 1509 en als rand-schrift:

*„Gabriël is mynen name
Myn ghelluy zij Gods bequame
Alsoe verr als men my horen sal
Wilt God beicaren overal.”*

Voor de tweede maal is het klokje aan de vernietiging ontkomen, want het ontliep den Duitschen smeltkroes. Vrijdagavond 5.30 uur is het in tegenwoordigheid van officieele personen uit Gouda weer op zijn eeuwenoude plaats geheschen.

Foto: Het beierklokje zweeft tusschen hemel en aarde.

461

Lieve Theo en Saar, (Dag Jaap en Aart)

Een lange brief volgt wel eens. Maar allereerst Saar hartelijk bedankt voor haar gezellige brief. De jongens hebben al met hun verjaardag een schrijven ontvangen, van Jaap is deze onderweg met de zeepost - de rapporten. De kraaltjes of petjes is goed hoor dat je ze aan Jacqueline gegeven hebt. Bij nood mag ik van Bep leenen, schreef ze. In de pot zit nu nog f 25,36.

Nu de reden van dit schrijven is even zakelijk. Het punt de schoenen. Op een advertentie 2x geplaatst en niet verkocht. Hoe denk je erover Saar als ik bv. enkele tweedehandszaken bezoek en daar geld voor ze te maken. Als ik er f 6.00 of f 5.00 of nog minder voor krijg, mag dat dan? Of hebben jullie een adres waar ik ze dan aan sturen moet en bericht dat ze deze schoenen van jullie ‘cadeau’ krijgen? Of bv. aan ouderling Huijssoon⁴⁶² of een diaken in Alfen sturen voor de Alfensche Gereformeerde diaconie? Of soms aan Willem Tom⁴⁶³ als Huijssoon geen ouderling is? Pa wilde ze aan de Hervormde kerk geven hier. Hoe denken jullie hierover? Want er wordt voor de Kerst weer in alle kerken kleding gevraagd. Maar ik ben niet van plan om zoo maar dat te doen zonder toestemming. Daar heb ik het „recht” (Theo!) niet toe, hm! hm! Al schrijven jullie het antwoord in een brief aan Vader en Moeder is ’t ook goed hoor!

„Voor de Jeugd” en „Vrouwenpost” zijn al verscheidene malen de postzak in geworpen en zeker wel ontvangen. Het weer is koud en de kloven komen weer in mijn handen. Met de Kerstwijding van het Christelijke Vrouwenkoor is mij verzocht mee te zingen aan een liturgisch gedeelte wat voor in de Pauze is⁴⁶⁴. En zoo loopt het al weer hard naar het eind van ‘52.

Voor 5 Januari komt een kleine verrassing voor Theo’s verjaardag waar Saar naar vroeg in haar schrijven. Aangaande de reisbeschrijving vanaf de kade van Amsterdam, hm! hm! Dus nog even geduld. De doos van Jaap van de „sigaren” voor de doeane.⁴⁶⁵

Zeg, bestaan daar bij jullie het soort huizen Uiverplein „3 hoog”? Ja? En kunnen jullie daar nog voor ingeschreven worden alvast, of bestaan die in Kroonstad niet?⁴⁶⁶ Antwoord s.v.p. Nu lieve broer Nol, hartelijke groeten en een kus van

Mien.

P.S. Is de papieren stoomboot nog aangekomen met de post, jongens?

⁴⁶¹ Tante Mien stuurde wel eens heel interessante Goudse kranteknipsels, zoals deze over het klokje Gabriël.

⁴⁶² Onze vroegere buurman was inderdaad gereformeerd ouderling.

⁴⁶³ Ds. Willem Tom, vaders neef, was Gereformeerd predikant, Oudshoorn, later vernoemd naar Alphen-Noord.

⁴⁶⁴ Tante Mien zong jaren lang in kooropvoeringen in Gouda, Mattaeus-Passion, enz.

⁴⁶⁵ Ik had bij de doeane in Amsterdam een grote houten sigarendoos bij me, met chocola er in.

⁴⁶⁶ Definitief niet in Suid-Afrika in 1952! Vooral niet in Kroonstad. Dit type van woonhuis kwam pas veel later naar Suid-Afrika, en ook naar Canada als een “townhouse” of “condominium”.

(Oma's brief had het over mijn rapport. Hier volgt - met wat trots en dsnkbaarheid aan God - mijn Schoolrapport van het laatste kwartaal van 1952, toen ik dus overging van Standaard IIC naar Standaard IIIA. Ik was dus goed aangepast in de klas van mevr. H.H.Coetzee. Het schoolhoofd was er ook mee ingenomen. 1953 werd een nog veel beter jaar.)

E.11.

ONDERWYSDEPARTEMENT O.V.S. PROVINSIE

RAPPORT VIR PRIMÊRE LEERLINGE

Skoolraadsdistrik Kroonstad Skool Volkskool

Kwartaal geëindig 25 Sept. 1952 Standaard IIC Gemiddelde Ouderdom van Klas

Naam van Leerling de Raadt Jacob Ouderdom van Leerling

Afwesig dae. Volgende Kwartaal begin 8 Oktober 1952

Gedrag Aangenaam. Plek in klas 26-44. Vorige Kust. —

RESULTATE VAN EKSAMEN

Vak	Punte behaal	Uit	Vak	Punte behaal	Uit
Bybelse Geskiedenis			Aardrykskunde	21	30
Afrikaans Lees en Begrip	16	20	Geskiedenis	29	30
„ Resitasie	0	10	Landboukunde of Natuurstudie	14	20
„ Spel	20	20	Gesondheidsleer	20	20
„ Praat en Stel	18	30	Naaldwerk		
„ Taalwerk	5	20	Houtwerk		
Engels Lees en Begrip	10	20	Skrywe		
„ Resitasie	0	10	Teken		
„ Spel	8	20	Algemene Kennis		
„ Praat en Stel	14	30	Liggaamlike Opvoeding		
„ Taalwerk	8	20	GROOT TOTAAL:	243	400
Rekenkunde { Hoofrekenkunde			PERSENTASIE:	60.7	
{ Skriftelik	60	100	Gemiddelde Persentasie deur Klas Behaal	61.2%	

Opmerkings Jacob is 'n nuweling pos uit Holland. Hy is besonder intelligent en sal volgende kwartaal toon wat hy kan doen.

Klasonderwyser H.H. Coetzee

Hoofonderwyser B. de W. Krambo

Jacob sal gou aangepas by sy Klaf!

Lieve Kinderen en kleinzontjes,

Gouda, 18 December 1952.

467

'k Zal jelui maar meteen antwoorden op de brief welke wij gisteren ontvingen en eruit lezen tot onze groote blijdschap dat je bent verhuisd⁴⁶⁸ en nu ruimer woont en geen kans hebt om zenuwziek te worden daardoor, en al is 't wat ongerieflijk en moeten de jongens al vroeg de veeren uit met de bus⁴⁶⁹, jelui komen er en gaat dat door. Dan ben je vroeg Saar en zal je de dag wel lang vallen. Ik ben blij dat Theo al wat met allen vertrouwd raakt en er een goede kans in ziet en dat hij geen kloven of bronchitis⁴⁷⁰ heeft, en dat Aartje 't goed maakt, dat is alles een gave en dat doet ook wennen.

Je slijt al aardig wat wasmeisjes⁴⁷¹, Saar; ja meid, ze doen 't niet als jezelf, maar 't gebeurt en dat sust. 'k Ben blij een woordje van je te hooren, ik dacht alzo. 'k Ben niet alleen Theo's moeder als vroeger. 't Gelijkt wel of je 't hebt geroken. Hoe maak je 't nog steeds, Amen Amen. Dat zei je nog in Holland, we mogten niet lang van elkaar genieten. Valt het je mee? Wennen de jongetjes al goed? Spreken jelui nog wel eens over ons? Ik ben altijd nog slechts lopend enz., heel naar. Men zegt de leeftijd is 't en heb ik al heelwat dokters afgewerkt. Hoewel ik wel gezond ben en heb geen pijn, en loop nog. Hoe velen zijn er minder. 't Past me te zwijgen en dankbaar te zijn. Ik ben nog 68 jaar, 't is wel vroeg dat ik niet meer kan.

De volgende week is 't Kerstmis, bij jelui ook. 't Is voor ons weer een heel ander Kerstfeest als verleden jaar, toen waren allen op Bep⁴⁷² na in Holland, maar toch kwam Jezus nog op aarde en mogten wij allen zijn komst herdenken, want Hij kwam om zalig te maken op aard, en Hij balmt de wonden en heelt alle smart. Ook Hij verliet den hemel om te redden aan 't smadelijk vloekhout. Mogten het ook goede dagen voor jelui zijn.

Ik ben erg nieuwsgierig naar Adri⁴⁷³, laat ze toch vooral haar pluislaken lang dragen, Saar. En jelui gaat naar Bethlehem⁴⁷⁴; 'k zou wel mede willen. 'k Heb Bep al 5 jaar niet gezien dat is heel erg, maar ik hoop nogal zou ze moeder niet meer kennen, met hare slechte lopen, dat er niet beter op word. Maar 't was en is toch mijn jongste.

Gelukkig weten we nooit vooruit Gods bedoeling en anders zouden we er zolang tegenaan zien en nu moeten wij 't aanvaarden; er zijn nog grootere tobbers. Nog is God goed en loop nog. Vader, Ger en Mien zijn erg zorgzaam voor mij, altijd heb ik neiging om te vallen en moet erg oppassen.

Krijg je ook van je thuis bericht, Saar, en veel?⁴⁷⁵ Schrijf eens.

Nu ga ik eindigen. Gezegende dagen hoor; in alles Gode bevolen, groeten in Bethlehem en denk aan elkaar in liefde.

Je liefh. Moeder met een kus.

⁴⁶⁷ Wasmeisjes voor het huis van Plot Villa Rosa, met de grote kamer op de begane grond, en de overdekte stoep. Foto beschadigd.

⁴⁶⁸ Naar Plot Villa Rosa, langs de Valsrivier, (1 Dec. 1952 - 28 Feb. 1953; in 1/3 van een heel groot huis.

⁴⁶⁹ Schoolbus (een groene International Harvester!) naar Sentrale Volksschool, Kroonstad. Wij haatten die bus!

⁴⁷⁰ Zoals velen, besefte Oma niet dat men in het zuidelijke halfmond geen winterkwalen heeft in Nov.-Dec.

⁴⁷¹ Ik denk dat Moeder er wel drie of vier had in het jaar dat we op Plot Villa Rosa en Plot Braehead woonden.

⁴⁷² Dit is definitief foutief. Tante Aat en vier kinderen vertrokken naar Suid-Afrika in Januari 1951.

⁴⁷³ Tante Aat was in verwachting met Wilhelmina Hendrika van Kooten, geb. 20 December 1952 te Bethlehem.

⁴⁷⁴ Familiebezoek tussen Kerstfeest en Nieuwjaar – en we reisden per trein.

⁴⁷⁵ Inderdaad. Oma en Oma Siebel schreven gemiddeld elke tweede week een luchtpostblad vol; Oma het meest.

Zeg Saar, „Voor de Jeugd”⁴⁷⁶ krijgt Jaap nu ineens via den Haag gestuurd, hè? Volgens het November nummer moet hij nu f 2.75, niet f 2.50 betalen. Krijgen jullie nu ook de rekening, of moet ik dat opvragen, of krijg ik er bericht over? De administratie schreef mij dat ze het nu niet meer aan mij sturen want Jaap had zelf aan het bureau zijn nieuwe adres geschreven. Antwoord a.u.b. Dag!

Mien.

Wijdstraat, Gouda, 23/12.1952. v.m. 10 uur.

Moeder vroeg of ik erbij wilde schrijven, doch vlak voor Kerst heb ik geen tijd dus later. Mogelijk schrijf ik 1e of 2e Kerstdag. Deze brief moet nu maar weg.

Met hartelijke groeten. Gezegende Kerstfeestnabetrachting.

Vader.

CLXIX

Lieve Theo, Saar en kinderen,

Gouda, 28 December 1952.

Doordat die 2 weken in tweeën geknipt worden zyn ze me wat vreemd en ben je zonder erg verder dan je denkt. Mien zegt me „Theo is 5 Januari jarig en u zult wel willen schryven.” Dat wist ik ook wel maar het is gauwer 28 December dan je denkt. En om de brief op tyd te hebben moet ik NU schryven. Het is Zondagavond 6 uur en Moeder en Ger zitten aan de Peperstraat naar de preek te luisteren. Maar ik zit aan de Wydstraat, omdat myn andere Hammond in de reparatie is in Utrecht. Nu weten jullie hoe ik hier zit. Rustig alleen en geen afleiding. Theo wordt jarig. Dat was vorig jaar nog in Alphen en nu ver weg. We denken ontzettend veel aan jullie. Er is geen gebed op onze lippen of we bidden tevens voor jullie allen in Afrika. Zoo gaat het. We waren zoo langen tyd by elkaar. Maar (ik meen, dat ik het al eens geschreven heb) ik heb gebeden of de Heere de ledige plaatsen met Zyn tegenwoordigheid wil vervullen en dat gebed is verhoord. Dit houdt niet in, dat daarby jullie vergeten zyn, doch het is geen knagende pyn zooals b.v. Heimwee kan zyn. Maar het is een overgegevenheid en berusting, die de ziel tot rust brengt. We weten, dat het Zyn weg was en dan hebben we slechts te zwygen.

En nu hopen we, dat dit ook by jullie het geval zal zyn. Het valt niet mee voor jullie, maar het moet. Als de Heere zegt „ga” dan hebben we maar te gaan.

Hier is alles goed. Alleen het geval met Moeder is droevig. Ze is gezond maar kan steeds moeilijker lopen. Vanmorgen zyn we samen nog naar de kerk geweest. En dat gaat heel goed. Maar het wordt niet beter. Maar, ik geloof, dat ze genezen ZAL. Geloofde ze het zelf ook maar. Maar dat is niet het geval. Althans ze zegt het niet. Wie weet wat er in haar nu omgaat? En dit zal dan niet zoo maar in een hoek geschieden, maar het zal zyn tot eer en verheerlyking van des Heeren Naam. Daar bidden we dagelyks om.

Ik heb nu op verrassende wyze kennis gemaakt per brief met een dominé uit Canada, die hier genezingsdiensten houdt. Hy predikt het evangelie van verlossing en genezing. Dit is geen nieuw Evangelie, want Paulus zegt „Die U een ander Evangelie zou prediken, dan ik gepreekt heb, al was het een engel uit de hemel, die zy vervloekt.” Het is het Evangelie van de vrye genade Gods, die Zyn Zoon zond in de wereld, die aan het kruis is gestorven en naar ziel en lichaam geleden heeft, wiens sterven als mens (als geheele mens) naar ziel en lichaam ook borgtochtelyk is voor den geheelen mens naar ziel en lichaam, voor een iegelyk, die geloofd.

Deze broeder wil een gesprek met my. Ik heb geschreven, dat ik kom. Ik geloof, dat hier leiding in zit van den Heere. Hy is herhaaldelyk langs Gouda met de trein gereden en voelde een innerlyke drang hier uit te stappen, maar de Geest liet het hem niet toe. En toch moest hy altyd

⁴⁷⁶ Oorspronkelijk (1949) een tijdje gratis ontvangen via N. Samsom N.V., later dus met een jaar-abbonnement.

weer aan Gouda denken en hy kende er niemand. Toen heeft hy op verrassende wyze, een gekende des Heeren leeren kennen met wien hy thans correspondeert. Er is een wondelyke leiding in dit alles.

Tweede Kerstdag was ik by Frans Polet. Ik vertelde hem van myn innerlyke stryd en de artikelen van „De Kerk Roept” had hy gelezen. Hy begrypt hoe moeilik het is den weg te vinden, want onze boekenkasten staan vol met theologische werken en zelfs de Instututie van Calvyn erby, maar ze geven in dit opzicht geen licht. Zoo moeten we het licht van Boven ontvangen en dan af-dalen in de Goudmyn en telkens een stukje goud opdelfen. En deze Polet zeide, dat hy voor my bidden zou om inzicht en „kracht van omhoog”.

Theo en Saar kunnen jullie je indenken wat dat voor my is? De verrassingen zyn vaak heel groot. Een wykzuster van het Diaconessenhuis ontmoette ik en vroeg haar of ze wel eens de stukken las van J. de R. in de Kerkbode. O, ja, zoo zeide ze, daar heb ik zoo veel aan voor de zieken. Ik lees ze altyd voor en ik bewaar ze allemaal. We hebben er groote steun aan. (Dit is het mosterdzaadje dat aldoor groeit. Geprezen zy Zyn Naam.)

Ik zou zoo kunnen voortgaan, maar Theo je bent of liever je wordt jarig. En dat is een groot voorrecht. Ik ben al zoo oud, byna 70 jaar en wat zal ik nog maar weinig kunnen doen voor het Koninkryk. Maar ik hoop nog wat te kunnen inhalen. De tyd is voorts kort. Jezus komt. De tekenen wyzen erop en Hy haalt ons binnen.

Maar intusschen doen we onze plicht als huisvader. We hebben tweërlei taak. Denk aan je jongens. Ik heb jullie te vaak vergeten. De stryd was vaak moeilik. Maar ik zeg wel eens tot mezelf: „Heb je altyd geleefd in het geloof?”

Nu weet ik beter dan voorheen wat dit betekent. Het is de steun en de staf. Ik wensch je dit van harte toe.

En Saar, jy ook gefeliciteerd. Zie omhoog.

Je liefhebbende Vader.

Moeders brief gaat hierbij of volgt. Om des tijds wil, want deze moet vanavond nog gepost.

CLXX

Een korte opsomming van 1953, ons jaar in Kroonstad, OVS, volgt, als noodzakelijk voor het verstaan van het geheel. Op 1 Maart verhuisden we van Plot Villa Rosa naar Plot Braehead, en werden zo de burens van de van Heerdes. Dat plouthuis had geen electriciteit, maar was moderner en lag dichter bij het dorp. Wij waren van die nare schoolbus af en fietsten naar school. Vader moest minstens tweemaal per week op weg naar de goudmijnen van Welkom toe, en hij reed altijd met een collega mee in een Chevrolet bestelwagen. Omdat we alleen maar fietsen hadden, moest hij dan dus heel vroeg in het dorp zijn. Er was ook al gauw een slechte verhouding met zijn baas, die (denk ik) Reynolds heette, Engels sprak en ook op Kroonheuwel woonde. In September 1952 was het al verkeerd gelopen toen hij vernam dat wij naar de Afrikaanse school zouden gaan, en wij ons bij de (Afrikaanse) Gereformeerde kerk gingen aansluiten. Toen hij Vader vroeg waarom wij niet naar de Engelse school gingen, zei Vader dat hij niet daarvoor geïmmigreerd was! (Met andere collegas had Vader een goede verhouding, hoewel er een grote druk was om zoveel machines als mogelijk te smeren, zonder om werkelijk reparatiewerk te doen.) Verder zou zijn salaris op de lange duur wat onvoldoende blijven, zodat Moeder aanzoek deed om als verpleegster geregistreerd te worden, en haar Diploma A van Eudokia werd dus door de Suid-Afrikaanse Verpleegstersraad erkend op 21 September 1953. Zij deed daarna een paar keer aan huis verzorging voor stervende personen. Met de allereerste keer werden wij een ochtend wakker gemaakt door Vader, en hij zei: „Moeder is van nacht weggegaan.” Dat moest toen natuurlik wat verduidelijkt worden, want wij schrokken geweldig. Moeder was toen drie weken op een boerderij bij Bothaville, en kwam alleen maar een

nacht per week thuis! Nadat oom Kees van Kooten een posisie gekregen had bij het Musiekkonservatorium van de Potchefstroomse Universiteit vir CHO, en ook onze ds. Buys van Kroonstad naar Potchefstroom vertrokken was, brachten zij allebei Vader in contact met meneer Hylko Heidema, die een gevestigde fietswinkel had, maar ook een subagentschap voor Olivetti skryfmachines. Vader solisiteerde dus by de firma J. Heidema in October, en hoewel zijn bruto-salaris er iets op achteruit zou gaan, aanvaardde hij toch een posisie te Potchefstroom, omdat er een woon-gelegenheid bij inbegrepen was, waar de Heidemas als gezin met vijf kinderen self eerst gewoon hadden. Een uittreksel hierover volgt uit de brief van meneer Hylko Heidema van 7 October 1953.

Hier is egter 'n vryblywende voorstel vir u ter oorweging:-
 U kry weekliks £10 kontantgeld, lewenskostetoelae ingesluit, plus die vry gebruik van die woonstel bo die winkel, met vry gebruik van sanitêr, water, elektriese lig en elektrisiteit vir kookdoeleindes. Ek weet nie of u 'n elektriese stoof en koelkas besit nie, maar, indien nie, dan verskaf ek die aan u om vry te gebruik. Die woonstel bestaan uit sitkamer, eetkamer, kombuis, badkamer, aparte W.C. en 2 slaapkamers.

In Kroonstad kreeg ik asthma van de grote hoeveelheid stof die vooral in de droge wintermaanden doorheen warrelde. Arie had niet zulke problemen. Vader lag die winter eens een paar dagen op bed met rugpijn, en ik herinner me een ziekenbezoek van ds. Buys aan hem, waar hij Psalm 18:30 las en besprak, dat Vader (en mij!) erg bewoog. Moeder moest in Kroonstad eens naar de vader van een van mijn schoolmakers, Kerneelsie Derksen, (die later ook een mediese specialist werd). Dr. Derksen constateerde dat Moeder een gewas in een borst had, en dat werd kort daarna verwijderd in het Kroonstadse Hospitaal. We kregen geregeld familiebezoek van Bethlehem af, en gingen daar ook op bezoek (per trein). Vader nam soms waar als kerkorganist, en Vader en Moeder waren allebei betrokken bij de grote Jongeliedenvereniging saamenkomst in September 1953. Arie en ik deden ons best op school, ik ging zelfs een weekend naar de boerderij van Pieter de Jager, maar we waren vol verwachting toen we op 4 December 1953 bij Parys over de Vaalrivier reden met een open vrachtwagen met al onze spullen er op. Een week later kwamen oom Kees, tante Aat en vijf kinderen (Mieneke was in Bethlehem geboren) daar ook aan; oom Kees werd organist bij de Hervormde kerk van Potchefstroom.

▲ Bethlehem, 12½ jarige huwelijks herdenking van oom Kees en tante Aat van Kooten, October 1953.

Voor ons huis op Plot Braehead, Kroonstad, Juli 1953.▶

4 December 1953, de trek neemt een aanvang.

De bestemming: Kerkstraat 30, Potchefstroom.

(Het is mijn verlangen om later (Deo Volente) nog meer te schrijven over onze eerste paar jaar in Suid-Afrika, in Afrikaans, onder de titel „Potchefstroomse Herinneringe”.)

CLXXI

(Met de ontwikkeling van klankopname-technieken – en vooral met een radiowinkel – kon men gauw elektronische communicatie verwachten. Dat gebeurde dus ook, en wat volgt is de inhoud van een bandje van „Oudejaarsavond 1953” die de drie gezinnen pas beluisterden in Juli 1954, te Potchefstroom. De Domburgs waren in die maand van plan om te gaan verhuizen naar Edenburg, O.V.S., zuid van Bloemfontein.)

(Stem van Opa): Vrienden en broeders in Zuid-Afrika, zo ge naar deze uitzending moogt luisteren, we hebben behoefte U te zeggen dat we ons gebonden achten met U en met al degenen die eenzelfde dierbare geloof delen. Wij groeten U van hier uit en bevelen U onze kinderen en kleinkinderen in liefde en toewijding aan. We achten ons gelukkig dat ze in uw land en onder uw volk, waarmede wij met banden van bloed en des geloofs verbonden zijn, de band mogen gevoelen die ons allen in Christus samenbindt. De Kerk kent geen grenzen. In Christus zijn we allen een; geloofd en geprezen zij Zijn naam. Wilt ons in uw gebeden gedenken.

(Stem van oom Gerrit): Voor U zal thans spreken Mevrouw W. de Raadt – van der Wart.

(Stem van Oma): Lieve kinderen en kleinkinderen, Nu ik niet meer schrijven kan, kan ik blij zijn om op deze wijze jullie een gelukkig Nieuwjaar kan toewensen. Zoals ik hoor uit de brieven, hebben jullie een veelbewogen leven. dat jullie erdoor wordt geholpen. Zo gaat het ook met mij. Graag zou ik jullie stem horen, nu horen jullie die van mij. Het zenden van Kerstgroeten en voor mijn verjaardag deden mij goed, en met die brieven leef ik weer. Het is mij een groot voorrecht dat ik jullie hebt kunnen verzorgen, wat ik nu niet meer zou kunnen. Vader is en dat heeft hij ook Wij zijn gelukkig gezond. Kleine Mienieke van Kees en Aat, ook al een grote meid, ze is ook zo lief. Jullie foto's zijn allemaal in de huiskamer en eetkamer, alleen enkelen in de slaapkamer. Wat hebben jullie bij Kees en Aatje een heerlijk feest gevierd toen zij 12½ jaar getrouwd waren. Jammer dat wij er niet bij konden zijn. Gelukkig 't Is al weer bijna Nieuwjaar en ik jullie nog dikwels mogen terugkeren. Dit word jullie van harte toegewenst door jullie Moeder en Oma.

(Stem van oom Gerrit): Thans zal tot U het woord richten Mejuffrouw W. H. de Raadt.

(Stem van tante Mien) Lieve allemaal:

Ook voor mij is een plaatsje overgelaten op de band, om enkele woorden tot jullie te spreken. Zoals wij veel aan jullie denken, hebben jullie ook veel aan ons gedacht, vooral toen met de Watersnood, hoewel wij, zoals jullie bekend is, daar op 't kantje af voor bespaard bleven. Wij danken jullie en de Afrikaners hartelijk voor al die gaven. Ik hoorde van jullie dat Aat gecollec-teerd heeft, en ook dat Anton zo spontaan met z'n deken kwam aan-zetten. Op de foto zie ik dat Mienieke, mijn naamgenoot, een lekkere hummel is. Ik zou zo graag eens een trip van drie maanden maken. De reis moet ook zo interessant zijn. Doch dit gaat nu niet.

Donderdag vóór Pasen zingen we met het koor, orkestbegeleiding en het mooie orgel weer de Mattheus Passion van Johann Sebastian Bach, in de St. Jan's katedraal. Prettig dat Kees ook weer een goed orgel heeft in de kerk, en zo'n mooie werkkring. Theo en Saar, het zal jullie wel goed doen weer Afrikaanse en ook Hollandse vrienden te hebben. Andries en Bep, wat worden ook jullie kinderen al groot, en hoe prettig is het dat Bep Andries zo goed helpen kan.

Tot slot nog dit: Ik denk veel aan de Luisterclub, waar de kinderen van Aat en Kees naar luisterden door de radio. Het vers dat ze daar veel zingen, schreef Jacqueline in mijn album, en luidt als volgt:

„Kind'ren van een Vader, reikt elkaar de hand; Waar wij mogen wonen, in welk streek of land;
Hoe wij mogen spreken, in welk tong of taal, Kind'ren van een Vader, zijn wij allemaal.”

Dag lieve allemaal, een Gelukkig Nieuwjaar word jullie toegewenst door jullie zuster en tante Mien.

(Stem van oom Gerrit) Tot U richt thans het woord de heer G. de Raadt. Geliefde broer en zusters en allemaal:

Voordat wij de drempel van het oude en nieuwe jaar overschrijden, is het mij een behoefte ook enkele woorden tot jullie te richten. Mijn gedachten strekken zich tot jullie uit in het zonnig Zuid-Afrika, en het is mij een zekere zegen dat ik de gescheidenheid van ons hier en jullie daar memoreer. Toch mogen wij dankbaar constateren dat het jullie zeer goed gaat, en dat verheugd mij ten zeerste. Jullie maatschappelijke constellatie is dermate gunstig dat er alle rede tot grote dankbaarheid voor aanwezig zou zijn. Moge het nieuwe jaar jullie zowel geestelijk als maatschap-pelijk winst geven, en schenke God de Here jullie allen Zijn rijkmakende zegen. Ik heb gezegd.

Thans spreken tot U de heer J. Schoo en mevrouw M.C. Schoo-de Raadt:

(Stem van oom Joop) Beste allemaal:

We zitten hier gezellig bij elkaar in de Peperstraat. Gerrit is in actie met z'n bandrecorder. Nu moeten we allen aan het woord, dat wij natuurlijk graag doen, want zo'n gelegenheid moet je met twee handen aannemen.

Het is bij jullie ook weer een hele verhuizing geweest; op zo'n manier beleef je nog eens wat. Alles verder goed? Bij ons ook goed, hoor, verder, behalve dat het winter is, want hier is het weer behoorlijk aan het winteren. Wij kunnen ons haast niet voorstellen dat het bij jullie nu mooi heet is.

We hebben goede Kerstdagen gehad, en met de kerstboom. De kinderen beginnen er nu toch ook wel wat van te begrijpen. En nu staan we weer aan 't begin van oud en nieuw. We mogen ondanks alle teleurstellingen die er waren, toch dankbaar zijn voor al het goede dat we uit God's hand mochten ontvangen.

Voor 1954 wens ik jullie allen, groot en klein, in alle opzichten een gezegend 1954 toe. Kop op en vol vertrouwen het nieuwe jaar tegemoet.

Nu luidjes, de beste wensen, en de schoonzusters een dike zoen van jullie zwager Joop.

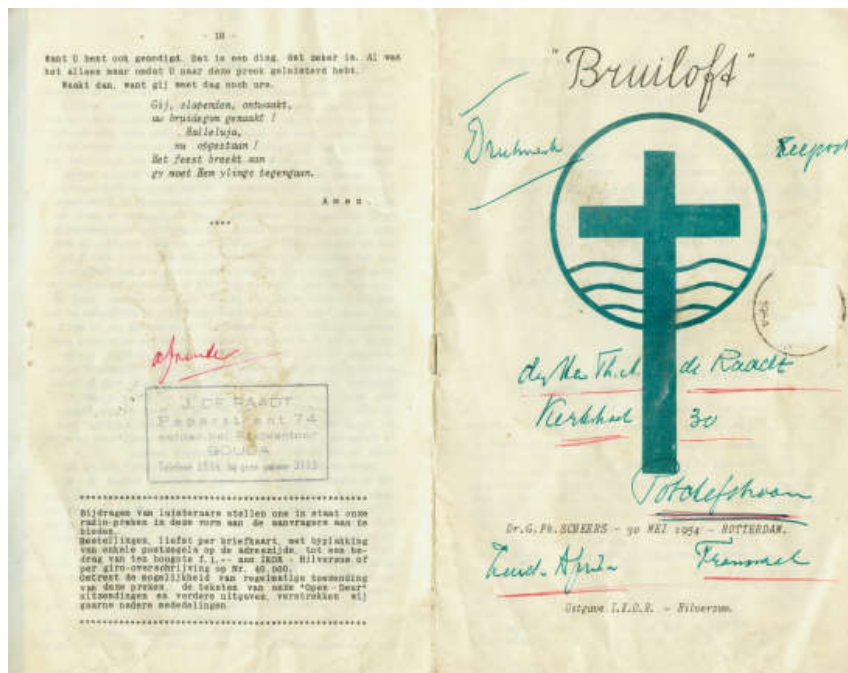
(Stem van tante Til) Lieve allemaal:

Wat leuk dat ik op deze manier met jullie mag spreken. We wensen jullie met je gezin een geze-gend nieuw jaar toe. We maken het heel goed en de kinderen ook. Willy is al op de grote school en Nelly op de kleuterschool. We hadden fijne Kerstdagen, en ik denk er nog dikwijls aan dat we met ons allen nog thuis waren. Daaaaag. Veel liefs van Tilly.

(Een minuut van klokkengelui van de St. Jan, daarna de stem van oom Gerrit): Oudejaars 1953.

Commentaar: Een dienst in de Sint Jan met een mooie kerstpreek! In Juli 1962, met ons bezoek aan Nederland, luisterden Vader, oom Gerrit en ik weer na deze opname bij Westminster Radio. Vader's beschrijving op de band die ik heb (dat niet de oorspronkelijke, maar een compilatie is): „Historiese rol vanuit Holland. Broer Gerrit speelt op het orgel v.d. R.K. Kerk in IJsselstein. Kerstfeest en Oude Jaar 1953-1954. Vader en Moeder de Raadt spreken, zuster Mien, Joop en Til Schoo. Gezangen in de St. Jan te Gouda. In 1970 met Gerrit en mnr. v. Wingerden in de St. Jan Gouda en ook orgels die Gerrit bespeelde in Duitsland tijdens zijn vakantie.”

CLXXII

(Toen Oma niet meer in staat was om te schrijven, en met tante Mien dikwijls ook niet thuis, begon Opa toen zijn „algemene zendbrieven” (luchtpostvellen) te schrijven naar de drie gezinnen in Suid-Afrika, (meestal naar ons adres in Potchefstroom, die Vader dan heel gauw moest doorsturen.) Misschien wel daarom heb ik er geen eentje van 1953 en 1954.

Opa stuurde ook wel uitgaven van het tijdschrift „Kracht van Omhoog” en preken, zoals deze ([links](#)) ◀ waar Arie en ik de postzegel van afweekten), en dié van ds. Toornvliet en anderen van „Radio Bloemendaal”, waar oom Gerrit

in die tijd geregeld de orgelbegeleiding deed. Maar na dit haat, ik heb wel Opa's uitgebreide brieven van het eerste halfjaar van 1955, die dus nu volgen.)

CLXXIII

Lieve Kinderen,

Gouda, 29/3/1955.

Het is weer tyd, dat ik wat van ons laat horen. Eerst moeder. We hebben een paar zorgelyke weken doorgemaakt. Direct al van toen Riet, (dat is de nieuwe verpleegster-huishoudster) hier is gekomen. Moeder kreeg koorts en de dokter zei niet waar het vandaan kwam. We hebben van alles toegepast en ten slotte is ze thans weer koortsvry. Maar het viel niet mee. Riet is zeer geduldig en helpt heel goed. Ze zorgt niet alleen goed voor moeder, doch ook nog voor ons, Ger en my. En alles gaat ordelyk. De was heb ik nu geheel buitenshuis, gemangeld en wel, want Truus moest 's morgens nog al eens wat helpen met de verpleging en dan kwam er van 't stryken niet. We hebben nu de modelwassery van Straaten, want de 3 Notenbomen daar raakte zoo veel goed weg, dat dat niet meer vol te houden was. Moeder is lang niet meer die ze geweest is voor haar koorts. Ze is nu bepaald bedlegerig en geheel en al hulpbehoevend. Haar armen doen vaak pyn, en dat zal wel zyn de vaatkramp. Bloedvatenkramp. Dan heeft ze vaak dikke handen En dan moet ik die armen 's nachts boven de dekens halen van de hitte. Dan heb ik een pracht gebreid wollen bedcapeje voor haar en dat gaat over borst en keel. Want ze mag geen kou vatten. Door het vele liggen heeft ze (ondanks de zeer zorgelyke behandeling) toch 2 open plekken boven haar zitvlak gekregen. De zuster Riet kan het niet helpen. Dat zegt ook de dokter. Wy behandelen dit met Dermatol en de Phöne. Saar weet dat wel. En het wordt al wat beter. Maar het is erg zorgelyk. Moeders verstand is nog goed en ze doet met alles weer mee na haar koortsperiode. Maar 's morgens is ze by het ontwaken wat in de war. Dan wil ze er telkens uit en ik help haar daarby doch het lukt niet. Dan zeg ik „Het is nog niet de tyd van onze Heer”. Maar daar wil ze niets van weten. Daar moet je niet over praten, man. Ja, zoo wordt ik beproefd. Want dit geldt myn geloof, dat ons gebed is verhoord en ze zal genezen. Indien gy bidt zoo geloofd, dat gy het ontvangen HEBT en het zal U geschieden. En Zyn beloften falen niet. Doch Moeder geloofd, dat ze sterven gaat. Ze heeft (en dat is een zeer groot geschenk voor my) gezegd, dat ze niet meer bang is om te sterven. Nu, dat is het voornaamste. En of ik ervoor zorgen wil, dat ze niet levend in de kist en in de kuil gaat. Nu dat heb ik beloofd. Ik zeg dat „ik zal wachten totdat we kunnen zeggen ‘Ze riekt al.’” En onlangs op een nacht zeide ze „Ik heb het benauwd, kom eens heel dicht by me.” Toen kwam ik met myn gezicht heel dicht by en toen gaf ze me een kus. Die vergeet ik myn leven niet. En aan Mien heeft ze gevraagd (want die is een week uit Zeist geweest) of ze haar beste nachtjapon wilde klaar leggen uit de linnenkast. Jullie ziet, dat ze zelf wel over haar heengaan denkt. Maar we weten het niet. Niemand weet het. Ik wordt in al deze dingen zeer gesterkt. En Riet heeft tegen Tilly gezegd: „Ik heb hier 2 taken. Je moeder te verplegen en je vader voor te bereiden op haar heengaan. Wat zal het met dien man worden als ze NIET geneest??!!” Nu daar kan ik wel een antwoord op geven. En dat is „Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft.” Is dat niet ryk? Want Zyn genade is mild en overvloedig. Niettemin wordt er van myn geestelyke krachten veel gevergd. Doch als ik zwak ben dan ben ik machtig. Soms ben ik heel moede, omdat er veel gevergd wordt. Ik moet Riet helpen met de verpleging en de zaak eist ook haar zorgen. Riet is een prettig mens die hoewel ze meelydt met moeder, toch de juiste toon in huis weet te treffen. Want men kan niet altyd treuren. Zondag had ze haar vrye weekend. En Zondags ben ik altyd den heelen dag thuis en by moeder. Ik lees haar voor o.a. uit een dagboek van Riet en uit het boek van Gunning „De morgenstond nadert”. Uit de bybel, de troostpsalmen, enz. Ik kan het nu nog doen. Mocht de Heer haar nu eens genezen, en als Hy haar wil wegnemen dan met een gezond lichaam. Want we behoeven niet ziek te worden om te sterven. Hy heeft Zyn bloed doen vloeien op Gabbatha, op Golgotha en door Zyn striemen is ons genezing geworden. Ook heb ik vaak de drang om in de kracht van Jezus Christus te gebieden „Wees genezen van deze kwaal”. Want er staat „Den gelovigen zullen deze dingen geschieden”, „In Myn Naam zullen ze duivelen uitdryven, op zieken zullen ze de handen leggen en ze zullen genezen en als ze iets dodelyks gedronken zullen hebben, het zal hun niet schaden.” Men behoeft daarvoor geen Apostel te zyn, slechts gelovige met een geloof als een mosterdzaadje. Dat is genoeg. En dat heb ik nog wel. En als ze dan genezen is dan zal Gods Naam verheerlykt worden en zullen we kunnen zeggen:

„Zoo ryk en zoo barmhartig is nu God. Geprezen zy Zyn Naam. Want zooals Hy ons geneest zoo vergeeft Hy ook onze zonden, mits we geloven.” Zoo zou Zyn Ryk gebouwd worden in onze stad. Laat ons bidden. „Heer doe het om Uws naams wil.” „Laat my daar op kunnen rekenen!”

Nu moet ik stoppen. Het papier is byna vol. Ik ga vanmiddag weer naar Mien. Die wil thuis komen. Ze is 2 dagen by Thil en 4 dagen by ons thuis geweest en wilde weer naar Zeist en als ze dan in Zeist is wil ze weer naar huis. En de dokter werkte tegen, want ik kwam de tweede dag met haar terug en toen zeide ze tegen me: „Ze is afgeboekt. Het is hier geen hotel.” Die lui willen altyd goed laten voelen dat je niets in te brengen hebt. Die ik het zeg, willen het niet geloven. Ze stuurden my met Mien weer terug en 4 dagen daarna kreeg ik bericht, dat ik haar kon brengen. Op de administratie wisten ze van geen uit- of afboeking. Want Jacob is niet gek. Die informeert. Dus was het zuiver een truc, om nog eens te laten voelen, dat je ze nodig hebt. Misselyk! Als ik alles meedeel en ik vraag aan de dokter: „En wat denkt U van dit of van dat?” dan zegt ze: „ambtsgeheim.” Dat is de manier om Jacobs vragen die op de man (vrouw) af gedaan worden, niet te beantwoorden. Zoo zit de zaak af en toe. Maar we willen volhouden, volhouden. Niet versagen. Doorzetten. Mien's belang is na Moeders het hoogste. Reken ermee, dat ik al myn capaciteiten inzet, hoor. Want het is myn been en vlees. Net als jullie. En nu moet ik eindigen.

Hartel. gr. je liefh. Vader en de lieve kinderen allemaal gekust van Opa.

Direct doorgeven Theo aan Aat en Kees, en dan doorzenden aan Andries en Bep.

Aan: Den Heer en Mevr. Th. A. de Raadt-Siebel, Kerkstraat 30, Potchefstroom, Transvaal, Z-Afrika. Afz.: J. de Raadt, Peperstraat 74, Gouda Nederland. Poststempel 29.III.13.

CLXXIV

Lieve Andries en Bep, Bethlehem,

Gouda, 20/4/1955.

Deze brief is apart. Eenzelfde zond ik naar Potchefstroom. Lieve kinderen, Ik moet jullie erop voorbereiden, dat Moeder wel spoedig zal heengaan. Haar ziekte is de laatste tijd belangrijk toegenomen. Ze kwam niet meer van bed af en had geregeld ontsteking, hetzij aan de blaas, hetzij aan de baarmoeder. Ook heeft ze plotseling, een paar weken geleden, twee open plekken gekregen op haar zitvlak. 's Morgens was de huid nog geheel gaaf en was er niets te zien, 's avonds waren er twee plekken zoo groot als een gulden. Onderhuidse bloeditstorting. De huid viel af en 't waren twee gaten. En daar is tegen gevochten om die dicht te krijgen met Dermatol en Phöneris, doch 't lukte niet omdat het bloed niet meer meewerkt. We beleven droeve tijden en zullen haar moeten missen.

Gisteravond had ik ze zoo maar in eens 40 graden koorts en hebben we dr. Bik geroepen, die 't geval ernstig vond. Vannacht heb ik bij haar gewaakt. Ik lig toch al een week naast haar dag en nacht omdat ik een nierbekkenontsteking heb en plat moet liggen. De koorts wil niet wijken, doch we geven den moed niet op.

Thilly was hier nog gisteravond, daar we haar hadden opgebeld. Ze komt vanavond weer met Joop. De vraag rees „wie zal waken?” Toen heb ik ze allemaal weggestuurd en heb ik 't maar gedaan omdat ik overdag toch niet werk. Ik lag met 't drukknopje van het kleine licht in mijn hand en heb 5 á 6 maal gekeken doch ze had niets nodig. Wat is zoo'n waaknacht gauw om. Ik vermag alle dingen door Christus die mij kracht geeft. Vanmorgen was de koorts by Moe 39.1. Dat is veel te hoog. Daar ze de sulfa-tabletten niet meer kan innemen, heeft dr. Bik haar ingespoten met penicilline. Hij komt Zondag na de kerk weer een injectie geven. Ik denk, dat ze spoedig zal heengaan. Moeder ook. Ze is niet bang om te sterven want ze is van alle geweld des duivels verlost (Cath. Zondag 1).

*“Nu zweven onder zangen, om hare ziel te^ontvangen, Gods Eng’len om haar heen;
Het licht van Gods genade, komt hare ziel te stade, en leidt haar heen tot over ‘t graf.”*

Ik heb haar moeten beloven ervoor te zorgen, dat ze niet in de kist gaat voor ze goed dood is. Ze schijnt daarover nagedacht te hebben. Ik zeide, dat ze niet in een kist gaat, voor ze riekte, zooals Martha tot Jezus zeide: „Heere, hij riekt al.” Toen was het goed, en nu zal ze op de kamer naast me blijven in of niet in een kist totdat ze riekt. Het lichaam wordt gezaaid in verderfelijkheid, het wordt opgewekt in heerlijkheid. En wij worden in 1 punt des tijds veranderd. O, die dag! Ik sprak er met haar over, las haar voor Ps. 23 met Gez. 61, Gez. 62, enz. We hebben een rijken Heiland. Ik denk niet meer te schrijven voordat de Engelen zijn weggegaan. Weest Gode in alles bevolen.

Je liefh. Vader.

Aan: Den Heer en Mevr. A. Domburg-de Raadt, Rouxstraat, Bethlehem, OVS, Zuid-Afrika.
(er overheen geschreven staat: 43 Murray St.)⁴⁷⁷ Poststempel 23.IV.14. Afz.: J. de Raadt, Peperstraat 74, Gouda. Nederland.

CLXXV

Lieve kinderen in Potchefstroom en Bethlehem,

Gouda, 27/4/1955.

Toen Moeder heel minnetjes was en we dachten, dat ze heen zou gaan, en ze 40 gr. koorts had, heeft dr. Bik haar penicilline-inspuitingen gegeven en deze hebben wonderen verricht. Na de eerste inspuiting hield de blaasontsteking plotseling op, de baarmoederontsteking een dag daarna, en kan ze weer beter spreken ook. Nu wachten we maar af. Het gaat op en neer. Ze blijft, zooals de dokter ook zegt, „een mens van een dag.”

Daar bij mij 2 x 30 Sulfa Tabletten geen resultaat opleverden, heeft dr. Bik ook mij penicilline-inspuitingen toegediend. Iederen dag één, vanmorgen al den vierden. Hij geeft goede hoop. Ik wacht maar af. Mien mist mijn bezoeken. Riet, de verpleegster, heeft morgen een vrije middag en komt in Zeist, zoodat ze ook Mien gaat bezoeken.

Een bijzondere beproeving valt Joop en ons ten deel nu Thilly plotseling in het van Ittersson-ziekenhuis moest worden opgenomen. Ze is nog in observatie. Het laatste bericht is vermoedelijk blindedarm, en nierbekkenontsteking. Moet eerst tot rust komen alvorens te opereren. Het eene is er nog niet geweest of het andere komt er weer bij. Nu is alleen Ger nog de eenige gezonde.⁴⁷⁸ Gelukkig is er uitzicht dat ik althans Zondag weer op de been kom. We zullen zien.

En onder dit alles gevoelen we dat er niets gebeurd buiten des Heeren Toelating. Zijn hand zal ons geleiden tot den dood toe. De engelen zijn heengegaan en hebben ons onze Moeder nog gelaten. Het was haar tijd nog niet.

De lente tooit onze tuin. Straks mooie tulpen en bloemen in onze hof. Ze verkondigen ons, dat de Heer alles weer vernieuwd. Eenmaal zal het niet meer verdorren. Ziet ik maak alle dingen nieuw. Daar mogen we door genade in deelen. Hallelujah.

Je liefh. Vader

Zend door aan Bep, liefst direct.

Geschreven Luchtpostblad - datum van poststempel 27.IV.19, buitenop aan beide kanten de boodschap “goed bericht”.

⁴⁷⁷ Opa had een oud adres in Bethlehem; oom Andries en tante Bep woonden hier na de terugkomst uit Edenburg.

⁴⁷⁸ Ik weet niet wie er op Oma's begrafenis was, vanwege al deze ziekten van de naastbestaanden.

Lieve Kinderen,

Theo zorg steeds voor doorzenden

Gouda, (Vrijdag) 10/6/55.

Dit briefje is bestemd voor allemaal dus verzoek ik het door te zenden. Zoals ik jullie uit de Wyk schreef lag ik daar om klaargemaakt te worden voor een operatie. Daar dr. de Jong een week naar Geneve ging toen ik er 2 dagen lag, is er aan my toen die week niet veel gedaan. Toen hy Vrydags weer een myn bed kwam zeide hy, dat de volgende dag de operatie zou plaats hebben. En of ik dat goed vond. Nu hadden ze by zyn afwezigheid my op rantsoen gezet. Dat was op bevel van dr. Wempe die voor de Jong waarnam. En dat kwam omdat er een spoortje eiwit in myn urine zat. Dat is heel geen rede om my te rantsoeneren zegt Bik. Als ik de urine onderzoek van een patient weet ik het als het een spoortje bloed is en dan behoef ik heel geen dieet voor te schrijven. Maar op zoo'n lab. gaat het op nummer en kent de laborante de patient niet en zoo heb ik het moeten ondergaan, dat ik niet genoeg te eten kreeg en dan al zoo slap te zyn van dat bloedverlies, dat was geen werk. Maar er was niets aan te doen.

Ik liet Bik aan myn bed komen Vrydagavonds en vroeg wat hy ervan dacht. Opereren zeide hy. Maar ik vertelde hem van die rantsoenering (dieet) en dat ik zoo slap was. Toen zeide hy „dan niet doen”. En zoo heb ik om 5 uur aan de dr. de Jong een brief geschreven dat het niet doorging. Had ik het laten doorgaan dan had ik op tweërlei manier er beter van kunnen worden. 1/ By welslagen was ik naar het lichaam een gelukkig mens geworden. 2/ By niet slagen had ik dit leven verwisseld voor een leven waarvan de H. Schrift zegt: “wat geen oog heeft gezien, wat geen oor heeft gehoord, enz.” Lees maar na. Dus ik was vry egoïsties geweest, want ik wilde naar huis, naar Moeder.

Besloten Zaterdag het ziekenhuis te verlaten. Daar komt echter dr. Bik een uur ongeveer na zyn eerste bezoek en zegt „Kom maar gauw mee, want je vrouw ligt op sterven en nu kan je mogelyk nog contact met haar hebben, straks of morgen niet meer.” Ik kleed my vlug aan en ga naar huis. Ik zag haar. „Ken je me nog. Hoe heet ik?” Zy zegt „Jukup”; dat kan ik verstaan doch een ander mogelyk niet. Ik zeg haar dat ik ben weggegaan omdat dr. Bik zei „als U zich niet laat behandelen kon U nog wel eens eerder zyn heengegaan dan Uw vrouw.” Want vanaf Januari inwendig bloeden, dat houdt geen paard uit. Dat wist moeder en ik zeg haar „Je vond het toch billyk en goed, dat ik wegging, waar?” „Tuurlyk”, zegt ze. Toen heb ik haar beloofd niet meer te zullen weggaan, maar thuis te blyven. „Vind je dat goed?” „Tuurlyk.”

En zoo ben ik van af dat moment af om tot het einde toe by haar gebleven en is ze weer opgeflikkerd. Toch loopt het af. Tweemaal is ze naar onze mening weer aan de rand geweest. Dan lees ik haar voor uit de H.S. toepasselyke stukken en dan bid ik met haar. En dan knapt ze meestal weer op. Ik wys haar op het groote voorrecht, dat de eeuwig zaligheid ons deel is en dat alleen door genade. En door het dierbaar bloed van het Lam. Abrahams geschiedenis lees ik haar dan voor, waarom ze zelf destyds heeft gevraagd. En dan zeg ik „God greep by de offerande van Isaac in en voorzag in een lam ten brandoffer, doch toen zoo veel eeuwen daarna de Man van smarten, God zelf, zyn eenig geboren zoon aan het kruis hing, toen konden we het horen: ‘Myn God, myn God, waarom hebt ge my verlaten.’ Doch God greep NIET in. En dat is ons behoud.” Lees nu Gezang 33 Hervormde bundel, die ik naar ik meen uit de Wyk jullie in de brief schreef. Hy sterft, doch dat laat den troost ons na, de zonden zyn vergeven. Dat is wat!! Aanmerkt de dingen die men niet ziet, want die zyn eeuwig, doch die men ziet zyn tydelyk. Wy kunnen onder alle omstandigheden gelukkige mensen zyn. Dit leven is het LEVEN niet. En nu vannacht was het met Moeder weer afgaande. Ze had 39 gr. koorts. Vanmorgen vroeg ook. We kunnen niets meer van haar geluiden opvangen waar we wat van kunnen maken. De geest wordt minder. De tong is verlamd. Maar als ik het Hernhutters avondlied met haar bid, dan kykt ze me aan en ik begryp, dat ze het goed vindt en ermee instemt. Zeg toch jullie kinderen, dat er na de jeugd de volwassen leeftyd

komt en daarna de ouderdom en dan het afsterven. En dat ze toch geloven in Jezus Christus de Verlosser, want dat is ons eenig behoud. Dat geeft kracht in droeve dagen.

Nu weten jullie weer wat. Ik ben overdag eenige uren op het kantoor by Gerrit. En wy hebben geen klagen. Ik kan veel doen want myn geest is gewillig, doch het vlees is zwak. Toch ben ik die dieetperiode te boven. Toen ik thuis kwam, at ik 2 volle, overvolle diepe borden tomaatsoep en kwam weer by.

Ik heb de heele begrafenis al geregeld op papier. Opdat deze ons op een dag van droefheid niet zou overvallen en kan het helemaal zoo overgeven aan den directeur. Ger heeft my met het opstellen der namenlyst bygestaan. Wy zenden jullie geen telegram. We hebben zo ontzettend veel kosten, dat we werkelyk dat niet moeten doen en we zyn by God verantwoord. Want er verandert niets mee of jullie het een of twee dagen eerder weten. Ik stuur jullie allemaal een kaart. Ik plaats de advertenties enz., en weet al jullie namen. De familie wordt uitgenodigd zich op te geven in verband met het aantal rytuigen. Wy moeten haar overgeven. Dit is een droeve taak, maar het moet en niet al treurende als hen die geen hope hebben. Ger heeft haar vanmiddag toegesproken en haar beloofd voor Mien en Vader goed te zullen zorgen. Meer is niet nodig. Een belofte aan een stervende gedaan behoeft geen notariële bekrachtiging. Ger is heel goed voor ons. Hy slaapt in het lit-jumeau op Moeders kamer. Naast haar, want ik zou eraan gegaan zyn. Een maal per nacht moet keert hy haar met de zuster (Riet). Deze is ook goed voor Moeder en zeer offerend. Want het valt niet mee. Jullie kunt je dat indenken. Er komt heel wat kyken en het is een groot verband en altyd onder druk van het droeve feit. Nu kinderen, hartel. Gegroet en Gode bevolen,

je liefh. Vader.

Luchtpostblad, getypd. Datum van poststempel 11.VI.– („voormiddag”). (Oma overleed die dag.)

CLXXVII

Lieve Kinderen,

Gouda, Zondagmiddag 12/6/55.

De engelen hebben moeder thuisgebracht. Zaterdag 11 Juni tegen 12 uur 's middags is zy ontslapen. In Jezus ontslapen en heengegaan. Het was ongeveer 11 uur toen we zagen, dat het zou aflopen. We zyn toen met ons driën by haar gebleven, Riet, de verpleegster, mevr. van Dyk de hulpverpleegster (Rode Kruis) en ik. De ademhaling werd minder, de gelaatskleur tekende, de ogen sloten zich byna en we zagen, dat het zou aflopen. Kort daarna heb ik Ger opgebeld, die echter te laat kwam. Ze heeft geen doodsstryd gehad, noch doodsweet. Ik heb den duivel weggeboden. Toen ze de laatste adem uitblies, sloeg ze flink haar ogen omhoog en had een hemels gezicht. Daarna sloot ze haar ogen zelf. Het is om nooit te vergeten. Myn liefste was heengegaan, maar ik was heel dankbaar jegens God. Ik heb enkele woorden gesproken en wel als volgt: „Nu zweven onder zangen, Om hare ziel t'ontvangen, Gods eng'len om haar heen; Het licht van Gods genade, Komt hare ziel te stade, En licht haar door en over 't graf.”

En toen het gebed:

Vader, ik dank U, dat Gy haar uit haar lyden hebt verlost en haar nu hebt doen ingaan in Uw eeuwige heerlykheid en dat Gy Uw heilige engelen hebt geboden haar te brengen waar zy behoort, dat is thuis by U. Nu is er wel grote droefheid in myn hart, maar toch ben ik blyde, omdat nu haar leed is geleden en zy by U is. En ik kom ook. Ik dank U, Vader, voor alles wat deze lieve vrouw en moeder, voor my en voor myn lieve kinderen geweest is. Ik dank U, Vader, dat u haar gespaard hebt de doodstryd en het doodsweet en dat Gy ook in dezen myn gebed hebt verhoord. Nu is zy by U en nu zorgt U beter voor haar dan wy dat ooit hebben kunnen doen. En als het myn tyd is kom ik ook. Dan zullen we nog recht gelukkig zyn. Help my om die tyd dat ik nog hier ben,

voor Mien en Gerrit te zyn een liefhebbende vader en ook voor de andere kinderen. En nu, Vader, nu gaan we van hier. Blyf by ons want het is by den avond en de dag is gedaald. Ik dank U, dat Gy dit beloofd hebt, daarom vrees ik niet. Amen.

Kort daarna kwam Ger binnen en was zeer bedroefd. Riet en mevr. van Dyk hebben moeder zogenaamd afgelegd en ze ligt nu als een Koningin op haar doodsbed. Ik kan het nooit vergeten. Af en toe ga ik nog eens naar haar kyken en Ger is vreeselyk bang en benauwd maar ik zeg „Toen ze leefde, deed ze me alleen maar goed. Nu ze dood is kan ze immers niet anders.” Ik wilde op dezelfde kamer slapen, doch dat wilden ze niet hebben. Ik zeg nog „Ze zal my heel geen kwaad doen en mocht ze opstaan, dan is myn tyd ook aangebroken en is Jezus gekomen om my te veranderen in een punt des tyds, en dan gaan we samen met al Gods zaligen den Heer tegemoet in de lucht en dan zullen we altyd by den Heer zyn. Zoo vertroost elkander met deze woorden,” zegt Paulus en zoo zeg ik het nu ook tot jullie hoor. Er is maar een troost en dat is dit dat Jezus Christus onze Borg is en wy in Hem geborgen zyn. Zeg het jullie kinderen en laat het hun goed begrypen, dat ieders tyd van sterven komt en dat dan alleen Jezus Christus uitkomst kan geven.

Ik heb toen de directeur der begrafenis laten komen en die heeft al myn aanwyzingen opgeschreven. De rytuigen waren op den Woensdag in de hele stad bezet, zoodat de begrafenis met auto's plaats vindt. Ze ryden de Peperstraat in by het Veerstal, dan de Noodgodsteeg en dan NIET rechtsom zoo gauw mogelyk langs het postkantoor doch langs het Centr. Tehuis voor Isr. langs, het Catharyne Gasthuis (thans museum) en dan by de Wyk de brug over en terug langs Concordia zoo de Westhaven af en naar het oude kerkhof. Er zyn 3 gesepareerde auto's, elk voor 6 personen. Daarvoor de lykauto. Alles zeer goed voor elkaar opdat de ernst en de eenvoud blyke. De begrafenis wordt thuis geleid door ds. Koning en daar hy een trouwery heeft om half drie, wordt op het kerkhof de leiding overgenomen door een andere predikant, wellicht Huls. Aan huis wordt, als er niets tussen komt, de samenkomst opgenomen op de band en op het kerkhof eveneens het gesproken woord. En dat gaat naar Afrika. Verder zal ik na afloop één en ander laten weten. Alle kaarten (100) zyn geschreven en ook voor jullie onderweg, het telegram zult jullie ontvangen hebben.

Wy hebben veel medeleven. Wy zyn vandaag Zondag by elkaar. Joop en Thil zyn gekomen en Thil blyft tot en met de begrafenis. Het spreekt vanzelf, dat de gesprekken lopen over dingen, die met moeder in verband staan en die we uit de herinnering opdiepen. Wel heeft ze veel geleden. Ze was zeer geduldig. Het meest echter is tot my doorgedrongen wat ik jullie al eerder schreef, dat ze zeide, niet bang te zyn om te sterven, en later nog weer eens als ik met haar over de eeuwige dingen gesproken en met haar gebeden had en vroeg „Is het alles goed?“, ze met ja of hoofdknikken antwoordde. Ze heeft de laatste tyd niets meer kunnen spreken. Al wat ze zeide was onverstaanbaar. Dit was wel een apart lyden. Maar als ik met haar sprak beaamde zy het door een voor my verstaanbaar „ja”.

En zoo moet ik nu weer eindigen. Het is Zondagmiddag tegen half vier en ik ben van huis naar de zaak gegaan omdat ik jullie schryven wilde en die machine thuis moet worden nagezien. Ik wordt byzonder gesterkt en kryg kracht van omhoog. Maar met Ger is het niet goed. Die wil God ter verantwoording roepen omdat hy geen afscheidswoord van zyn moeder heeft gekregen. Ik zeg, dat we dat niet mogen eisen, maar hy is verdrukt en verslagen en heeft zoo even ook niet gegeten. Hy gaat straks naar Karreman naar Nieuwerkerk op het orgel spelen, dan zal het wel overgaan. Wy moeten het leed als een Christen dragen anders is er geen verschil tusschen ons en de wereld. En ik heb my voorgenomen door de werking van den H. Geest dit ook te doen. Opdat Zyn Naam verheerlykt worde.

Hartelyke groeten en tot weder schryven.

je liefh. Vader.

Tydig door te zenden naar Andries en Bep. Niet vergeten?
Luchtpostblad (getypd) datum 13.VI.-5.

CLXXVIII

Lieve Theo, Saar, Jaap, Aart,⁴⁷⁹

Hilversum, 13 Juni, '55.

Vanmiddag met jullie brief, kwam gelijk de rouwcirculair van je Moeder. We schrokken er van. Van harte condoleren we jullie met dit smartelijk verlies. Jullie zien Moeder op aarde niet meer. We zullen hopen dat jullie troost mag vinden bij onze Hemelse Vader, waar we niet alleen in leven, maar ook in ons sterven ons geborgen weten. God schenke jullie die genade.

Wat een toestand toch, dat Vader, Til en Mien ziek zijn. Eigenlijk zijn Gerrit en Joop Schoo de enige van de kinderen die bij de begrafenis zullen zijn. Voor Moeder, die al zo lang patiënt was, is het, hoewel het scheiden van de geliefden natuurlijk zwaar blijft, een verlossing om van alle pijn en moeite ontheven te worden, en nu naar we mogen aannemen, een verlost te zijn. Zo moet je het ook zien, Theo, ik hoop dat de herinnering aan je Moeder, die je zo lief had, zo mag zijn. We hopen je Moeder's begrafenis bij te wonen.

Dat is ook wat, dat mijnheer Heidema ziek is, dat is een hele verantwoording voor je, Theo om de zaak alleen te drijven, voor z'n vrouw ook een zorgelijke tijd.

Dat is wat dat jullie de verjaardagen niet op tijd bijhoud, Coks schreef wel dat ze het druk heeft gehad met de aankomst van de meubelen, maar toch moeten jullie zoveel mogelijk het contact houden. Hun adres is (27 Vankirk Road, Wexford P.O., Ont. Canada.) We krijgen morgen op Coks' verjaardag de pokken inenting⁴⁸⁰, ik hoop van harte dat het geen narigheid geeft. Jullie gefeliciteerd met Coks, wanneer zal het nog eens gebeuren dat jullie een verjaardag met elkaar viert? Het is haast ongeloofelijk dat onze drie dochters zo verspreid zijn over het rond der aarde.

Nu lieve kinderen, sterkte in de droeve dagen, houd het oog gericht op onze God, die bedroefd, maar ook vertroost. Heel veel liefs en groeten,

Vader – Moeder.

CLXXIX

Lieve Kinderen en Kleinkinderen, (aparte brief van Opa Siebel)

Hilversum, 13 Juni, '55.

Allereerst onze innige deelneming met het verscheiden van Uw lieve Moeder.

„Gelijk het gras is ons kortstondig leven - Gelijk een bloem die op het veld verheven
Wel sierlijk pronkt, maar krachtloos is en teer - Wanneer de wind zich over 't land laat hooren
Dan knakt haar steel, haar schoonheid gaat verloren - Men kent en vind haar standplaats zelfs
niet meer.”⁴⁸¹

En waarmee kunnen wij dan beter troosten dan met Gods eigen Woord....

„Maar 's Heeren gunst zal over wie Hem vrezen - In eeuwigheid altoos dezelfde wezen.”⁴⁸²

⁴⁷⁹ In het handschrift van Oma Siebel.

⁴⁸⁰ Inenting terwille van hun voorgenomen bezoek aan Canada en de VSA (per Holland-Amerika lijn). Tijdens dit bezoek was er een hittegolf in Noord-Amerika, vooral in New York, en toen Opa thuiskwam, verbood de dokter hem om weer zo'n overzeese reis aan te gaan, niet beseffende dat Juni-Juli-Augustus de wintermaanden in Zuid-Afrika zijn. Het is erg jammer dat Opa en Oma Siebel ons daarom nooit bezochten in Potchefstroom. Opa Siebel zond toen geld aan Vader en Moeder om een 8mm filmcamera te kopen. Het was een Eumig.

⁴⁸¹ Citaat uit Psalm 103, berijmd.

⁴⁸² Ook een citaat uit Psalm 103, berijmd.

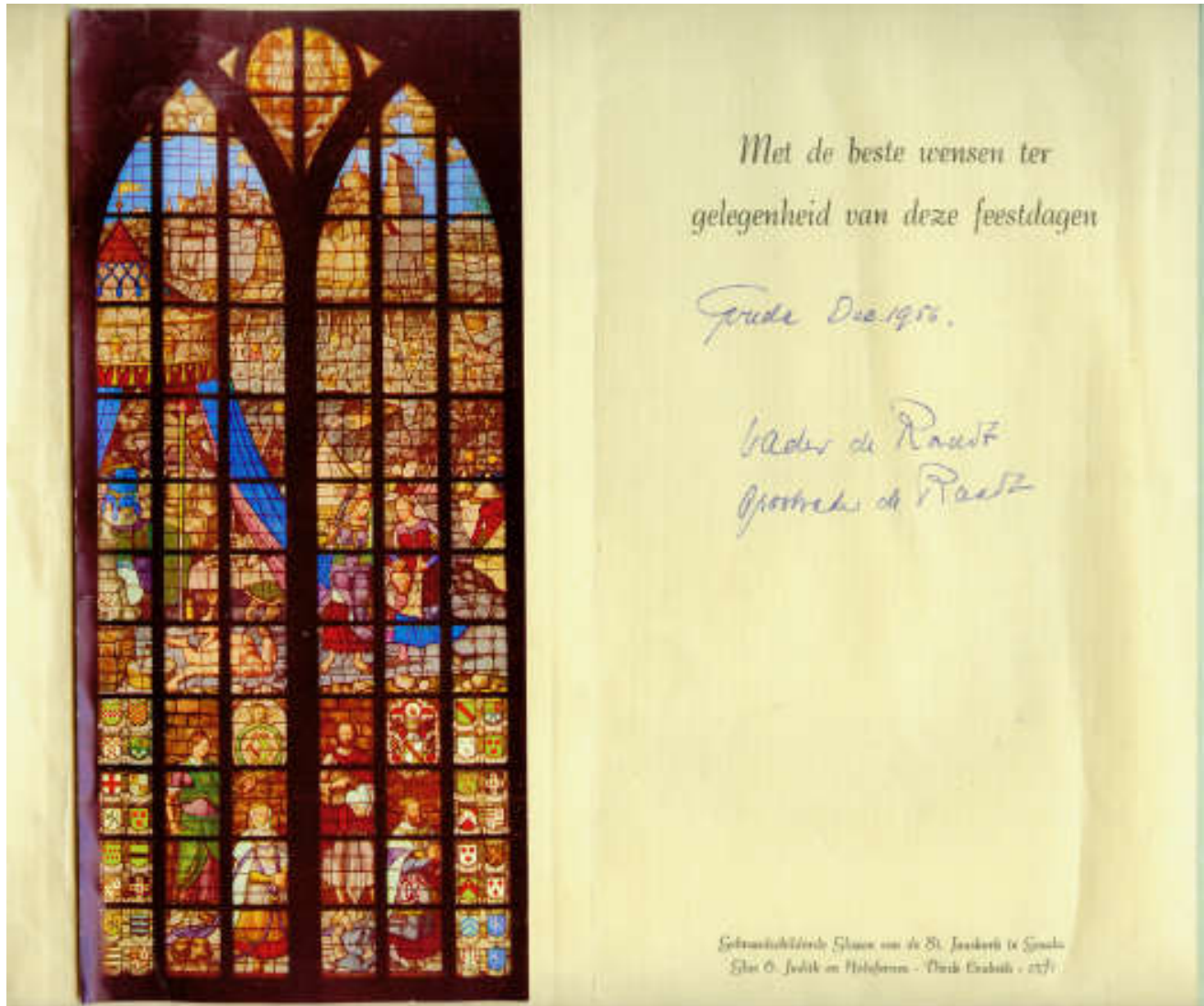
of zoals de rouwkaart ons toespreekt: „Wij weten, dat hu haar aardse huis dezès tabernakels verbroken is, zij een gebouw van God heeft ontvangen, net met handen gemaakt, maar eeuwig in de Hemelen.”⁴⁸³

In de grootste smarten blijven Uw en onze harten in de Heer gerust.⁴⁸⁴

Wees in deze dagen van rouw en droefheid Gode bevolen en sterke Hij U met zijn onuitsprekelijke genade in Christus Jezus onze Heere.

Wees allen hartelijk gegroet van Vader.

CLXXX

(Dit is de allerlaatste Kerstkaart die „Vader de Raadt Grootvader de Raadt” aan ons stuurde in December 1956. Oom Gerrit moest daarna met Opa’s ziekte (een gezwel in de blaas, operaties enz.) dus alles overnemen, maar daar gaat dit verhaal niet over. Opa stierf in Gouda op 29 November 1959.)

⁴⁸³ Tekst van 2 Corintiërs 5:12.

⁴⁸⁴ Een toegepast citaat uit Psalm 33: 10, berijmd.

NASCHRIFT EN NAWOORD:

Het is zeker mogelijk (en ook wel toepasselijk) om hierbij een paar extra stukken te voegen, als nabetrachting, die eigenlijk al in „De Galg van Eindhoven” hadden moeten verschijnen. Op de volgende bladzij links staan twee advertenties uit de eerste helft van de vorige eeuw. Bovenaan is een advertentie over Opa's faillissement, die („voorloopig kosteloos”, m.a.w. de Curator betaalde niets) verscheen in het rechtse onderhoekje van bladzij 3 van de uitgave van de Goudsche Courant van 1935-06-27. Dat gebeurde omdat „Goudsche Radio-Industrie” geen naamloze vennootschap (maatschappij) was, en omdat alle baten van GRI al overgenomen waren door de pasgestichte (in nood gestichte?) firma „Westminster Radio” in naam van mijn oom Gerrit – in welke firma Opa (in naam) slechts 1% bezat.

ADVERTENTIËN.

Voorloopig kosteloos.

Bij vonnis der Arr. Rechtbank te Rotterdam d.d. 26 Juni 1935 is JACOB DE RAADT, Piersonweg 4, Gouda, handelende onder den naam Goudsche Radio Industrie, in staat van faillissement verklaard, zulks met benoeming van den E.A. Heer Mr. J. Overwater, rechter in gemelde rechtbank, tot rechter-commissaris en van ondergeteekende tot curator.

Mr. R. RENSMA,

Gouda, 27 Juni 1935.

Curator

VERKIEZING GEMEENTERAAD VAN GOUDA op 26 Juni 1935.

Uitgebracht 15004. Van onwaarde 715. Geldig 14289 stemmen.

INGREDIËNDE LIJSTËN		Groneemsc 1931	Kamer- keuzing 1933	Staten 1926	Gemeenteraad 1935
Lijst 1	S.D.A.P. (Sandets)	4089	3575	4111	4448
.. 2	Economische Groep (Zanet)	961	—	—	1002
.. 3	Chr. Dem. Unie (R. v. d. Brug) ...	229	276	374	404
.. 4	R.K. Staatspartij (Koemans)	3180	3399	3081	3016
.. 5	Neutr. Werkl. Groep (den Riet) ..	—	—	—	67
.. 6	Vrijheidsbond (de Witt Wijnen) ..	1285	1205	1126	1221
.. 7	St. Ger. Partij (Hoogendoorn) ...	394	680	789	422
.. 8	Rev. Soc. Arb. Partij (den Edel) ..	—	13	410	337
.. 9	Comm. Partij (Sirre)	114	369	380	184
.. 10	Prot. Christ. Groep (Muyfwijk) ...	2815	3169	2740	2800
.. 11	Kath. Dem. Partij (v. Jaarsveld) ..	—	44	—	388

*Aan de VERKIEZING VOOR DEN GEMEENTERAAD in 1931 namen ook deel met aparte lijsten:

Vrijz. Dem. Bond (trans gecombineerd met Vrijheidsbond) 1931: 218 st.
In 1933 KAMEKVERKIEZINGEN verkreeg de V.D. Bond op aparte lijst 680 st.; de Nat. Boeren- en Tuindersbond en stundenstandspartij 44 st. en het Verbond voor Nationaal Herstel 46 st.

Bij de STATENVERKIEZING in 1935 verkreeg de N.S.R. 302 stemmen.

**Ter overname aangeboden STAND
OP DE ST. NICOLAASMARKT à
f 15.—. Wegens groote aanvraag en
een tekort aan toestellen kan onder-
geteekende niet deelnemen.**

**Goudsche Radio-Industrie
G. DE RAADT.**

Het eigenaardige van deze bladzij in de krant is wel dat de linkerhelft van bladzij 2 (en zeker ook een groot deel van bladzij) opgenomen werd door uitslagen van Gemeenteraadsverkiezingen van de vorige dag. Dát was het belangrijke nieuws van die dag, niet dat ene vonnisje van „die kleine man met een confectiepakkie an” in Gouda, van de Rotterdamse Rechtbank af.

In deze Goudse verkiezing, zoals landswijd, wonnen de socialisten veld. Geen wonder eigenlijk, want het was een crisistijd die nog lang zou duren. Ik las ergens dat van alle Europese landen, de depressie het ergste was in Nederland, en ook het langste duurde, omdat de regering-Colijn niet van het afstappen van het goudstandaard wilde weten. En daarbij, in het boek „Daar wèrd wat groots verricht”, die depressie was het allerergste in Insulinde. „Toen Holland voor zichzelf èn voor Indië het monetaire probleem moest oplossen, koos het een bezitters- en crediteuren-politiek; dit heeft „de gouden gulden voor Indië gemaakt tot een looden last.” schreef Prof. Mr. H.A. Idema in zijn hoofdstuk „Impulsen tot Indië's Ontwikkeling”.

Het was wel iets anders geweest in Gouda in de 1990'er jaren. Opa's oom, Pieter de Raadt, werd in 1895 gemeenteraadslid en in 1899 Wethouder. Er waren toen ook al een paar socialisten in de Gemeenteraad.

Zes-en-een-half jaar vóór Opa's faillissement had de Goudsche Courant van 1928-11-03 – tussen advertenties over de St. Nicolaasmarkt – er ook eentje voor Opa, toen ◀ de zaak nog goed ging, en hij geen radio's genoeg voor de markt kon vervaardigen. Negen maanden later, op 1929-08-22, begon een Brabantse firma de radio-klein-industrie „om zeep” te brengen, en had later daarmee zoveel success dat Philips een (bijna) monopolie kreeg in Nederland, en de „kleine man” het onderspit

moest delven. Het zou zeker wel waarde hebben om een historisch onderzoek te loodsen naar „familie-geschiedenissen” van sommige anderen, die ook de dupe werden van de radio-octrooi-strijd van die tijd. Het alternatief, dat zulke onwelvoegelijke dingen maar allemaal in de doofpot moeten blijven, is minder aantrekkelijk; hoe zou men dan in de toekomst ooit kun-nen leren van „de geschiedenis”?

Mijn andere grootouders, Opa en Oma Siebel, hadden misschien wel een wat financieel makkelijker leven. Het kranteknipstel op de volgende bladzijde stond in een Rotterdamse krant aan het einde van Juni 1961, toen Opa Siebel 75 jaar oud werd. Sommige delen van de voorgeschiedenis staan hier helaas niet in: Ary Siebel jr. had in Rotterdam een opleiding als goudsmid voltooid bij een joodse goudsmit met de achternaam Goudsmit, en kon daar gerust wel blijven werken. Maar hij kreeg een lening van vijf-honderd gulden bij de bank Mees en Zonen; hij begon voor zichzelf, en z'n vader, Ary Siebel sr., een behanger / stoffeerder met 40 jaar in dienst van een werkgever, zei dat'ie gek was.⁴⁸⁵

Ik diepte dit papiertje onlangs op uit mijn paperassen, en herinner mij goed wat volgde met het 50-jarig bestaan van de firma, die Arij Siebel in 1912 begon vanuit zijn ouderlijk huis (in de Westewagenstraat). Met Opa's volgende verjaardag in 1962, zijn 76^e, werden wij als gezin – en ook het gezin van tante Coks en haar man Albert Borkent, uit Edmonton, Alberta, Canada, uitgenodigd om een hele week week in „Hotel De Bilderberg” bij Oosterbeek te vertoeven samen met de andere ooms, tantes, neven en nichten.

Dat feest werd de eerste (en enigste) keer dat wij als gezin ná 1952 Nederland terugzagen, maar ... zonder Opa en Oma de Raadt in Gouda. Opa de Raadt was ook al overleden. Die hele maand Juli was ons gezin in Nederland; Arie en ik moesten natuurlijk weer terug voor school en universiteit, (ik had drie examens in begin Augustus) maar mijn ouders gingen na ons vertrek direct „de hort op” naar Zwitserland en Italië, en kwamen eind September pas weer terug in Potchefstroom. (Daar bestaat ook een „Reisjournaal” van!) Opa Siebel overleed minder dan een jaar daarna, en Oma Siebel in 1982, in een rusthuis te Lisse, waar tante Elly haar geregeld kwam bezoeken. Ik was er ook eens tijdens een kort bezoek aan Nederland.

Oom Aart en oom Bas zetten de zaak voort, die al lang een maatschappij geworden was, als IMAS (Invoer-Maatschappij Ary Siebel) en werd later door hen aan Vroom en Dreesman verkocht.

Ik weet niet uit welke krant dit artikel geknipt werd. In 1961 waren er dus 6 zaken: 3 in Rotterdam, 1 in Amsterdam, 1 in 's-Gravenhage, en ik denk dat met de zesde zaak de winkel in Haarlem bedoeld werd, en niet het zomerwinkeltje bij de pier van Scheveningen of de zaak in Utrecht, die pas later kwam. Er was ook jaarlijks een tijdelijk winkeltje bij de Flora, hoofdzakelijk voor souvenirs zoals lepeltjes snuisterijen.

Zó kwamen mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog (en de moeilijke tijd daarna) door. Hoe? Alleen maar door Gods genade, en met „hard werken”, „trouw” en „eerlijkheid

(Op 26 Mei 2020 kreeg ik een e-mail van een aan mij onbekende maar vroegere mede-student van mijn broer Arie, op de Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys. Hij schreef mij (eerst in Afrikaans, later in Nederlands, want hij heeft z'n moerstaal ook nog bijgehouden!):

⁴⁸⁵ Het laatste gedeelte van deze zin is zoals tante Coks het noemde. „Waarom, je hebt toch zo'n goeie baan!”

Goeie dag mnr De Raadt,

Tydens my soektog na 'n ou vriend het ek op u "My Professional Career" afgekomp, en daar die afleiding van fotos kon maak dat u Arie se broer is (gradeplegtigheid fotos). Ook het ek u vader op dié fotos her-ken as die factotem van die PU vir CHO kampus. Ek sal bly wees as u my met Arie in kontak kan stel via epos, want ek sou graag wou verneem hoedat sy lewe verder verloop het. Ek was 'n paar keer by julle aan huis, en het ook dikwels saam met hom gegaan as hy die kerkorrel gaan bespeel het. Hy het na my verwys as 'n "eksponent van die heeal" en kon heel filosofies raak oor 'n wyduiteenlopende aantal onderwerpe. Ek is in my tweede jaar op Potch by die Bult deur sy fisika professor (De Beer???) omgery, en moes noodgedwonge my studies staak terwyl ek maande lank aangesterk het. Het geen adres gehad waar ek hom kon bereik, en dus heeltemal kontak met hom verloor.

Sal baie graag van u hoor.

Herman de Hoog – Piketberg – Wes Kaap.

Nadat ik hem van het een en ander ingelicht had over de wedervaringen van Arie (die helemaal buiten het bestek van dit boek vallen), kreeg ik op 27 Mei 2020 het volgende antwoord:

Beste Jacob,

Hartelyk bedankt voor deze inlichting. Ik zal een poging (of twee) aanwenden Arie te bereiken, maar het is niet de bedoeling dat ik zyn "perfect happiness" ga verstoren. Ik heb uw boek "De Galg van Eindhoven" in PDF formaat afgelezen, en zal de 208 bladzyden op myn gemak gaan zitten lezen. **Het is voor my geen onbekend verhaal, daar ik jaren terug myn vader daar over heb horen praten. Hy had een opleiding als electrotechnies tekenaar, en wist te vertellen dat een (heel knappe) collega van hem in Rotterdam de transistor had ontwikkeld, en als gevolg daarvan op een-of-andere wyze door Philips als "gek" verklaard is, en dat zy toen een patent op de transistor uitgenomen hebben. Past dus heel goed by de verhalen die uw opa neerpende.**

Ik lever graag later verdere terugvoering op uw pennevruchten, en ook zou ik met Arie of Kathryn in aanraking komen. Dat zou een tydje kunnen duren aangezien ik (nupas) op 73j ga aftreden van myn computer-bedryf, en zodra onze Lock-down opgeheven word, ga verhuizen van Piketberg (West-Kaap) naar een resort (Green Fountain) net even buite Port Alfred, in de Oost Kaap.

Hartelyke groeten dus van een ander "kaaskopseuntjie",

Herman de Hoog.

Met diamant beloonde handelsman

Van een onzer verslaggevers

ROTTERDAM — Zestig jaar geleden stapte een Rotterdamse behangerszoon het ouderlijk huis aan de Woelwijkstraat uit om zijn geluk bij een goud- en zilvermid te gaan beproeven. Hij heette Ary Siebel en was nog geen vijftien jaren oud. Een van Ary's eerste werkstukken was het portret van zijn vader, gedreven uit een zilveren gulden.

Vandaag woedt de heer Siebel er, een naam die klinkt als het signaal van een staande Priesse klok, 75.

Tussen het huisje aan de Woelwijkstraat en de zes zakken van Siebel, die nu over West-Nederland zijn verspreid, liggen zestig wonderlijke jaren. Ligt de victorie van een hardwerkende Rotterdammer, die vijftien uren van de dag zijn winkelkeetje dreeft aan de Westewagenstraat, zich één vakantiedag per jaar veroorloofde om er met het Deltse bootje eens helemaal uit te zijn en die zijn tjeer bekroond zag met drie bloeiende filialen in het vooroorlogse Rotterdam. Alleen op zondagen weekte hij niet, dan streek Ary Siebel de viool in de kerk, toen er nog geen orgel af kon.

Vijftien kilo goud

Na het bombardement was er niets meer over dan vijftien kilo gesmolten goud, opgedolven uit de puinhoop van de winkel aan de Oude Binnenweg. De voorraad sieraden was in de helse hitte van een uitgebrande kelder vol kolen tot een onherkenbare klomp samengesmolten.

Twee zoons hebben na de oorlog de zaak mee helpen overleefd zetten.

Ary Siebel heeft op zijn 75-ste verjaardag weer zes zakken en een h.v. die er zijn mag met 52 personeelsleden. Zij zien de oude heer nog steeds even graag als destijds de vrijwilligers, die zijn laatste goud uit een rokende ruïne groeven.

Een geslaagd handelsman dus?

Ja. Hij is maar één keer te ver gegaan in de commercie. Dat was toen hij een nieuwe ring, als geschenk aan de hand van zijn vrouw Nel geschouwen een ogenblik later verkocht aan een goede klant, Mevrouw Siebel—van der Dussen heeft het haar Ary wel vergoed.

Haar steun in de jaren van beproeving en succes is er geen groen goud minder om gewett.

PS: Uw ouders onthou ik van verscheide Zondag-etes na kerk aan huis in Tomstraat. Dat was heel fyn omdat ik van Durban was, en niet alle vacaties naar huis kon. Het waren beide lieve mensen, en ik eer hun nagedachtenis!

Wegens het verband met wat er alles in „De Galg van Eindhoven” beschreven staat over patenten en Philips, word **dit relaas** hierbij ingevoegd. Het is zeker niet het enigste geval: in Nederland niet, in Canada niet, en overal ter wereld ook niet. Het gebeurt vast en zeker ook nog in 2020.)

Op de volgende bladzij staat een ander „kranteknipseel”, dat aan ons gestuurd werd door tante Mien na onze emigratie in 1952, uit de Goudsche Courant. Hier is waar alles begon, meer dan 150 jaar geleden. Het linker-derde van het pand (dat Jacob de Raadt in 1921 per veiling aan de Roomse kerk verkocht), was tot 1888 een apart gebouw geweest; waterschade van een naburige brand had het toen verwoest. „Gebroeders de Raadt” hadden dit huis al gekocht in 1877 of 1878.

(Bron: SAMH, Gouda. Jaar onbekend, het krantartikel meldt tussen 1878 en 1888.)

Na deze grote „strop” voor de firma (al was er verzekering!) werd er herbouwd met een mooie nieuwe gevel ervoor.

(Dit zijn Gerrit en Ariaantje met hun vier dochters en een zoon, op het (her)bouwterrein.)

„De drie korenaren” en kuiperij

HET grote pand aan de Peperstraat, waarin thans de heren Hoogendoorn hun bedrijven uitoefenen — de heer J. Hoogendoorn Sr. een handel in tweedehands meubelen en zijn zoon John heeft er een winkel in nieuwe grammofoonplaten — is voor een huis nog niet oud. In zijn huidige vorm dateert het pas van 1888.

De tegenwoordige gebruiker kocht het winkelpand in 1851 van het rooms-katholiek parochiaal kerkbestuur van de H. Jozef, het bestuur van de kerk aan de Gouwe. Dit kerkbestuur had in 1921 de bezitting aan de Peperstraat door koop verworven van de Goudse koopman Jacob de Raadt, wiens familieleden Arie en Pieter de Raadt in 1877 en 1878 eigenaren waren geworden van de toen nog afzonderlijke twee huizen. Ongeveer tien jaar later lieten zij van deze pandjes het grote neerzetten.

Het rechter gedeelte hadden de heren De Raadt gekocht van Johannes Dirk van Vreumingen. Bij de betreffende verkoop was het bij het kadaster bekend als een kuiperij. Ook bij de voorafgaande verkopen in de negentiende eeuw wordt het steeds als zodanig omschreven. Als het kadaster wordt ingevoerd — in 1834 — staat deze kuiperij op naam van de winkelier Johannes Cornelis Franken.

Tussen het begin van het kadaster (1834) en het einde van de oude transportregister, de Eigenboeken (1812), was een hiaat, dat op het gemeente-archief is opgevuld door het aanleggen van een register, vermeldende de transporten van huizen over deze periode. Dit register geeft echter voor het betrokken huis geen eigendomsvergang. Daarom is het enigszins verwonderlijk, dat het Eigenboek van 1807 een transportacte vermeldt, waarbij Johannes Cornelis Franken aan Johannes Simons een huis en erf, zijnde een kuiperij met de gereedschappen, verkoopt, terwijl dezelfde Franken in 1834 weer als eigenaar opduikt. Mogelijk is er sprake van een onderhandse terugkoop, die niet geregistreerd is. De acte in het Eigenboek van 1807 leert dan nog, dat het huis de naam „De drie korenaren” droeg, een vreemde naam voor een werkplaats van een kuiper.

Het huis stond op de Peperstraat tegenover de Steyn-

Goudse straten en hun geschiedenis

steegbrug. Als men in vroeger eeuwen over deze brugging, kwam men in een steeg en via deze op de Westhaven. Deze steeg is thans verdwenen. De ingang lag ter hoogte van de portiersloge van het diaconessenhuis „De Wijk”. Voor de verbouwing van kort voor de oorlog was er nog een restant van het vroegere straatje zichtbaar als toegang tot de polikliniek.

Deze steeg, die men de Stinksteeg noemde, werd dus aan 't einde van de achttiende eeuw aangeduid als Steynsteeg. Een eeuw eerder achter als Chijnssteeg. Als men bedenkt, dat chijns de oude

vorm van het woord accijnzen is, wordt de betekenis duidelijk. Hoogstwaarschijnlijk is in het verleden in deze steeg dus een zgn. accijnshuisje geweest, waar een deambie van de stedelijke accijnzen (belastingen) bureau hield. De naam Chijnssteeg is dan via Steynsteeg verbasterd tot Stinksteeg.

Franken woonde dus in de „Drie Korenaren” op de Peperstraat tegenover de brug. De oudste vermelding van het huis dateert van 1640. Toen verkocht Maarten Pieterszoon Vermeer het huis, gelegen op de Peperstraat voor 2100 gulden aan Harmen Dirkszoon

Hovenaar, van beroep bakker. Er werd geen naam vermeld, maar het is aan te nemen, dat de bakker zijn huis „de drie korenaren” heeft genoemd, waarbij een uithangbord met deze drie aren als goede blikvanger voor zijn bakkerij heeft kunnen dienst doen, terwijl hem mogelijk ook een verband met het laatste deel van zijn eigenaam Havenaar — voor ogen heeft gestaan.

Bij alle verdere eigendomsveranderingen van het huis wordt de naam „de drie korenaren” vermeld, ook zelfs toen het al een kuiperij was geworden.

Harmen Dirkszoon en zijn vrouw hebben niet lang van hun bezitting geprofiteerd. Reeds acht jaar later blijken zij beiden overleden te zijn en een kind nagelaten te hebben. De voogden van dit weeskind verkochten het huis aan Hendrik Crijnenzoon Cort, eeneens bakker van beroep. Via diens zoon wordt het in 1689 verkocht aan Jan Atkens en deze op zijn beurt doet het over aan Claes de Jongh. Deze had echter niet de bevoegdheid over constanten, zodat hij naast 100 gulden handgeld een schuldbrief tekende voor het restant. Het ging De Jongh niet voor de wind en toen hij overleed, zag zijn weduwe geen kans om de schuld op de overeengekomen manier af te betalen. De rechtzeggende vroeg toen aan het college van schepenen om het huis te mogen verkopen, hetgeen bij vonnis werd toegestaan. De schout kwam eraan te pas en deze verkocht het pand bij opbod en afslag. De crediteur kwam er echter slecht af, want het huis bracht maar 111 gulden op, terwijl het verhuurd werd voor 67 gulden per jaar. Toen de nieuwe eigenaar het drie jaar later verkocht voor 450 gulden heeft hij een zoet winstje gemerkt ten koste van de crediteur. Na nog enkele mutaties kwam het huis in 1807 in het bezit van de reeds genoemde Johannes Cornelis Franken.

Het linkergedeelte van het tegenwoordige pand, dat voor 1888 een afzonderlijk huis was, heeft geen naam gehad. Het ging enkele malen door vererving aan opvolgende eigenaren over en werd eenmaal „Is het huurhuis, één keer bij decreet verkocht, d.w.z. dat het op verzoek van een schuldeiser door de schout bij opbod en afslag aan de meestbiedende werd overgedragen.

De foto op de vorige bladzij is van ± 1894, als men rekent dat het jongetje op 19 Mei 1883 geboren werd. Op alles wat daarna gebeurde, mag ik ook trots en vooral nederig zijn.

De firma Gebroeders de Raadt werd toen herbouwd en ook uitgebreid. Dat moet iedereen in zijn of haar leven doen: men bouwt op, en het is niet altijd dat er succes volgt; er is een tijd om te bouwen en er is een tijd om af te breken, zegt God ons door de Prediker. En een Engels gezegde, dat ik in Kroonstad al leerde in standaard 3, gaat zo: „If at first you don't succeed, try, try, and try again.”

God geeft sommigen zelfs een doorn in het vlees. Zijn genade is genoeg, en dat woordje „genoeg” betekent op de keper beschouwd: „voor tijd en eeuwigheid”.

In I Corinthiërs 3:13 staat: „een iegelijks werk zal openbaar gemaakt worden; want de dag zal het verklaren, dewijl het door vuur ontdekt wordt: en hoedanig eens iegelijks werk is, zal het vuur beproeven.” (SV)

Dat dit woord ook maar voor mij, en voor u, lezer, bewaarheid mag worden in ons leven. JAAR.